תנ״ך · אחרונים · אלשיך · כתובים

דברים ניחומים על איכה

רבי משה אלשיך

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

דברים ניחומים על איכה

רבי משה אלשיך

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/דברים-ניחומים-על-איכה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5
פרק א 5
פסוק א 5
פסוק ב 19
פסוק ד 24
פסוק ה 25
פסוק ו 25
פסוק ז 26
פסוק ח 28
פסוק ט 29
פסוק י 30
פסוק יא 31
פסוק יב 32
פסוק יג 32
פסוק יד 33
פסוק טו 34
פסוק טז 34
פסוק יז 35
פסוק יח 36
פסוק יט 36
פסוק כ 37
פסוק כא 37
פסוק כב 38
פרק ב 40
פסוק א 40
פסוק ב 45
פסוק ג 45
פסוק ו 49
פסוק ז 51
פסוק ט 54
פסוק י 55
פסוק יא 56
פסוק יג 57
פסוק יז 59
פסוק יח 60
פסוק יט 64
פסוק כ 66
פסוק כא 66
פרק ג 67
פסוק א 67
פסוק ט 71
פסוק טו 73
פסוק טז 73
פסוק יז 73
פסוק יט 74
פסוק כח 77
פסוק לא 78
פסוק לב 78
פסוק לה 79
פסוק לז 80
פסוק לט 81
פסוק מ 83
פסוק נא 85
פסוק סב 89
פרק ד 89
פסוק א 89
פסוק ג 91
פסוק ה 92
פסוק ו 92
פסוק י 93
פסוק יא 94
פסוק יב 95

פסוק יז 97
פסוק כ 98
פרק ה 100
פסוק א 100
פסוק ד 102
פסוק ז 103
פסוק ח 103
פסוק יב 104
פסוק יד 105
פסוק טז 105
פסוק כ 108
פסוק כא 108
פסוק כב 109

הקדמה

ישמעו העמים וישמחו הלבבות כי בביאורנו למגלה הזאת יצא יצאנו להאיר העם ההולכים שחוח. לא בחיל ולא בכח ימצאו מנוח בראותם בסבלותם. וצרותם בהעלותם. על לבבם בשבתם וקומתם. צרות צרורות בשמלותם. ותהי זאת נחמתם. בשפלות דלותם בגלותם. כי זה אלהים אלהינו בכל צרתם. לו צר ודי לנו. לראות בנחמה כמה מעלות טובות למקום עלינו. היא ה' אלהינו. כי אף גם זאת בהיותנו. בתוקף שפלותינו וצרותינו. וחרבן בית קדשנו ותפארתנו. ביום פקדו חטאתינו. וימוגגנו ביד עונינו. וישקוד על הרעה ויביאה עלינו. עכ"ז לא זז מחבבנו. חבה יתירה ועינינו רואות גודל אהבתו אלינו. כי לא נעצב אל לבו כי אם לצרת הבת ירושלם אי לזאת קראתי לביאור זה לעיני כל רבים דברים נחומים כי בם נוכל להתנחם מעצבין ההעדרים. כל ישראל חברים. וישישו בשמחה ונסו יגון ואנחה והיתה הרוחה. וכאשר קרה לנעמי ובעי אחרי ירדו דרך חורונים שבו לעלות בגרם המעלות. מאחז פני כסא ע"י רות. הוליד את דוד כן יקיו ישראל ויחזרו לקוות. כי מרחמם ינהגם ינטלם וינשאם יוליכם אל בית קדשו ויבן כמו רמים מקדשו ומאשפות הארץ עלנו. ישוב ירחמנו יכבוש כו'. וכאיש אשר אמו תנחמנו. כן ינחמנו וידבר על לבנו יבנה חרבותינו. יקים הסוכה ויפרוש השמלה אכי"ר :

פרק א

פסוק א

איכה וכו' עלינו לשבח לאדון הכל אשר בחר בנו מכל העמים חבה יתירה נודעת לנו על כל העולמים ורצה בנו מכל קדושים אשר בשמים ממעל עושי דברו כי רק באבותינו חשק לעובדו לברך בשמו לתקן עולם במלכות שדי כי הן המה כלי הקדש המריקים ממעל לרקיע על הארץ והדרים עליה ברכה עד בלי די לעבדה ולשמרה להכין אותה ולסעדה עדי הוכן בחסד כסא כבוד אלהים לשכנו בתוכו ויבן לו בית להועד שם אתנו ויהי עמנו עד הרבינו לפשוע פשעים רבים וחטאים גדולים ועונו' אין מספ' לא יום א' ולא יומים לא שנה אחת ולא שנתים עד עבוד אלהים אחרים שבעה בתי דינים זה אחר זה ואחרי כן לא זז מחבבנו עד כלות כלי זעמו וחמתו בביתו ובציון עיר נחלתו ועל כל אשר הסבינו חרבן ביתו והיכלו וסילוק שכינתו לא נעצב על לבו על הכל כאשר על ישראל עמו חללי חרב ומזי רעב ולחומי רשף כדבר שנאמר מי יתן ראשי מים וכו' ואבכה יומם ולילה וכו' ואף גם שירת מלאכיו לא ערבה לו ביום ההוא כאשר חכמים יגידו כאשר יבא בס"ד וטעם לשבח הדבר הלא הוא כי עם בני ישראל המה העמודים אשר ארץ ושמים

מתקיימים עליהם ואם עמודיה יתפלצון מרפיון ידים לעבוד את ה' תרגז ארץ ממקומה ושמים לא זכו בעיניו וזה יורה באצבע מז"ל ריש איכה רבתי וז"ל א"ר נחמן אמר שמואל משום ריב"ל קרא הקב"ה למלאכי השרת א"ל מלך שמת לו מת והוא מתאבל מה דרכו לעשות אמרו לו תולה שק על פתחו אמר להם אף אני כך אני עושה הה"ד אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם מלך מה דרכו לעשות אמרו לו מכבה הפנסים אמר להם כך אני עושה שנאמר שמש וירח קדרו וכו' מלך מה דרכו לעשות כופה את המטות כך אני עושה שנאמר עד די כרסוון רמיו כו' כביכו"ל שהיו הפוכין מלך מה דרכו לעשות הולך יחף כך אני עושה שנאמר ה' בסופה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו מלך מה דרכו לעשות מבזע פורפירא דיליה כך אני עושה דכתיב עשה ה' אשר זמם בצע אמרתו ר' יעקב דכפר חנן מפשר ליה מהו בצע אמרתו מבזע פורפירא מלך מה דרכו לעשות יושב ודומם כך אני עושה שנאמר ישב בדד וידום מלך אבל מה דרכו לעשות יושב ובוכה כך אני עושה דכתיב ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי וכו'. ע"כ:

וראוי לשית לב כי הלא כמו זר נחשב קוראו יתברך למלאכי השרת לשאלתו ובקשתו זאת האם ממנו ית' יפלא כל דבר עד שאול ישאל ממלאכי השרת וגם התייחס להם מלזולתם. ועוד בתשובתם למה לא החילו בעיקר האבילות והוא הילך יחף ומבזע פורפירא. ועוד מה עלה על לבם היתכן יעמיד שק הוא ית' על הפתח. ועוד בתשובתו יתברך כך אני עושה וכו' הלא הוא יותר ממאמרם ואיך יאמר כך אני עושה וגם עשותו יותר ראוי לדעת למה עשה אז יותר. ועוד שלא נזכר פתח בכתו' ואיך יביא משם כי שם שק על הפתח ועל פי דרכנו נשית לב מה ענין אומר הה"ד בראיה זו מש"כ בשאר. ועוד מה זו שאלה למקוטעין וישאל נא כולם פעם א' והם מה ראו שלא השיבו כל הדברים כא'. ועוד אומר מכבה את הפנסין ולא אמרו את הנרו'. ועוד כי לא יתכן מלך יכבה נרותיו וישכון בערפל וגם נדקדק כי לא כיבה רק את נרותיו המאירים לארץ ולא ידמה למשל. ועוד אומר כופה את המטות מה שלא יצדק בו ית' וגם למה שינה שלא אמר מכלל שהיו כפויות רק שהיו הפוכות. ועוד באומר הולך יחף איך יצדק זה בו ית' חלילה וגם מהפסוק אין ראיה מוצאת כלל.

ועוד באומר מבזע פורפיר' איזה בגד יערכו לו יקרענו ואיך יוכרח הענין מהכתו' בבצע אמרתו. ועוד אומר יושב ודומם מה זו דממה ואיך ידבר הפסוק ההוא בדממות ית' ועוד אומרו באחרונה מלך אבל וכו' האם עד כה בבלתי היותו אבל ידבר הלא הוא אמר והוא מתאבל בפתח דבריו. ועוד אומ' הוא בוכה כי הלא אין הבכי ממשפטי האבילות. ועוד למה לא הביא מפסוק ודמוע תדמע ותרד עיני דמעה וכו' שמדבר על עצמו ית'

ולא מפסוק ויקרא שיורה על בכי הזולת. ועוד דרך כלל למה נטלו הסדר ההוא מזולתו בשבעתם. ועוד מי הגיד לריב"ל שהוא ת' קרא למלאכי השרת לכך.

אמנם לבא אל הביאור נזכיר' מאמרם ז"ל האומרים כי מעת בריאת אדם קטרגו מ"ה ואמרו מה אנוש כי תזכרנו כו' וכן במתן תורה אמרו אשר תנה הודך על השמים וביום פקדו את עולמו שבו לאמר הלא אמרנו לך וכו' וכן אמרו ז"ל על פסוק במסתרים תבכה נפשי מפני גוה מפני גאותן של מלאכי השרת שהיו אומרים רבש"ע אמרנו לפניך מה אנוש וכו' ולא עוד אלא שארז"ל שאחד מן המקומות שבקשו מ"ה לומר לפניו שירה היה בעת החרבן אלא שגער בהם הקב"ה ונבא אל הביאור והוא כי הלא מ"ה הממאנים יברא אדם יחשיבנו הוא ית' בראותם בעת החרבן כי למפרע צדקה עצתם והמה ראו כי נעצב המלך מלכו של עולם וגער בם על בקשם לשורר לפניו אין ספק כי העולה על רוחם כי ניחם הוא ית' כי עשה את האדם בארץ ואשר חרה לו כעת אינו רק על חילול כבודו יתברך חלילה והצטרך להסתלק מן המקום אשר בחר וחרבן ביתו ועיקר כעסו על יש' חבל נחלתו כי פשעיהם היסבו את כל הרעה הזאת על כן מה עשה הוא ית' למען ידעו כי הוא יתב' מביט מראשית אחרית ולא צדקה למפרע עצתם מעצתו יתב' ושאשר נעצב המלך על בנו בכורו ישראל הוא ולא על הבית אשר הוא חרב בעונם במאמרו ית' מי יתן ראשי מים כו' אל חללי בת עמי על כן קראם ויאמר אליהם מלך שמת לו מת והוא מתאבל מה דרכו לעשות כלומר דעו איפה כי על בני בכורי אני מתאבל על חלליהם כי זה קשה עלי מהכל כי הלא תראו כי כל מה שמלך דרכו לעשות על מתו אעשה כן גם אני והנה המה ראו כן תמהו כי אמרו בלבם מה נענה בתריה אם אמרנו דברי האבילות העצמיי' הלא לא יבצר כי המה גרמו את כל הרע' הזאת על כן בחרו להם דבר המורה אבילות וגם כעס על הנותרים ויאמרו תולה שק על פתחו הלא הוא כי למען דעת כל הארץ כי אין חפץ המלך יבא איש אל החצר הפנימית או אל בית מנחתו כי נעצב המלך אל אבילותו יתלו שק על פתחו והיה כל הבא לבא אל המלך פנימה וראה את השק מרחוק ישוב אחור כן כיוונו גם הם ברקיע הראשון יסך בענן לו מעבור תפלה כאשר עשה כדבר שנא' סכותה בענן לך מעבור תפלה מה השיב הוא יתברך כך אני עושה הה"ד אלביש וכו' לומר לא מחשבותי מחשבותיכם אתם חשבתם כ"א אעלים עיני מהם ייטב לכם דעו וראו כי רע ומר העלמת עיני מהם למ"ה והוא כי הלא עם בני ישראל על שפע הנשפע מלמעלה על ידי תפלתם וצדקתם נהנים מ"ה כי הם כצנורות להריק למטה לארץ כמאמרם ז"ל כי כמה רבבות מ"ה היו נהני' מזיו תורתו של ירבע' טרם יחטא מה שיבצ' מה' בהמנ' עבור תפלת ישראל כי גם בשמים אשר שם מלאכי עליון יחסר שפע

וז"א ית' הנה אלביש שמים קדרות על העדר אור השפע מלמעלה באופן יחסר שפע מן המלאכים אשר בשמים כבודם ואז ושק אשים כסותם לבלתי שמוע והנה על דבר הסדר ובלתי אמור הכל בבת אחת היה אפשר לומר כי מפחדם ממנו ית' החילו ברחוק קודם מפתח הבית ואח"כ מהנרות שבפנים ועדין אינן בדברים הנוגעים אל המלך ואח"כ במטה ועדין אינו במלבוש שעליו ואח"כ במלבוש התחתון הוא המנעל ואח"כ למעלה בפורפירא ועדין אינו בעצמו של מלך ואח"כ במלך עצמו בשב ואל תעשה יושב ודומם ואח"כ בקום עשה יושב ובוכה ולא ערבו אל לבם לאומרם פעם א' כי פחדו יתב' נפל עליהם אמנם מה שאחשבה כי דבר עקריי ועצמי גדול מזה כיוונו וידוקדק בעצם אומרו על פתחו והוא בהזכיר מאמר ז"ל פ' אין דורשין כי ז' רקיעים הם ואלו הן וילון רקיע שחקי' זבול מעון מכון ערבות וילון אינו משמש כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש וכו' רקיע בו חמה ולבנה כוכבים ומזלות שחקים ששם שוחקים מן לצדיקים לעתיד לבא זבול שבו ירושלים וב"ה של מעלה מעון שבו כתות של מ"ה אומרות שירה בלילה וכו' מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליות טללים רעים וחדרה של סופה וסערה של קיטור וכו' ערבות שם צדק וכו' וכסא הכבוד וכו' ע"כ:

והנה בביאור ס' משלי כתבנו כי הז' רקיעים אלו אינן ז' גלגלים של ז' כוכבי לכת שא"כ איך גלגל הירח אינו משמש כלום וגם מי נתן בככב נוגה שחיקת מן לצדיקים ובגלגל חמה ב"ה של מעלה ומזבח להקריב בו מיכאל השר הגדול עומד ומקריב מאין ולאין כל הגדולה הזו בגלגל חמה ושיהיה סובב סובב מקדש העליון בכל יום תמיד מן המזרח למערב ובשס"ה ימים מן המערב למזרח ובגלגל מאדים יהי כתות כתות המלאכים אומרים שירה ומי נתן עולם המלאכים בתוך מהלך הגלגלים ומה גם עתה במאדים המורה רוגז שיאמרו שם שירי זמרה ושמחה ובמזל צדק המורה שמחה וטובה יהיו אוצרות ברד וטללים רעים וקיטור סופה וסערה ובמזל שבתאי המורה עוני ואנחה יהיו נשמות הקדושות ותהיה השכינה ולא עוד כי אם שלמעלה ממושב השכינה יהיה גלגל שמיני הוא גלגל המזלות ולמעלה הימנו גלגל היומי המסבב את כולן ושיהיה הגלגל ט' מסבב את ערבות מושב כסא הכבוד באופן שהם דברים שאין להם שיעור ומה גם למאמר כל חכמי התכונה כי לא היה יכול גלגל היומי לסבב עמו כל הגלגלים ומה גם הפך תנועתם הטבעית אם לא שהם סמוכים כל הט' זה אצל זה כנוגעים ולא נוגעים והלא ארז"ל כי בין כל רקיע ורקיע מהלך ת"ק שנה אך אמנם אין זה כי אם שכל ט' גלגלים כאשר ציירום חכמי התכונה יחד כלם לאחד יחשבו והם הרקיע הב' כי הראשון אינו רק כוילון שעל הפתח שב אל תיקו וחוזר ומתפשט יום יום שני לו רקיע הכולל

המזלות כלן הג' הוא וממנו והלאה אינם מעצם הגלגלים חומר זך דק רוחניי' עולים באיכות רוחניות זה למעלה מזה כפי סדרן ערבות יותר רוחני ממכון ומכון ממעון ומעון מזבול וזבול משחקים ונבא אל הביאור והוא כי הנה המלאכים האלה לא ערבו אל לבם להראות עצבות לפני המקום חלילה פנימה רק קו לקו בתחתון היחלו ובעליון כלו אמרו ראשונה תולה שק על פתחו והוא כי הוקשה לו בכתוב שאם אומרו אלביש שמים הוא כולל כולם איזה כסות תערכו למו לו' אח"כ אשים כסותם אך יאמר כי הוילון למה שאינו משמש כלום רק כפרש"י בגמ' נכנס שחרית לתוך תיקו ויוצא ערבית ומתפשט וכו' הנה כי הוא ככסו' אשר יתכסו בו השמים והוא הנקרא וילון במסך פתח שער השמים על כן באומרו תולה שק על פתחו הכוונה הוא שיסך בענן בתחלת ההכנסה מעבור תפלה וזה אומרו הה"ד אלביש וכו' שאם לא כן איזה כסות יש להם אלא שחוזר אל וילון מהטעם הנז' ולמה לא ערבו אל לבם למנוע שפע רק מהאחרון שב לשאול הוא ית' שנית מלך מה דרכו לעשות אז נכנסו יותר ואמרו מכבה את הפנסין ולא אמרו את הנרות כי אין המלך מכבה נרותיו מלפניו רק הפנסין אשר הם חוץ מביתו בחצר החצונה לשמח עולם מקום אשר משרתיו מצויים שם להאיר להם ולכן יעמידו הנרות בפנסין אשר הם כלים עגולים ונרות נתון בתוכו כן אמר הקב"ה כך אני עושה והוא ברקיע השני כי שמש וירח קדרו וככבים אשר אורם קבועים בגלגל כאשר חזרו והודו כי מזל קבוע וגלגל חוזר שהם כל א' בגלגלו כנר שבתוך הפנס והם להאיר על הארץ מורה עצבות ומניעת אור שפע ברקיע השני חזר ושאל לשיכנסו יותר ואמרו כופה את המטות אמר הקב"ה כך אני עושה שנאמר עד די כרסוון רמיו מאומרו שנישאו יורה שהיו הפוכות והוא כי כפויות כלפי מעלה לא יצדק ובלשונו רמז ענייננו והוא כי ב' כסאות הן כסא דין וכסא רחמים ולגבוהות יחשבו לפניו ית' בהיות של רחמים משמשת לישראל שהוא בעשותם רצון קונם ושל דין על מ"ה אך בהתהפך כאשר בחרבן עד גאולתינו נהפוך הוא וזהו שהן הפוכות מסדרן והוא כלפי שכינה צער מתחולל עד אין קץ כנודע ובזה מי הרגיש עצבון רקיע שחקים הג' ששם השפע נשפע ונתקן לישראל ובהמנע שפע הטוב לישראל ימנע משחקים שפע טחינת והכנת מן לצדיקים חזר ושאל רביעית מלך מה דרכו לעשות לשיכנסו יותר ואמרו הולך יחף ואמר כך אני עושה והוא כי בהיות בית המקדש קיים היה שפע ירושלים ובה"מ של מעלה אשר הם בזבול כיורדים למטה בארץ ככתוב אצלינו על פסוק ששם עלו שבטים וכו' באופן כי השראת שכינה בארץ היה דרך כבוד גדול כי היו כמה מיני שפע עליון כהכנות ומצעות שעליה היתה שורה דרך זיו כבודה אך אחרי כן כשגלינו מארצנו ושכינה עמנו בארץ נכריה שאינה נגד ירושלים העליונה רק נוכח

הקליפה בבא השכינה לשרות לעומת בבל המסכים שעליהם תהיה השראתה ללכת ולהיות שמה לא יהיו גדולי האיכות והרוחניות וקדושה כאשר בהיות שכינה בירושלים בבניינה רק על סופה וסערה הם מסכים קרובים אל איכות השר השורר במקום הגלות ועי"כ יתייחס למלך ההולך יחף ודורך ברגליו על הארץ כי המסכים הנז' סופה וסערה וענן אבק הוא מסך שפל מכול' כארץ אצל מלך יחשבו לפני ממ"ה הב"ה וזהו ה' בסופה וכו' וענן אבק רגליו שאל חמשית וענו ואמרו מבזע פורפירא אמר כך אני עושה ומביא ראיה מפירוש ר' יעקב בפסוק עשה ה' אשר זמם וכו' והוא כי הוקשה לו בכתוב כי בין יהיה אומרו בצע ל' בצוע או השלמה יקשה אם מה שזמם עשה כ"ש אשר דבר ועו' כי אמירה היא של חיבה ודבור הוא של קושי וא"כ איפה הי"ל דבורו או דברתו ועוד שהמ"ם היה ראוי תנקד בחיר"ק ולא האל"ף (א"ה אין חיר"ק תחת האל"ף אלא סגו"ל וזהו אשר הכריח לר"י לדרוש מלשון אימרא לא שום דבר אחר) על כן פירשו מלשון אימרא שהוא מלבוש בל' ארמי והענין כי אם הוא יתב' היה לובש לבושו האמתי ומיוחד אליו הוא לבוש גאוה כמאמר הכתוב גאות לבש לא היו מ"ה נוגעים בנחלתו כי הלא שאתו יבעת אותם אך אדרבה השיב אחור ימינו מפני אויב כמשז"ל כדי שיכנס האויב שאם לא כן לא יכנסו כי פחדו ית' יכול עליהם ובמה יוכר שלא רצה להשתמש בלבוש ההוא הלא הוא כי אמרו רז"ל שליל ט' באב רצו מלאכי השרת לומר שירה לפניו ית' וגער בהם ואם היה משתמש בלבו' גאוה למה מנע שירי זמרת משרתיו ומלכותא דארעא מעין מלכותא דרקיעא ומלכותא דארעא אדרבה בעת צרה יביאו לפניו כל מיני זמרה לשמח לבו וגם הוא מטכסיסי מליכה וזהו מבזע פורפירא שקורע ומעביר הלבו' גאות נמצא שע"י העדר גאוה יש עצבות ומיעוט כח ושפע במעון כי שם הם כל מלאכיו ית' המשוררים לפניו הנה נגעו עד החמשית חזר ושאל מה דרכו לעשות ואמרו יושב ודומם והוא ענין גדול מאד עליו פקח עיניו ירמיה ודניאל וזה חיסר הגבור וזה הנורא באומרם עובדי גלולים מרקדים בהיכלו איה וכו' ודעתו היה שלא היה משתמש מאותה מדה עד בוא אנשי כנסת הגדולה ואמרו הן הן גבורותיו כו' כי מי בכל מלכי הארץ יעצר כח ויוכל להתאפק לבלתי דבר אפי' בפיו ובשפתיו סרה על מהרסי ומחריבי היכלו בהיותו בטוח שלא ימשלו בו והנה זה הוא יותר מהעדר גאוה שירקדו בהיכלו וישתוק ועל זה אמרו יושב ודומם אמר כך אני עושה כי היה יושב ודומם ובזה היה מניעת כח לרקיע מכון לפעול המיוחד לו כי שם כלי זעמו ית' ולא השליט' על שונאיו רק היה מתאפק ודומם והביא ראיה מפסוק ישב בדד וכו' טעם היותו ית' בדד כי אין זולתו ואין יכול בלתו עכ"ז וידום ויסבול כי הוא ית' נטל זה עליו להציל את בניו והנה עד כה לא ערבו

אל לבם לומר בוכה עד השאלה פעם ז' והוא בשנותו את טעמו כי למעלה אמר שמת לו מת והוא מתאבל שאינו מורה שהוא מאותן שחייב להתאבל עליו כבן אצל אביו רק רחוק ע"כ לא היו מכבידים ומדברים בדבר הנוגע אל עצמו של מלך בקום עשה ע"כ מה עשה כעת אמר מלך אבל כלומר שהוא אבל עליו בדין כי בנו הוא אז יצאו ממחיצתם ואמרו יושב ובוכה ובזה גם בערבות יש הרגש כי שם צוה ה' את השמחה וברכ' כי שם השכינה ואמר שהמלך עצמו בוכה. עוד אפשר כיוון באומרו מלך אבל כלומר אל תאמרו לי מדיני אבילות כ"א אשר כבר הוא אבל נוהג דיני אבילות מה דרכו לעשות נוסף על האבלות לחמם ההרגש הוי אומר זה בכי שאם לא יבכה לא יעבור כבלתי קורע וכיוצא ביתר הדינים אך הוא הוראת מירור ביותר והביא ראיה מפסוק ויקרא ה' אלהים צבאות וכו' ולא הביא מפסוק ודמוע תדמע וכו' שהוא אמירה על מה שיעשה רק מפסוק זה שהוא מספר שכבר עשה ומה שלומד מכאן כי הוא ית' בכה ולא שקרא למלאכים שיבכו ויעשו מספד יהיה כי אם הוא שקרא למלאכים היל"ל ויקרא אדני צבאות וכו' כי שם אדנות הוא והוא הקורא למלאכים שתחתיו כי היא שכינה כנודע ולמה אמר אדני אלהי' ומה גם שהוא באותיות הויה שהוא למעלה ועוד שלמה לא נזכר בפסיק את מי קרא: אך יאמר שקרא שם אדנות את העליונים ותחתונים שהוא את האלהים באותיות הויה שהוא למעלה ואת הצבאות שהם המלאכים לבכי וכו' את העליונים לבכי ואת התחתונים גם ולמספד וכו' נמצא שגם הוא ית' כביכול בכה. הנה כי כל עיקר מה שנעצב המלך מלכו של עולם ביום מר החורבן היה על בנו בכורו ישראל אשר מתו ואשר הלכו בגולה וע"כ מזה היחל במגילת הקינות הזאת ויעש ממנו פנה ממנו יתד ואמר איכה ישבה בדד שעזב צרת ירושלים אשר טמאוה בגלוליהם ובשקוציהם ועשה עיקר תלונה על העדר בניה מתוכה הי היתה בדד משוללת מכל בנים גדלה. ונבא אל הביאור הנה היות בדד הוא דבר צוה ה' על המצורע ונפל ביש' כמאמר המתרגם דהות ירושלים כסגירא עד שמלאוה גלולים ועפ"י הדרך הזה אפשר לנו לומר כי לא בא הכתוב לגזור או' כי על גלזלי בני יש' אשר טמאוה דנוה כמצורע כ"א שירושלים נאנחה במר שיחה לאל שדי תתלונן או הוא ית' עליה אוי לה כי נדמית כי הסיבה אשר היסבה היות המצורע בדד לא היה בה כ"א אדרבה הפכה והנה נכוית בגחלתו כויה רבה מכוייתו והוא כי הלא חכמים יגידו טעם לפגם המצורע לשבת בדד מדה כנגד מדה הוא הפריד בין בני אדם ומיעטן כי זאת תורת המצורע המוציא שם רע והורג שלשה ע"כ גם הוא בדד ישב וירחק מהם אך לא כאלה חלק ירושלים כי שם צוה ה' את הברכה ותהי' מרב' אוכלוסיה כמפורסם במאמרי רז"ל מרוב אדם רב ועצום וגם הוא קבצן בל יתפזרו בגדולת איכותם

מארכת מרחבת עצמה להכלים ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאשב בירושלים ומה גם בבית אשר נקרא שמו יתברך עליו כי עומדים צפופים ומשתחוים רווחים הנה כי תחת היות המצורע מרחיק בני אדם זה מזה והורגן זאת היתה לירושלים כי היא מחיה אותן ומקרבן לה ומכילן לבלתי יפרדו לקוטן המקים הסובלן וא"כ איפה איכה ישבה בדד כמצורע העיר שהיתה רבתי עם כאלו רבוי העם והיותם יחד משוללי פזור אליה יתייחס כמדובר הפך המצורע ומי יתן ותקל תקנתם כתקנתו כי הלא היא רפואתו קרובה לבא כי יסגר ז' ימים ואחר יטהר ואם לא יטהר באלה ויספו לו עוד ז' ימים על הימים האלה ואף כי יוחלט ע"י תשובה ישוב יטהר אך אמנם ירושלים רחוקת התקנה כי היתה כאלמנה שלא ישוב בעלה עד קץ הימין כי עונות יושביה הרעו לה רעה רבה מאד ולבל נענה בתרה למה זה תאבלי נא ירושלים על כי בדד השיבך ה' והלא אך זה היום שקוה קוית ויביאך כדבר שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה בהשמה מהם וכן הוא אומר והארץ תעזוב מהם ותרץ את שבתותי' וכו' לכן תגמור תלונתם לאמר רבתי בגוים וכו' והוא כי תחת שתים יקרבו יאתיון עמים רבים לעבוד את ה' מהמלכיות או להיות מלכה ועמה רבי החכמה כשלמה מלך ישראל שעל כן אליו יבואו מאפסי ארץ לשמוע את שמע חכמתו שנית להיותה גברת ממלכות כלילת תפארת הודה והדרה ועוז ותעצומות גבורתה שתתן חיתיתה על יתר עמים ומלכים ועל אלה יתמרמר המקונן עלי' במר שיחו אל נא תאמרו כי תקנת ירושלים ומשוש דרכה היא קללתה כי בהיותה בדד מעמה בחרה כמדובר כי הלא נשבר לבה בקרבה ועלי' תעמוד צרבת המכו' ממקום אחר כי הן לו יצאה מתחת שעבוד בני' עוברי רצונה ימים ושנים לא נשתעבדו אחריהם לבני נכר הארץ הלא תחרש אך מה חפצה אחר זה הצער כי תחת היותה רבתי בגוים שהוא כמאמרם ז"ל רבתי בדעות כי כל מקום שהיה איש הישראלי הולך בה שמה ישבו כסאות ויושיבוהו בקתדרא לשמוע מפיו חכמה שהוא א' מהטעמים שעליו יחפצו לעבדם תחת חכמתם שנית שרתי במדינות באון וחיל והוד והדר כי יקרה היא בעיני עמים כולם שהוא הטעם השני שעליו ראוי' להשתרר על כל הגוים ותהי להפך כי היא היתה למס למו ותשת עבד לאשר מאסה לשית עם כלבי צאנה ולכן טוב לה אז מעתה כי הלא אך אם בני יש' רב האיכות ומעותדים לשוב ועם ה' יקראו וטוב טוב השתעבד להם מלערלים ההם:

או יאמר הביטו וראו כי רעתה רבה כי שנו וישולשו שברה שבר על שבר הוה על הוה כי קרה לה כאשה עזובה נצבת מרה ונעצבת על רוב צרותיה הבאות עליה באין הפוגות הלא הוא כי דרך נשים כי תהיה אשה בעולת בעל ובירכתי ביתה בניה כשתילי זתים סביב לשלחנה גם עושר גם כבוד היה לה הרבה ויהי היום ועלה מות בחלוניה

להמית את בניה עד בלתי השאיר שריד ותשאר האשה ואישה כי הלא כי תחיל תזעק בחבליה מאנה להנחם על בניה הלא חכמית חברותיה תעננה למה תבכה ולמה ירע לבבך ויחי לך אשר לך עטרת תפארת אישך כי הלא הוא טוב לך משבעה בנים כי הוא כבודך ומרים ראשך ויש סעד לנחמה זו מדבר שנאמר מאנה להנחם על בניה כי איננו לומר מה שמאנה להנחם על בניה הוא על כי בעלה גם הוא איננו להנחם בו אחרי כן קרבו ימי האיש למות וימות גם הוא כבניו ואז תחרץ האשה לספוד ולבכות כי נותרה לבדה מילדיה ומאיש' וכשומען קמו בנזת וינחמוה ויאמרו לה הרף מעט ועזוב חימה על הפליא לעשות הרבה בכה כי ברוך ה' ותעשיר ולא יחסר לחמך ואל ימעט ממך תנחומות אלה כי אל תבכה למת ואל תנודי לו בכה בכה להולך לבית עולמו ובביתו אין לחם ואין שמלה ותשאר האשה באלמנותיה עניה סוערה ואין כסות בקרה ותחסר לחמה כי גם לבעלה ממקומו יפן אל צרתה וימר לו על צרת אשתו שלמה תהיה כעוטיה בפתחי שערי אוהביו לשבוע לחם ואם יקר' שאף גם זאת האשה הנותרת מאישה וילדיה הלחם אזל מכליה ובביתה אין כל עדין יבקשו מנחמים לה דברי נחמה באמור אליה התנחמי כקשת יום אשר רעתה רבה מרעתך כי אתה נשארת לבדך וריקה נפשך מכל טוב הלא נפש אחת את ובקלות המלאכות תאכל בה לחם אך דעי וראי למי אוי למי אבוי כפל ומכופל הלא הוא לבעלת שכול ואלמון וחסרת לחם ועוד לה שעבוד אחרים עליה מנושי' ומסים נוגשים אצים אותה וישתוה בתה ומה גם אם האשה ההיא לא ניסתה בראשיתה כ"א בעושר ונכסים ועבדים ושפחות ותהי להפך כי האשה אשר כל אלה לא תוסיף עצב עמה כ"א חסרון לחם כ"א תחת היותה רבתי בגוים ביקר תפארת עושר ונכסים ושרתי ומושלת על המדינות ועתה היא היתה למס כי אתה ואין קצה. ובאיכה רבתי ארז"ל ר' אבהו פתח והמה כאדם עברו ברית זה אדה"ר אמר הקב"ה אדם הכנסתי אותו לג"ע וצויתיו ועבר על צוויי ודנתי אותו בגרושין ובשלוחין וקוננתי עליו איכה הכנסתי אותו לג"ע שנאמר ויקח ה' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן וצויתיו שנאמר ויצו ה' אלהים על האדם לאמר וגו' ועבר על צוויי שנאמר המן העץ אשר צויתיך ודנתי אותו בגרושין שנאמר ויגרש את האדם ודנתי אותו בשלוחין שנאמר וישלחהו ה' מג"ע וקוננתי עליו איכה שנאמר ויאמר לו איכה איכה כתיב אף בניו הכנסתי' לא"י שנאמר ואביא אתכם אל ארץ הכרמל וצויתם שנאמר לו את בני ישראל ועברו על צווי שנאמר וכל ישראל עברו את תורתך ודנתי אותם בגרושין שנאמר מביתי אגרשם ודנתי אותם בשלוחין שנאמר שלח מעל פני ויצאו וקוננתי עליהם איכה שנאמר איכה ישבה בדד ע"כ. והנה ראוי לשית לב מה צורך להשוות את ישראל לאדם הראשון. ועוד כי ההכנסה

לג"ע זיל קרי בי רב הוא וכן בישראל כל ספר יהושע מלא מזה ולא מצא פסוק להורות זה אלא פסוק ואביא אתכם אל ארץ הכרמל. וכן אומרו וצויתיו ועבר על צוויי וכן בישראל מביא ראיה אל צוותו יתברך אל בני ישראל ומה צורך כי כל התורה מלאה מצות ה' אל בני ישראל ואיך מביא ראיה מפסוק וכל ישראל עברו על פסוק צו את בני ישראל. ועוד כי מבלעדי זה כל הנביאים אחרונים מלאים מעוברם ישראל תורת ה' ומה ענין אומרו דנתי וכו' ולא אמר גרשתיו ושלחתיו. ועוד מה בין שלוחין לגרושין. ועוד שמביא ראיה מפסוק המן העץ ולא מפסוק ותתן גם לאישה עמה ויאכל. ועוד מה ענין אומרו וקוננתי עליו מה מעלה ומוריד היותו יתברך מקונן איכה. אמנם הנה הוקשה לר' אבהו בכתוב אומרו לשון איכה שאינו לשון קינה בעצם שבכלל הדבר הזה נחלקו ר' יהודה ור' נחמיה במדרש אם הוא לשון קינה כד"א ויאמר לו איכה או לשון תוכחה כד"א איכה תאמרו חכמים אנחנו. ועוד כי הלא יראה שעושה עיקר ופתח הקינה מצרת העיר יותר מצרת העם ואדרבה מצינו שכלה ה' חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון כדי להציל את ישראל כמפורסם ברז"ל וגם מקרא מלא דבר הכתוב שאומ' הוא יתברך מי יתן ראשי מים וכו' ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי. ועוד כ"א העיר מצירה על היותה בדד מבניה והיא לא חטאה ולמה עשה ה' ככה ולא שעבדם אל הגוים והמה בארצם ויהיו למס ולא יגרשם. ועוד כי איך יבכה על ירושלים שנותרה בדד וזה כל ישעה וכל חפץ כמאמר הכתו' אז תרצה הארץ את שבתותיה וכו' על כן הביא פסוק והמה כאדם עברו ברי' כי ראוי לשית לב למה זה השוה אותם לאדם אך הוא להקיש ענינם והוא כי הלא ראה הוא יתברך היות פתחון פה למה עשה ה' ככה לשלוח בניו מארצו אל הגוים ואל הממלכות ויתעתדו להרשיע כי יתערבו בגוים ולא עוד אלא שהוא יתברך האומר מי יתנני במדבר וכו' ואעזבה את עמי ואלכה מאתם הנה שטוב טוב לפניו יתברך לעזוב אותם במקומם וללכת מאתם מלהפך הסדר ולמה היפך שלא זז מכותל מערבי ושלחם מעל פניו ואם הטעם הוא כי כולם מנאפים וכו' כי שונא זמה הוא יתברך הלא גם זה יתוקן בלכתו יתברך מאתם אך יורה כי געל בהם ולא עוד אלא שמקונן על צרת העיר ולא על צרת העם על כן לתקן את הכל אמר הוא יתברך והמה כאדם וכו' להשוותם לאדה"ר. ולבא אל הענין נניח ב' הנחות א' כי כאשר בין איש לאשתו יש גרושין ושלוחין כי אפשר יגרש את אשתו ועודנה בביתו והיא גרושה מאיש' ואחרי כן יש שלוחין לשלחה מביתו לשלול ייחוד כן יש עון המחייב יפרד הוא יתברך מנפש החוטא ויפסיק קשר הנפש עם שורשה הדבק בשכינה כהפרד קשר אשה עם בעלה כאשר יגרשנה ועדין ישכון החוטא בעיר ה' צבאות ויש גורם גם הפרד מעיר האלקים והן הם השלוחין והנה השלוחין אפשר

מא' מב' פנים או שהוא יתברך יסתלק ממקום החוטא והניחו שם או ישלחהו מארצו יתברך השוכן שם. שנית כי בחינת מי יהיה הנוסע ומי הנשאר במקומו יהיה לפי איכות המקום שהנסיעה משם והוא כ"א המקום ההוא מיוחד להשראת שכינה בו טרם בא שמה החוטאים יחוייב ישולחו החוטאים משם בהעוותם ותשאר השכינה במקומה ואם אין המקום לפי איכותו מיוחד לכך רק לאהבת החוטאים טרם יחטאו שרתה שכינה שם יאות בהעוותם תסתלק ותניחם שם כאשר מצאנו ראינו כי כשחטאו ישראל במדבר למה לא שרתה שם שכינה רק בשביל ישראל על כן בהעוותם היתה שכינ' מסתלקת ועוזבם באו' הנה מלאכי וכו' כי לא אעלה בקרבך וכו' לולא משה בחירו עמד בפרץ לאמר אם אין פניך הולכים וכו' אך כשחטאו בירושלים מקום מיוחד להשראת שכינה כמאמר הכתוב מה נורא המקום הזה וכו' וזה שער השמים מקום מיוחד אל ירידת השפע לעולם מיום הבראו כי על כן אדם הקריב קרבן שם וכן נח ואברהם את יצחק בנו ובאו שמה שלשת האבות להתפלל ע"כ בהתרחקו יתברך מבניו בהעותם שם יאות תשאר שכינה במקומה והארץ לא תעזב ממנו יתברך כי שם ביתו מאז וישולחו ישראל מעל פניו ויצאו וזה יהיה מאמר הכתוב על רוב פשעי ישראל בירושלים מי יתנני במדבר וכו' לומר מי יתנני היה הכעס הזה במדבר מקום בלתי מיוחד אלי רק היה לי שם מלון אורחים שהם ישראל שהייתי עוזבם שם ואלכה מאתם אך פה שאינו מלון רק דירת קבע מאז נברא העולם לא יתכן רק שעל משמרתי אעמודה והם ישולחו חוצה כאשר היה כי לא זזה שכינה מכותל מערבי וכן היה כשחטא אדם בג"ע למה שהיה איכות המקום מיוחד אל השכינה עד אשר לא הועמד אדם שם על כן בהתחייב הפרד הוא יתברך מן המקום אשר אדם שם שלחו משם והשכינ' נשארה במקומה וע"כ נשא עליו קינה ויאמר לו איכה כלו' היכן את כי יאתה נתגרשת ממקום הקדש והמקום כבודו מונח שם כי אתה אבדת ולא המקו' שחטאת בו. ובזה נבא אל הביאור הנה ראה הוא יתברך היה מקום תלונ' מה לישראל לאמר למה זה לקינו לשלחנו מארצך ולא שעבדתנו שמה כי טוב לנו אז מעתה כי זכות המקום היה עוזר לנו לשוב עדיך ולא היינו מתערבים בגוים ולא היה שם שמים מתחלל לאמר עם ה' אלה ומארצו יצאו ולא עוד כי אם שנשאת הקינה על העיר באומר איכה ישבה בדד ולא על עצמנו כי גדול מכאובי ממכאובה כי השכינה נשארה בה ואותנו גרשת מעל פניך כי הלא זה יורה חלילה כי מאוס מאסתנו ע"כ אמר הוא יתברך לא משנאה עשיתי חלילה כ"א שכמקרה אדם הראשון קרה לכם כי כאשר אדם הכנסתיו לג"ע מקום מיוחד להשראת שכינה וחטא מה שעליו נתחייב בדין ב' עונשין א' גרושין ב' שלוחין כאשר פירשנו עניינם ולהיותו בג"ע מושב אלקים

מקדם לא הפכתי ללכת מאתו ולהסתלק משם כי שם ביתי ולכן בהצטערו כביכול על צרתו קוננתי עליו איכה כלומר איה את כלומר צלר לי על היותך פה ונתגרשת מהקדש כדבר הזה קרה לי עמכם כ"א לא הייתי במקום הקדש הוא א"י מקום אשר שכן עליו ה' בהר הקדש בירושלים בשער השמים מאז נברא העולם כהעותכם הייתי מסתלק והולך מאתכם אך הכנסתי אתכם לא"י ונתחייבתם גרושין ושלוחין בדין ועל כן להיות בא"י הוכרח לשלחם מעל פני והשאר שם ולא להפך השיטה כאשר באדה"ר מהטעם עצמו באופן בטלה התלונה הא' ומה שיראה לכם שעל הארץ אני מקונן אל יעלה על רוחכם כי אם כאשר באדם קוננתי עליו ולא על המקו' שיצא משם כי הג"ע לא לקה כן בכם דעו כי עליכם אני מקונן ולא על העיר כאשר יבא ביאור הכתוב לפי זה וכ"ז כיוון הוא ית' במה שהקישם לומר והמה כאדם כו' זהו כללית כוונת המאמר ולהתכת פרטי מאמריו נאמר כי בא להורות איך נתחייבו בדין אדם וישראל בגירושין ושלוחין שע"כ לא חש הוא יתברך אל הדברים המתגרשין בשלוחין ממקום הקדש חוצה והוא כי הוא יתברך דבק בנפשו של אדם הא' טרם יחטא והיה מרכבה אליו והראיה לזה כי לא על ידי מאמר או מלאך הכניסו לג"ע רק על ידי עצמו וזהו הכנסתי אותו והביא ראיה מאומרו ויקח ה' אלהים את האדם שמורה דבקות עצמיי שמייחסו אל לקיחה בידו וצוה אותו דבר הנוגע אל אלקותו יתברך וזה אומרו וצויתיו שנאמר ויצו ה' אלהים והוא מאמרם ז"ל כי ששה דברים נצטווה אדם והאחת מהם על ע"ג ורמוזה במלת ויצו כד"א כי הואיל הלך אחרי צו וזה יכוין פה באו' שנאמר ויצו ושמא תאמר מי יגיד שעל זה עבר לזה הביא פסוק המן העץ וכו' ולא מפסוק ותתן גם לאישה עמה ויאכל למה שפה כתוב אשר ציותיך שהוא לרמוז שעל מלת ויצו כנודע שקיצץ באוחזו בטוב ורע וזה דקדק בלשון המאמר באומרו עבר על צוויי ולא אמר על הצווי כלומר על הנוגע לי שהוא ענין האלהות ולכן חוייב לידון בגרושין שהוא בהפריד נפשו ממקורה ולהבדיל ביני לבינו ולבלתי השפיע עליו כאשר בתחלה שהוא כאשה גרושה מאישה. להיותו כפוי טובה תחת אשר דבק בו מתחלה ועל מה שדנו גם בשלוחין מן המקום לא הביא רק מה שהכתוב מגיד מה ששלחו למה כי הטעם מפורש בכתוב באר היטב פן ישלח ידו כו' וכן בישראל הביא היות הגרושין בדין למה שהוא יתברך דבק בהם עד גדר שאמר ואביא אתכם כלו' אני בעצמי ועל כן הביא פסוק זה שמורה שאף בכללות א"י זולת ירושלים וציון יתייחס להבאה בעלמו וצונו צו את בני ישראל את קרבני לחמי שהוא לקרבן אליו יתברך תמיד כי ע"כ נקר' קרבן וע"פ דרכו אמר תשמרו להקריב לי כלומר ולא לזולתי וישראל עברו בע"ג ולזה הביא פסוק וכל ישראל עברו את תורתך דהיינו ע"ג שכולל כל התורה ועל כן

דין הוא לידון בגרושין כי געלו במה שדבק בהם וקרבן ותחת אישה לקחה את זרים וגם בשלוחין שנאמר שלח מעל פני כמפורש שם במקראות הסמוכים לזה והביא ראיה אל הגרושין מפסו' מביתי אגרשם שאם הכוונה שישלחם מעל פניו לא הול"ל מביתי כי אם מארצי אלא ודאי על שכינה שבביתו שתפרד מהם ידבר דהיינו הגרושין כנזכר. ועתה חל עלינו חובת ביאור הכתוב איך יאמר איכה ישבה בדד ושתהיה קינה על ישראל ולא על העיר והוא במה שכתבנו כי לא היה ענין זה בהיותינו במדבר כי אין המקום דירת קבע אל השכינה רק עראי על ידי היות שם ישראל לא היה משלחנו מן הארץ והוא יתברך נשאר שם מה שאין כן בא"י כי לא יעזבנה כי בה שער השמים מושב אלהים מטרם בא ישראל לארץ וזה מאמר הכתוב מי יתנני היה כעס זה לי עם בני במדבר כי למה שהיה מלון אורחים ולא קבע כא"י אעזבה שם את עמי ואלכה מאתם מה שאי אפשר בא"י וזה מאמר הכתוב פה הנה אשא קינה ואיכה ומה היא הקינה כי ישבה בדד העיר רבתי עם מבני' ששולחו ממנה והעיר לא לקת' כהם כי היא היתה כאלמנה ולא אלמנה ממש כי לא זזה שכינה מכותל מערבי ומי יתן ונהפוך הדבר שלא היתה בדד מבניה רק מהשכינה עד עת מועד שיבת ציון ולא נתערבו ישראל בבבלים כי טוב להם אז מעתה ודעתו כמ"ד איכה לשון קינה היא אלא שאמר לשון זה כלומר איה ישראל איך שנית מקומך הקדוש כאשר יורה מה שננקדה תיבת איכה באד"ה ולפי זה יתבאר סוף הפסוק כך וש"ת אם כן מה חסרה העיר הלא הוא כי תחת היותה רבתי בגוים וכו' היתה למס לגוים אמנם צרת ישראל גברה כמדובר. ובמד' איכה רבתי ג' נתנבאו בל' איכה משה וישעי' וירמי'. משה אמר איכה אשא לבדי וגו' ישעי' אמר איכה היתה לזונה ירמי' אמר איכה ישבה בדד אר"ל משל למטרונא שהיו לה ג' שושבינים הא' ראה אותה בשלותה והב' ראה אותה בפחזותה והג' ראה אותה בנוולה כך משה ראה אותם בשלותם אמר איכה אשא לבדי טרחכם ישעיה ראה אותם בפחזותם אמר איכה היתה לזונה ירמיה ראה אותם בנוולם אמר איכה ישבה בדד ע"כ: וראוי לשית לב מניינא למה לי. ועוד מה יתן ומה יוסיף התנבא שלשתם בל' אחד. ועוד שאם הענין הוא לשון איכה למה יעתיק יתר הכתוב שיורה שמעלה או מוריד שאר ל' הכתוב. וגם למה הוצרך המשל ומה ענין אומרו איכה אשא וכו' על השלוה ונהפוך יראה וכן אומרו איכה היתה לזונה איך יתייחס על פחזותה. ועוד שאדרבה זה הוא הקושי למה נתנבאו בלשון א' על ג' דברים חלוקים וגם למה במשל אמר בכבוד' ובשלותם. אך הנה ארז"ל שאיכה הוא ל' קינה כאומרו ויאמר לו איכה והנה על חטאת ישראל יש לדאוג על צער הכוונה שאשמם בראשיה' כתיב כשושבין על סרחון המטרונא. שנית יש לדאוג על כבוד הבורא יתברך

שהכעיסוהו בחטאתם. ג' על צרת החוטאים שימקו בעונם והנה במשה ראינוהו מקונן איכה ודואג על צרת עצמו באומרו איכה אשא לבדי שהוא כמאמרם ז"ל באלה הדברים רבה שאמר משה יכולני לראות אלף אלפים כיוצא בכם אלא מה אעשה שהקב"ה הרבה אתכם על גבי דיניכם שהוא שאשמם בראשיהם כתיב וע"כ רצה יהיו גם אחרים כי היכא דלימטי לכל חד שיבא מכשורא וישעיה מקונן על כבודו יתברך ואמר איכה היתה לזונה ירמיה על צער ישראל ועונשם והלא כמו זר נחשב כי מי לנו גדול ממשה נאמן ביתו יתברך ולא חש על כבודו יתברך כישעיה הנביא ועל ירמיה יפלא כי בימיו נפלגה אשמת העם ועזב כבודו ודאג למו. ואילו לא היו בלשון א' לא יקשה כאשר בהיות הכל בלשון א' שאפשר שלפי גדר הנושא שינה הלשון אך הדבר הקשה הוא שהתנבאו בלשון איכה כולם והיה אפשר להשיב ולומר כי מאמר משה הי' מעצמו ולא מפיו יתברך על כן דיבר על הנוגע אל עצמו אך מאמר ישעיה היה נבואה מפיו יתברך על כן היה מקונן על מציאות העון הנוגע אל כבודו יתברך וכן בירמיה הוא יתברך למען הכניעם בימי יהויקים הכתיב צרתם למען ישובו. ולדחות תירוץ זה היחל ואמר ג' נתנבאו וכו' משה וכו' לומר כי גם מאמר משה נבואה היה והוא כי כל משנה תורה מפי השכינה הוא גם הנראה שאומרו משה מעצמו רוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו ולכן לא תגרע קדושת משנה תורה מד' הספרים לכן להשיב על מה שהוקשה לו אמר מאמר ר"ל משל למטרונא כו' לומר לא שאחד חש על מה שלא חש חבירו כי אם שכל אחד דבר על מה שהיה בימיו כי משה ראה אותם בכבודם ובשלותם לאפוקי פחזותם ונוולם ועונשם והוא כי באומרו איכה אשא לבדי היה כשבא יתרו והיו ישראל אז שלוים וכשרים ולא היה להם עון אשר חטא זולתי היותם טרחנים וסרבנים וזה אומרו טרחכם וכו' על כן אמר איכה אשא וכו' שלא נצטער רק על הנוגע אל עצמו כי על כבודו יתברך אינו בעצם כי הלא הוא יתברך האומר למשה בני טרחנים הם סרבנים הם על מנת כן וכו' שהרי הקב"ה לא היה מקפיד על מדות אלה ובנים קראם ואמר למשה שלא יקפיד גם הוא ועל כן לא פחזות בהם ולא אימת נוול על כן לא היה מקונן רק על הנוגע אל עצמו שעם שהדברים קלים הם אם ימשכו לכיוצא בהם ויהיו כולם עליו יכבד להיותו יחיד אך ישעיה ראה אותם בפחזותם שהעוו ופשעו והיו פחוזים ולא עליהם עדיין הנוול והעונש על כן דאג על כבוד ה' ואמר איכה היתה וכו' אך ירמיה ראה אותם בנוולם שקבלו על פחזותם ובכה על מה שבזמנו כראשונים כל אחד על מה שראה ובדבר הזה יתיישב מאמרם ז"ל אלו זכית' הייתם קוראים איכה אשא לבדי עכשיו שלא זכיתם אתם קוראין איכה

ישב' בדד כי הפסוק ההוא ידבר על היותם כשרים ומתייראים הרועים פן ילקו על העדר הדרכה שלמה ועתה הוא קצה הרע' הוא נוול שאר הפחזות כמדובר:

פסוק ב

בכה תבכה וכו' ארז"ל כי השבאים היו מונעים את יש' מלבכות ביום ועשו עם ירמיהו שיבכה הוא ביום והם בלילה. וראוי לתת טוב טעם ודעת מה בצע בהיות יומם ולילה ולא יבכה גם הוא בלילה ויתכן באומרם ז"ל כי לא נחרבה ירושלים גם שעבדו ז' בתי דינים ע"ג עד שנתבטלו מן התורה כי ויתר הקב"ה על ע"ג ועל ג"ע ועל ש"ד ולא ויתר על ביטול תורה והוא ענין דבר זה נשאל לחכמים וכו' כאשר יבא לפנים בס"ד. ויתכן הכירו ישראל זה בבא עליהם צרה וצוקה על כן רצו לתקן את אשר עותו ותחת בטלם תורה אשר זמנה יומם ולילה רצו לבכות יומם ולילה ועל שלא הניחום השבאים פן יכמרו רחמי שמים עליהם כי שערי דמעה לא ננעלו רק בלילה כי אין רואה אז חלקו בינם לירמיהו ונמצא התיקון נשלם בינו ובינם. ולענין באור הכתוב יאמר בשום לב אל כפל הבכיה ואמרו תבכה ל' עתיד והוא כי הנה דרך החפץ להתמיד בבכי כי בלי הפסק אי אפשר אך יבחר דרכו לבכות בסירוגין כי שעה או שתים יבכה ושעה יפסיק להשיב רוחו אליו לעצור כח לשוב לבכות וכן יעשה תמיד בוכה ושוהה חוזר חלילה כי להתמיד בלי הפסק אי אפשר להתקיים אמר כי בכה היתה עושה בכה פעם א' כדי שתשוב תבכה שנית ולא בהמשך כמדובר וזה בלילה כדעת רז"ל כנז' אמנם כ"כ היתה ממררת בבכי על דרך האמור שגם בעתות שהיותיה היתה דמעתה על לחיה ניתכת מאליה כי נעשה לה כטבע וכל מרירות בכייתה זה היה לה מדאגה מדבר כי אין לה מנחם מכל אוהביה ויהיה על האומרים לה אל תחושו זה יאמר אני אשביע את מיכא' שר המים ויעשה חומת מים בירושלי' סביב לה וזה יאמר אני אשביע את גבריאל שר האש ויעשה לה חומת אש סביב והיא בטח לבה על תהו ואל ה' לא שבה ואל אלהיה לא קרבה ובעת רעה לא ידעו עשות נכוחה ותרד פלאים וזהו אין לה מנחם מכל אוהביה ולכן בקוראם אלהים בעת רעתם אין עונה אותם הנה עם כל זה נוחם יסתר מעיניה ושמא תאמר מה יעשו האמללים ההם והוא ית' שינה פקודת משמרת מלאכיו ואת שר המים עשה שר האש ואת שר האש עשה שר המים כמאמר' ז"ל על פסוק חלל ממלכה ושריה ולכן בקראם אליהם בעת רעתם אין עונה אותם הנה עם כל זה נוחם יסתר מעיניה כי גם כל רעיה בגדו בה הם מיכאל וגבריאל כמאמר ר' חנן במדרש שעל שני אלה ידבר עם שיראה כיוון אל מה שהם עצמם הציתו האש. והנה ננקוט מהא שעליהם ידבר ויאמר לפי דרכנו גם שכל רעיה בגדו בה שמיכאל הוא שר המים בגד במשביעו להקיף ירושלים מים וגבריאל בגד במשביעו

להקיפה אש עכ"ז לא יבצר כי אוהביה הנז' היו לה לאויבים כי הן הם אויביה באמת כי לולא הבלי בטחונם שבו עד ה' ולא באה עליהם כל הרעה הגדולה כי הם היסבו אותה:
או יאמר בכה וכו' כי דרך המר והנאנח לבכות לא' משני סבות או למען יראוהו אוהביו ורעיו וינחמוהו ויעלו ארוכה למכתו. שנית לשכך אש חמתו ביערה בקרבו בימי בכיתו והנה הבוכה מהבחינה הא' הלך ילך ובכה לעין כל במקום רואים אולי רואיו ינחמוהו אך אשר אין לו מנח' ובוכה מהבחינ' השנית במסתרים תבכה נפשו כי למה יתבזה לעיני הכל לבלתי הועיל יאמר כי פה היה מהסוג הב' ועל כן לא היתה בוכה רק בלילה שאין רואה וזהו בכה תבכה בלילה ולא ביום ועכ"ז דמעתה על לחיה גם ביום מאליה ולמה בכתה בלילה ולא ביום למה שאין לה מנחם מכל אוהביה על כן ייחדה זמן בלילה ומי הגיד לה שלא היו מנחמים אותה אלו בכתה ביום לזה אמר ודמעתה על לחיה אין לה מנחם כי הלא רואה בדמעתה על לחיה ביום ואין מנחם הנה כי מה שהיה על לבבה נראה בחוש באופן כי כאשר דמתה כן היתה וצדקה בעשותה כן ע"כ בלילה עשתה עיקר בכייתה ומה שאין לה מנחם היה לה מפאת כל אוהביה הם נביאי השקר כי לא ניבאו עליהם רק טוב וראה איך עלתה נבואתם כי הלא נביאי השקר היתה נבואתם כמאמר חנניה הנביא בשברו המוטה כה אמר ה' ככה אשבור את עול נ"נ מלך בבל וכו' ונהפוך היה כי אדרבה אין צריך לומר מלך בבל או שריו כי אם גם עבדים זולת היהודים שהיו לכשדים האומות אחרות הם משלו בישראל וזהו כל רעיה חבריה עבדים שכמותה מעם אחר גם הם בגדו בה ולא עוד אלא שגם הם קמו על ישראל והיו למו לאויבים מה שאין כן דרך העבדים כי אם לרחם אלו על אלו וזהו היה לה לאויבים:
או יחזור אל אוהביה הנז' כי אחר שבשקריהם סיבבו שכל רעיה בגדו בה לא אוהבים יקראו לפי האמת רק אויבים באמת כי נעלו בפניהם שערי התשובה. זה הוא הנראה לכאורה בפסוקים הנז' והנה בשום שכל והבין במקראות הללו בקינה זו הראשונה הלא תראה פסוק בוכה על ירושלים ומלמד קטיגוריא על ישראל ופסוק מלמד סניגוריא ופעם בפ' א' שני הפכים והפסוקים שיראו שידבר אותם המקונן ופסוקים שהם דברי ישראל אל העמים ומהם דברי ישראל אל ה' על כן אמרתי כי אין זה כי אם שירמיה עומד ומלמד סניגוריא ומדת הדין תשיב אמריה לו ונמשך הויכוח כן עד להשיב נפש ומשם מדברים ישראל לאלהיהם ואומרים ראה ה' והביטה כי הייתי זוללה ואז הופכים פניהם אל כל עוברי דרך ורואים את מכות הארץ ההוא ואת תחלואיה ואומרים לא אליכם וכו' עד סוף פסוק צדיק היא ה' וכו' וחוזרים לדבר אליו יתברך ואומרים קראתי כו' עד סוף הקינה והוא בשום לב אל אותיות יתירות שבפסוק ראשון רבתי עם רבתי בגוים שרתי במדינות

כי מהראוי יאמר רבת עם רבה בגוים שרה במדינות כי נמצאו יתירות שלש יודי"ן וב' תווי"ן ואחשבה כי רמז רמזה רוה"ק כי זמן אשר היתה רבנות שררה לירושלים תת"ל שנה היו ת"י בבית ראשון כי כמנין בזאת יבא אהרן אל הקדש ות"ך בבית שני כי בית ראשון נתקיים ת' ועשר שנים ובית שני ת' ועשרים שהם שני תווי"ן וג יודי"ן ואם לחשך אדם כי אין יתור באותיות רק תת"ך כי הלא במקום תי"ו ויו"ד שברבתי בגוים היתה נכנסת ה"א לומר רבה בגוים ובמקום שרתי במדינות לו הוסרו תי"ו ויו"ד היתה נכנסת תחתם ה"א ואומר שרה במדינות לכן אף אתה אמור לו כי בית ראשון גם שמציאות היות בית ראשון היה ת"י שנה אך שררה לא היתה כי אם ת' שנה בלבד כי מגלות המלך יהויכין עד גלות צדקיה היו עשר שנים ובשנת הי"א היה החורבן לא שררה ולא רבנות היה אז כי אם הוה על הוה בכי ואנקה ולא רבוי עם כמקרא שכתוב בספר מלכים על גלות יכניה ויוצא משם את כל אוצרות בית ה' ואוצרות בית המלך ויקצץ את כל כלי הזהב אשר עשה שלמה והגלה את כל ירושלם ואת כל השרים ואת כל גבורי החיל עשרת אלפים גולה ואת החרש והמסגר לא נשאר זולת דלת עם הארץ וכו' ואת אילי הארץ לקח וכו' ואם כן אמור מעתה איה איפה שררה ורבנות נשארה לירושלם אחרי זאת לאמר על השנים ההם רבתי או שרתי והנה השנים ההם עשר היו כי בשנת הי"א לצדקיהו נלכדה העיר באופן כי בשום שני ההי"ן תחת תי"ו ויו"ד שברבתי בגוים ושרתי נשארו תת"ך והיו שטת מספר מציאות שררה ורבנו'. ונבא אל דרך אשר ייעדנו לפי הפשט כי אבינו שבשמי' וירמי' המקונן והנאנחי' והנאנקי' עם ה' אלה שגלו מעל שלחן אביהם במעמד שלשתן עומדי' המקונן יקונן על צרת האמללים הגולים והוא יתברך משיב אמריו וגם אחרי שומעם ישובו ויבכו גם בני ישראל עד תום הקינה במר נפשה ממררת אמריה ומתחננת לאדוניה אשר חטאה לו אולי ישוב מחרון אפו ולא יאבדו והנה הן אמת כי הצרות הוכפלו וישתלשו כי תחת שלש ראוי לקונן ולמרר בבכי. א' על ישראל שגלו ומארצ' יצאו אל קרב הגוים המרים ומארריי' אות'. ב' צרת הארץ ותחלואי' כי הוצת אש בציון ותאכל ארמנות ירושל' ובית קדשנו היה לשרפת אש. שלישית העולה על כלן הלא היא על דבר כבוד אלקים גלו לבבל שכינה עמהם גלו לעילם שכינה עמהם וכן למדי והנה על שתים הראשונות היחל המקונן ואמר איכה ישבה בדד וכו' והוא כי הנה ידוע כי גדולת ירושלם איננה מבלי ישראל נמצא כי בהגלות ישראל ממנה יוכללו שתים רעות א' לעם וא' לעיר שמבלי בניה היא יושבת ועל כן אמר איכה ישבה בדד בלי בניה העיר שהיתה רבתי עם שרבנותה להיות רבה שלי הוא מחמת עם כי על כן כאשר צר לעם על גלותם כך צר לה על צאתם ממנה שהן שתי בכיות כאחת ואם תאמר נא אלקי למה

תשנה צרת העם לחורבן וצער העיר ולא שמת לבך כי כפלים לתושית העם היה הראוי כי העונות העם הביאו עליהם רעתם ואל תבכה עניהם רק על העיר אשר לא חטאה ובגללם היתה ירושלם שממה על כן מוסיף המקונן ואומר היתה כאלמנה לומר הלא גדול שבר העם משבר העיר כי היא היתה כאלמנה ולא אלמנה ממש כי לא זזה שכינה מכותל מערבי מה שאין כן העם שנסתלקה שכינה מהם כמאמרם ז"ל בספר הזוהר כי על כן היו ישראל בוכים עד שעל נהר כבר נפתחו השמים וירא יחזקאל מראות אלקים כל המרכב' עליונה בכל פרטיה אז נתבשרו כי באה שכינה להיות אתם והתנחמו ובכן טרם בא שכינה אליהם היתה תלונה זו כי גדלה צרת העם מצרת העיר כי היא היתה כאלמנה כי שכינה עמה ולא עמהם אז משיב הוא ית' ואומר הנה אני אתקן צרתכם זו כי שכינה שהיא רבתי שהיא רבה והיא שלי תהיה בבבל עמכם בקרב הגולה ולא בלבד במקום א' כ"א בכל נסיעותם תלך אתם ממדינה למדינה כנודע כי גלו לבבל שכינה עמהם גלו לעילם שכינה עמהם וזהו שרתי במדינות אך הדאגה יותר גדולה כי מר לה הרבה הלא היא כי היתה למס והוא כי אין שמחת השכינה עד אין קץ כי אם כאשר תשפיע טובה לישראל אך בהשפיע אל החיצונים שרי מעלה היא דאגה כי אין למעלה הימנה כי ההשפעה לישראל היא השפעת פנים ואל החיצונים מתייחסת לאחור ככתוב אצלנו על השיב אחור ימינו מפני אויב וזהו היתה למס שהיא כפורעת מס לאויביה ושתחת אשר היה בה השפע מתחילה לישראל ומתמציתן היו אוכלים האומות ויהפך כי יושפע לשרים ומפירות מדותם יאכלו ישראל שביניהם כענין התפללו בשלום העיר הזאת כי בשלומה יהיה לכם שלום. משיב עוד ירמיה הנביא ואומר בכה תבכה וכו' והוא כי הלא אמרז"ל מאמר הכתוב במרגלים ויבכו העם בלילה ההוא שאמר הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם חייכם שאני קובע לכם בכיה לדורות והנה להיות מדה כנגד מדה הוא בכל ליל ט' באב ונבא אל הענין אמר הנה על דבר בכה הוא הבכי הידוע במרגלים בליל תשעה באב ראוי תבכה בלילה מדה כנגד מדה כי גם שם לילה היה ולא תנוחם על בכיית הלילה כי בין לילה בכתה חנם ויהי לה כן גם לבכות אך הנה ודמעתה על לחיה גם ביום תמיד וידוע כי שערי דמעה לא ננעלו ולמה זה אל דמעתה תחרש עד גדר שגם זכות אבות וזכות משה רבן לא הספיקה להצטרף בדמעתם כי הנה אין לה מנחם מכל אוהביה והוא מז"ל באיכה רבתי שאמר הוא ית' לירמי' הלוך וקראת לאבות העולם ולמשה שהם יודעים לבכות כלומר באופן יהיה איזה התעוררת רחמים עליהם כאשר היה אחרי כן ע"י רחל בסוף המאמר ובקראו את משה אמרו שם שלא רצה ירמיה לגלות הדבר כי בוש להגיד פן יאמר לו בימיך אירע כן לבנינו הלך משה ושאל למלאכים שהיה

מכירם משעת מתן תורה אמרו לו וכי אינך יודע וכ' ועל פי דרכנו נבאר מה ענין לכתו אל המלאכים שהיה מכיר מאז אמנם ארז"ל בגמ' כי כשאחז בכסא כבודו יתברך והחזיר להם תשובה אז נתנו לו מתנות והנה המתנות אינם רק ענייניים לתועלת ישראל כענין מתנת מלאך המות מסוד הקטר' לעצור המגפה ע"כ הלך להם אולי גם עתה יהיו מעיר לעזור כאשר נעשו אוהבים מאז ולא שוה לו והלך וצועק ובוכה אצל האבות ועשו קינים והגה והי ככל הכתוב במדרש ונתראה פנים משה אל ישראל ושמחו לראות באומרם זה ינחמנו כי יגאלנו יצאת בת קול ואמרה גזירה היא מלפני וכו' קנצי למילין כי כל דמעותם וזכות אבותם ומשה המתראה פנים לא עלתה ארוכת מחלתם וזו היא תלונת הנביא עם שדמעתה על לחיה עכ"ז אין לה מנחם מכל אוהביה האבות ומשה ולא עוד אלא שהכם ע"י רעיהם הם מיכאל וגבריאל כמאמר המדרש כל רעיה בגדו בה אלו מיכאל וגבריאל שהם דרכם להליץ אל ישראל ועתה נהפכו כי הם היו מכלל אשר הציתו אש במקדש כמז"ל בפסיקתא דוק הנה כי מלאכי השרת הן הם אשר הציתו האש ותלונתם עליהם כי נעשי סנגוריהם אויביהם כי גדולה עקיצת אוהב ממכת חרב אויב ומי יתן והיו כאנוסים לעשות ולא יהפכו נגד ישראל אך היו לה לאובים כמתמיה כי טוב לא היפכו לזכות את ישראל להליץ בעדם ושמא תאמר נא אלהי כי היתה בכיה בלתי חרטת אשמה ובלי תשובה על כן לא שוה למו לא יתכן כי הלא גלתה וכו' והיא כי ארז"ל שאו' מרוב עבודה הוא בעבור רוב ע"ג שהיתה עובדת ונינקוט מהא שבע"ג ידבר ויהיה הענין כי על שתים רעות יצטער צער מתחולל איש איש הישראלי הנשבה לבין הבבלים הא' על צרת הנפש פן יעבידוהו ע"ג שנית פן ירעיבוהו בלחם צר ומים לחץ והנה לפי זה כשגלתה יהודה לא היה לה להרגיש צער כלל כי הלא גלתה יהודה מתוך עוני שהיה לה קודם החרבן ומתוך רוב ע"ג ואם כן אם יענה יענו אותה בלחם צר או אם יעבידוה ע"ג לא תצטער ומה גם אם יקלו משעבודה כי הלא אומנות ישנה היא לה אך זאת לא כן כי אם גם היא ישבה וקנתה ישיבה בגוים שלא שעבדו בה יותר מדאי ועכ"ז לא מצאה מנוח שעם שלא היה לה עוני רק ישיבה ונחת לא מצאה מנוח על העבודה הקשה היא ע"ג לא לעובדה ולא להיות עם עובדיה והנה זה יורה באצבע היות חרטה ותשובה בדברי עונות גברו מהם. משיב' מדת הדין ואומרת כל רודפיה השיגוה בין המצרים לומר אין להחזיק לה טובה על תשובתה כי הלא לא מאהבה רק מיראה כי הלא בין המצרים מי"ז בתמוז עד ט' באב שורה כח טומאה בעולם והנה בטומאותיה וגלוליה דבקה בכתות ההם לאלהיהם ממש כהם למה בעת שליטתן לא קמו הכחות הטומאה ההם ודבקו בם ויעזרום אלא אדרבה

כל רודפיה השיגוה בין המצרים ואין עוזר לה אז הכירה כי הבל המה ואין בה מועיל ולכן תפסה בחרטה מדאגה פן תבא עליה רעה גדולה מזו נמצאת תשובתם שלא לשמה: או יאמר בדרך אחרת מעין זה והוא כי הנה ארז"ל במדרש שהיה ירמיה מלקט אברים שניגפו מישראל וקוברם ואומר בני מה אעשה לכם הלא אמרתי תנו לה' אלהיכם כבוד בטרם יחשיך וכן אומרו שכשהגיעו לנהרות בבל ושם ישבו ובכו שאמר ירמיה נשבע אני שאלו בכיתם כך בירושלים לא גליתם והוא כמאמר' שאמר תנו לה' כבוד בטרם יחשיך בעוד היום גדול הוא קודם הגיע ליל וחשך מועד מנין ונושנתם כי אז מתייחס אל הגעת הלילה והחשך והיה צריך הקדים בכיה לצרה ובזה יאמר ירמיה הנביא ע"ה הנה ידעתי כי הבכי שהיה לה לבכות מבעוד יום לא תבכה אלא בלילה אך עם כל זה ודמעתה על לחיה כמתמיה ואינה עולה למעלה השמימה כי שערי דמעה לא ננעלו כאשר שמעתי אומרים שהיא פירש רשב"י ע"ה בספר הזוהר כתיבת יד שאומר ודמעתה על לחיה ולא תעלה מהלחי ולמעלה. ולפי דרכנו יהיה כמתמיה ועוד היתכן אין לה מנחם מלמד סניגוריא מכל אוהביה הם הפרקליטין אשר עשו במצותיהן שלא יבצר מהמצא בישראל בכלליהם ופרטיהם מצות מה ומה גם צדיקים רבים אשר בקרבם החרש והמסגר וכיוצא ולא די שהם לא הועילו כי אם אף רעיה מיכאל וגבריאל בגדו בה היו לה לאויבים ואם כן מדוע לא עלתה דמעת בת עמי בכל אלה עם היות כי שערי דמעה לא ננעלו ואם הוא הלא היו תוהים על עונות ראשונים ולא שבו מהם הלא גלתה יהודה וכו' כמפורש בקודם:

פסוק ד

דרכי ציון וכו'. במדרש א"ר הונא הכל מבקשין תפקידן כו' א"ר אבדימי דמן חיפא אפילו דרכים מבקשין תפקידן הה"ד דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד מבלי בורגנין מבלי בורבסין אין כתיב כאן אלא מבלי באי מועד. והנה ראוי לשית לב כי הלא גם הבורגנין ובורבסין הם גם הם תפקידן של דרכים מהלכים בה ושומרי משמרת המהלכים בדרכים ולמה על בלתי אומר באי מועד מלמדנו שמבקשים תפקידן. אמנם הוא הרגיש כי בשלמא דבר שיש בו רוח חיים יתכן יבקש תפקידו אך הדרכים דומם המה ואיך ירגישו ויתנכלו על כן אמרו מבלי וכו' והוא מאמרם ז"ל בספר הזוהר כי בהיות שכל מצוה שאדם עושה נעשה מלאך גם הפסיעות לשלש רגלים בשירות ותשבחות ובכוונת הלב היו נבראים מלאכים בדרכים ההם והן הם המתאבלים על בלי באי מועד המקנים בם קדושה יתירה בכל פעם שיעלו לרגל על קדושתם הקודמת וזהו מבלי בורגנין וכו' שאין בדבר מצוה לא נאמר כדי שתתמה איך דרכים מתאבלי' כי אין מהם נבראי בריות יהיו שם רק מבלי באי מועד כלו' כי ע"כ יצדק יהיו הדרכים מתאבלים כי המה אשר

שם נבראו ושם היו מלאכים שנבראו ע"י באי מועד. ולענין הכתוב אחרי סתור מדת הדין טענת ירמי' באו' כל רודפיה השיגוה כו' שב כפעם בפעם ללמד זכות ולימר דרכי כו' לומר אם אינך עושה בגין יש' עשה בגין ציון דרכי ציון שהן אבילות כי המלאכים שנעשו בדרכים הם מתאבלים על העדר ישראל ישובו להיות באי מועד ועשה זה בגינם ואם אינך עושה בגינם עשה בגין שעריה היותר קרובים אל הקדושה וגם המה שוממין המלאכים שנעשו בביאת השערים לעבוד את ה' וכן כהניה הם כהני בית ראשין שעליהם נאמר יראת ה' תוסיף ימים נאנחים על בלי מביאי קרבנו' בית ה' וכן בתולותיה אשר מן הסתם משוללות חטא והן נוגות על בחורי ישראל ועשה גם למען אנחתן וגם למען ציון עצמה לא תחשה כי היא מר לה והענין כי הדרכים לא נעשה בעצמן שלוח יד ואינן אבילות רק על שנעדר מהם וכן שעריה ומה גם אם הם אשר טבעו בארץ לא חלו בה ידים ולא אש וכן כהניה הנותרים וכן בתולותיה הנותרות שהן נוגות על זולת עצמן הן תפקידן של בחורי ישראל אמנם היא מר לה בשביל עצמה כי כלה ה' חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה ובמה תנוחם אם לא תושיע את בניה ותחזירם לה שאם לא כן נעשה בה אשר לא חטאה אכזריות חימה לבלתי הועיל וכן לא יעשה:

פסוק ה

היו צריה וכו' אמר הנביא הנה עוד יש ענין אחר שמורה שח"ו געלת בעמך ישראל והוא כי הנה שנאתו עדין תוך לבו בקרבו אמר הנה אשר שנאתם ככה עד התקומם להצר לישראל נעשה ראש וגדול אך אויביה הבלתי מתקוממים רק שנאתם בקרבם בלבד שלו כי לא רבו למעלה עד היותם ראש רק שלו שלוה מה והנה זה יורה כי כל מי שמרבה להצר לנו לפי רוב הצרה תגדיל שכרו והנה זה יורה באצבע כי מאוס מאסתנו חלילה לך על כן משיבה מדה"ד ואומרת כי ה' הוגה על רוב פשעיה לומר אדרבה ברחמים גדולים הוא זה כי ה' מדת רחמים לנכות מיתתם הוגה אותם על רוב פשעיה בצרות ויגונות ולכן היותר מיצר הוא יותר פודה ומציל אותן מהמות משיב ירמיה ואומר הנה אם לא היו לוקים רק בני עונשים היה כן והחרשתי אך הנה עולליה הם תנוקות של בית רבן משוללי חטא הלכו שבי לפני צר ואיך תאמר כי ה' הוגה על רוב פשעיה ולא עוד כי אם בכלל הצרים שהיו לראשם הוא הצר אשר עוללי' הלכו שבי לפניו היה לראש ואיך יתכן היה על רוב פשעיה והם משוללי חטא ואדרבה מגיני הדור המה הבל שאין בו חטא:

פסוק ו

ויצא וכו' ארז"ל גלו ישראל לא גלתה שכינה סנהדרין ולא גלתה שכינה גלו תינוקות של בית רבן ומיד גלתה שכינה הה"ד עולליה הלכו שבי לפני צר מיד ויצא מן בת ציון

וכו' וע"ד הפשט אפשר קרא הדרה לשלמים וגדולי הדור כד"א כשהצדיק בעיר הוא זיוה הוא הדרה ויאמר על החרש והמסגר אלף שגלו עם יכניה מלך יהודה שהיו גדולי עולם בחכמה ובחסידות וארז"ל שהיא יתברך הקדים גלותם לחרבן י"א שנה שהוא בסוף שנים שבמנין ונושנתם למען יכינו בבבל ישיבות לתלמוד לזמן החרבן פן תשתכח תורה מישראל ויתקיים בם פסוק כי אבוד תאבדון. ונבא אל הענין אמר למעלה ירמיה כמתלונן עולליה תינוקות של בית רבן משוללי חטא הלכו שבי לפני צר משיבה רוח הקדש ואומרת ויצא מבת ציון כל הדרה לומר הנה כיוצאה מאליה יצא מבת ציון כל הדרה הם כל חכמי ישראל החרש והמסגר כבר עם יכניה מלך יהודה כלומר וע"כ עוללי' תינוקות של בית רבן אם נותרו פה היו אבודים כי תורה בחוץ והם בפנים ועל כן הוצרך ילכו שמה ללמוד ולהשתלם ולא אמר ויצאו מבת ציון וכו' אך להיותם צדיקים ולא היה כח לאויבים למשול בם רק כי מה' היתה למו להכין תלמוד לישראל על כן אמר ויצאו כאלו יוצאים בבחירתם ושמא תאמר למה לא היפך השיטה וישארו הגדולים ההם וילמדו את בני ישראל ולא שילכו הם תחלה ויצטרכו ללכת עולליה אחר הם אל תתמה על החפץ כי הלא היו שריה כאילים לא מצאו מרעה והוא כי גם שאין דרך השרים וגדולים מנהיגי הדור להסתלק ולהניח צעירי הצאן אובדות אך ראה והביטה אך יש רחמן בכל החיות כאיל כמאמרם ז"ל על פסוק כאיל תערוג וכו' כי בהיות בצורת וכל החיות מבקשים מים והן מתקבצות אצל האיל שהוא חסיד ורחמן שבחיות חופר ברגלו בארץ ותוקע קרנו בחפירה וגונח וצועק ונענה והנה עם רחמנתו על החיות ומה גם על צאצאיו ועכ"ז כשאין מרעה עוזבת ילדיה והולכת לה כמאמר הכתוב גם אילת בשדה ילדה ועזוב כי לא היה דשא כי לא תעצור כח לראות במיתתן וע"ז יאמר פה כי כן היו שריה הם הדרה גדולי חכמי ישראל הנז' היו כאילים אשר לא מצאו מרעה שעוזבות ילדיהן והולכות כן החרש והמסגר הניחו עולליה ותלמידיה להעדר מזונותם להחיות נפשם ובחרו בהליכתם מהם פן יראו ברעתם כי מאז היה מזי רעב וכ"כ היה לבם מר על בלתי היות להם יכולת להחזיק בידם שהיו מעריכין פסיעה עד גדר שוילכו בלא כח לפני רודף שעם שהרודף דרכו לרדוף עכ"ז הם בהליכה טבעית בלי מרוצה עם היות ההלוך בלי כח היו יכולים ללכת יותר ממרוצת הרודף כי הוא ירדוף ותמיד הם לפניו וזה לבל יראו ברעת התלמידים:

פסוק ז

זכרה וכו'. הנה ארז"ל על פסוק מי חכם ויבן אלה ואשר דבר פי ה' אליו וכו' דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכים ולא פירשוה עד שבא הקב"ה ופירש שנאמר ויאמר

ה' על עזבם את תורתי ע"כ. ועל פי דרכנו נשית לב היכן מלאכים נרמזים בכתוב ואפשר הוא באומרו ויגידה כד"א ובעל כנפים יגיד דבר שהוא גבריאל ועל ענין המאמר הלא כמו זר נחשב יפלא מהחכמים ונביאים ומלאכים כי על עזבם תורת ה' אבדה הארץ. אמנם המה ראו כי אם על ע"ג וג"ע וש"ד ששלשתן חמורו' אבדה הארץ הלא כמה ימים ושנים נעשה התועבות ההם בקרב ישראל כמאמרם ז"ל כי ז' בתי דינים זה אחר זה עבדו ע"ג ואם על ג"ע הלא מימי עמוס הקודם לישעיה נאמר וסרוחים על ערסותם וארז"ל שהיו מחלפי' נשותיהם ומסריחין אותם בשכבת זרע שאינה וכו' ואם על ש"ד גם מימי מנשה מלא את ירושלים דם נקי פה לפה על כן כשומעם כן תמהו והמה לא ידעו כי ביטול תורה שהוא בשב ואל תעשה היה כנגד כל זה על כן עמדו לא ענו אמנם הוא יתברך פירש ואמר על עזבם את תורתי הוא עון בטול תורה והוא משל למלך שיש לו מנגן ומנגן לו תמיד ויהי היום ויבא המגיד אל המלך לאמר הנה המנגן הרג את הנפש ויאמר המלך אל תגעו בו עוד זה מדבר וזה בא ויאמר הנה המנגן את אשת רעהו טימא בזמה ויאמר המלך השמרו לכם מדבר עליו מטוב עד רע וככה יעשה כל הימי' ויהי המלך מכסה על כל פשעים ויהי כי ארכו לו הימים והנה איש בא ויאמר הנה מנגנך אשר אהבת בריבו עם איש פלוני קיצץ את כפו ויהי כשמעו ויצו המלך לתלותו על העץ ותהום כל העיר על המלך לאמר מה הדבר הזה הנה בעשותו הרע ריחמתו וחננתו וכאשר הרעו לו תלית אותו יאמר להם המלך על יעלה על רוחכם כי נושא הייתי לו על כל פשעיו כי צרור היה עונו וצפונה חטאתו כי אם הייתי מאריך לו בעוד ינגן ביד וייטב לבי אמנם כאשר עלתה ידו על יד רעהו המכה בו ואראה כי עוד לא ינגן כפעם בפעם אז צויתי לתלותו על עונות ראשונים כן הדבר הזה כל הימי' אשר הקול קול יעקב שימשך בעסק התורה ערבה לה' ולא פקד עליו ארצה אמנם בבטלו תורת ה' ועריבות נגונו בגולה מלפניו יתברך אז עונותיו ילכדונו וישלך משמים ארץ תפארת ישראל והנה בזה נבא אל ענין הכתו' והוא כי הלא בכתוב הקודם הזכיר ענין גודל צרת הרעב מאז הגלה יכניה והחרש והמסגר אלף עד גדר ששמחו לצאת בגלות פן יראו בצרת תלמידיהם והיה מקום קטרוג על ישראל איך לא שתו לב בדבר הרע הזה ולתקן אשר עותו כי היסורין והרעב אשר היו עליהם בעת ההיא עד החרבן גדלו מאד ואם רואה אדם שיסורין באים עליו יפשפש במעשיו ואם פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה ומה היה להם שכל כך בערו ויכסלו על כן אמר ירמיה לא יחשבו כמזידים בעצם בדבר הזה כי הלא טעו בטעות חכמי' ונביאים ומלאכים והוא כי בעת סילוק שריה הנזכר מעמידי הדור המה ראו כי העון החמור הוא הע"א וגם הג"ע והש"ד אשר חמדו להם צרעת נושנת המה להם מימים

קדמונים וגם אלה לא יספיקו לכלות איזה עון יכלם לא עלה על רוחם יעלה על גביהם עון ביטול תורה והוא כדמותו בצלמו טעות חכמים ונביאים ומלאכים כמדובר ועל כן לא שתו לבם לפשפש ולתקן עד נפלם פעם א' וזהו זכרה ירושלים ימי עניה ומרודיה שהיו ימי יסוריה שהיו לה קודם החרבן שהיה ראוי תפשפש במעשיה הנה מה שזכרה אז להתעכב מלשוב היה כי כל מחמדיה אשר חמדה לה הם ע"ג וג"ע וש"ד כי לא מקרוב באו להם רק אשר היו מימי קדם וכאשר עם היותם מימי קדם ז' דורות כמאמרם ז"כ כי ז' בתי דינים זה אחר זה עבדו ע"ג וע"י כן נעשה להם כהיתר וכפתאים עברו ונענשו כי יצרם המשיכם על העדר פקודתם זמן רב ולא הוכר למו עד עת רעה. משיבה רוח הקודש ואומרת ראה נא גודל אשמתם כי הלא בנפול עמה ביד צר ואין עוזר לה מכל אלוהותיה אשר חמדה לה גם הצרים עצמם שחקו על משבתיה באמור אומה שהיה לה אלוה גדול העושה נפלאות גדולות כאשר נתפרסם בעולם מענין מצרים והלאה איך שבתו מלבקש תקנתם לשוב עדיו ועל כן בנפול עמה ביד צר ואיו עוזר לה ראויה וכו' כלומר אוי למי שדיעה חסרה כ"כ עד שהצרים היו למו יותר דעה מהם שבעת עניה ומרודיה שקודם החרבן לא השכילה ותשבות מלשוב אל אלהיה והצרים אויבי ה' בראות צרתם צחקו על משבתי' אשר שבתה מלבקש תקונה לשוב עד ה' ולמה היא בצרת עניה ומרודיה לא הכירה משבתיה כי גם אז אין עוזר לה מכל אלוהותיה ולמה לא תיקנו' וש"ת כי מה שהצרים שחקו לא היה רק בנפול עמה ביד צר אך לא על צרת עניה ומרודיה שמתחלה ולמה תוכיחם על מה שלא השכילו מאז אין זו תשובה כי הלא מה שלא שחקו על כי אין עוזר לה בימי עניה ומרודיה הוא כי הצרים ההם לא ראוה מאז כי הלא בנפול עמה ביד צר וכו' הוא שראוה גוים ועל כן אז שחקו עליהם והוא הדין שאם ראוה מאז בימי עניה ומרודיה ואין עוזר לה כי גם מאז היו שוחקים על משבתיה משיב הנביא ואומר אל תקצוף ה' עד מאוד כי הנה כבר לקתה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה כי הנה:

פסוק ח

חטא חטאה ירושלם שהם ב' חטאות ועל כל א' קבלה עונשה על כן לניד' היתה ועל הב' כל מכבדיה וכו' ולבא אל הביאור נזכירה מאמרם ז"ל חטאו בכפלים שנאמר שתים רעות עשה עמי ולקו כפלים כי לקתה מיד ה' כפלים וכו' ויהיה הענין פסוק שתים רעות והוא כי הנה העוזב מקור מים חיים ובוחר בבור מים מכונסים גם כי יכיל מימיו הוא הוללות רעה כי זה אינו כלה לעולם וזה כלה ומה גם אם הבורות מים מכונסים הם נשברים שלא יכילו המים אשר יכניסו בם כי זו רעה חולה וגדולה מהראשונה עד אין קץ והנמשל כי הנה הוא יתברך מקור שפע מעצמו בלתי צריך לקבל מזולתו וגם כי

ינוחו בעד מלאך או מזל הוא רע ומר כי המזל או מלאך אין לו משלו כלום אם לא מה שיותן לו מאתו יתברך ומי בער יעזוב המקו' וילך אל המכונס. שנית הבוחר באלהי זהב וכסף שאין צ"ל שאין למו גם מכונס כי אם הכסף והזהב שיתנו בם אבודים הם כבורות נשברים שהמי' שיתנו בם ילכו לאיבוד. וזה מאמר הכתוב שתים רעות וכו' א' אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות. שנית היותם בורות נשברים כו' ועל שתי אלה יאמר חטא חטאה על הא' שהוא עזוב את ה' ונודד ממנו בעד זולתו על כן לנידה היתה וזהו בנפול עמה ביד צר שהוא השבי כי נדדו מארצו יתברך ומנחלת אבותם ועל הב' בחרו בע"ג אשר לא תכיל המים שבחרו בבלתי מועיל די להם חרפתם אשר חרפו ובזו אותם באמור להם האם אלוה גדול כזה היה לכם ותלכו ותעבדו אל הבלתי מועיל וזהו כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה שהיא טומאה אשר בחרה לה ולא עמדה להם כי הבל הוא ואין ספק כי כסתה כלימה פני כל ישראל ויהי נא היותה לחרפה ולקלס לכפרת עונה זה ואין לומר הן זה היה אלו הכירה רעתה ותשוב בתשובה כי תתמרמר על אשר חטאה אך אולי לא שתה לבה לא כן היא כי הנה גם היא נאנחה כי כאשר מכבדיה הזילוה כי הכירה חטאה גם היא נאנחה הרגישה ונתאנחה וזהו גם היא נאנחה ואל נא תאמר כי מה שנאנחה הוא על השביה או על מה שהזילוה אך לא על על עובר' רצונך כי מה שהיא נאנחה אינו על ההוה רק ותשוב אחור אל מה שקוד' הצרה הוא על הסיבה על מה שחטא חטאה כי תשליך צרותיה מנגד בערך אל חטאתיה:

או שיעור והתכת התיבות גם היא נאנחה על היותה לניד' ועל מה שהזילוה ונאנחה מיד ותשב אחור לשית לב אל הסיבה והיא כי חטא חטאה ושוקטת מהאנחה כי תצדיק עליה את הדין לומר כי ראויות מכותי' אליה:

עוד אפשר בפסוק זכרה ירושלם וכו' לומר כי מה שעם היותה קודם החורבן עניה ומרודה לא פשפשה מעשיה ולא חששה פן מרה תהיה באחרונה הוא כי זכרה בימי עניה ומרודיה כל מחמודיה אשר היו מימי קדם כזכות אבות ומרע"ה וכיוצא יגינו בעדה כדרכה בימים ראשונים אך בנפול עמה ביד צר ואין עוזר לה כמאמר המדרש שבאו האבות ומשה ולא הועילו לה אז ראוה צרים צחקו על משבתיה אשר שבתה מלבקש תרופה למחלותיה ולהסיר רוע מעלליה וגם בדרך זה כוונת המקונן להליץ עליה ותשובתו בצדו בפסוק שאחריו וכמפורש בקודם:

פסוק ט

טומאתה וגו'. מדת הדין גם היא תשיב אמריה טומאתה בשוליה כו' לומ' הלא אמרת שאם חטא חטאה שתים רעות כנגדן לקתה וגם היא נאנחה בתשובה שלמה על כל

חטאתיה כלומר ואתה ה' עד מתי תשוב לנחמה ולדבר על לבה אל תאמר כדבר הזה כי הלא על אשר טומאתה בשוליה וכו' על כן יאותו לה שתים רעות א' כי ותרד פלאים שנית כי אין מנחם לה והוא כי מדה כנגד מדה לא בטלה והוא כי בהחילה לחטא היה אפשר ליתקן כי הלא זה דרך גדולי העם והשלמים שבהם הרודים בעם כי לשלמות' לא יתחילו המה לחטא רק יתחילו הריקים קלי השלמו' הקרובים להתפתות מיצרם ואז יקל ליתקן עד אשר לא פשתה הצרעת באשר למעלה מהם המה אמנם בהיותם בלתי שמים על לב בכל יום ויום קללתו מרובה קו לקו הולכת ומתפשטת הצרעת עד רבים ונכבדים מאלה ואחרי כן על הדרך הזה הולך ועולה עד נשיאי עדה קריאי מועד היושבים ראשונה על כסאות למשפט לכוון ולהנהיג וכאשר בארזים נפנה שלהבת תאכל ארץ ומלואה ואין מכבה אמר כי כדבר הזה קרה לירושלים כי ראשונה טומאת הע"ג החילה בשוליה אשר בשפל מדרגות השלמות המה אנשים רקים ואז היה קל למחות ולתקן ולא זכרה אחריתה כי אחרית דבר הוא להיות מתמר ועולה עד גדולי העם ואחרי כן כל אדם ימשוך ולא תהיה עוד תקומה וזהו טומאת' בשוליה לא זכרה אחריתה וע"י כן לא תפלא אם בנפול עמה ביד צר ותרד פלאים שלא בהדרגה כי היה לה מדה כנגד מדה היא לא שתה לבה אל ההדרגה גם רעתה באה שלא בהדרגה ועל כן אין צריך לומר עוזר כ"א גם ואין מנחם לה. משיבה כנסת ישראל ואומרת ראה ה' את עניי וכו' והוא כי בשמוע מפיו וכו' ותרד פלאים אז אמרה בלבה למה אהיה כמחרש' מבושת אשמותי הלא לעומתם ירדתי פלאים בעבודתו יתברך באומרו ותרד פלאים ע"כ מעתה הואלתי לדבר ולומר ראה ה' את עניי כי הגדיל אויב לומר הלא אתה אומר אלי כי מאתך ירדתי פלאים שלא במדרגה ומה תעשה ובפיך מלאת לאמר אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם לולא כעס אויב אגור פן ינכרו כו' פן יאמרו הבבלים שהם עשו ולא ה' פעל כל זאת ועל כן לא תפליג לעשות הרעה והנה כאשר דמית כן היתה כי הגדיל אויב את עצמו והתפאר כי הוא עשה ולא ה' פעל ולכן ראה ה' את עניי ורחם בל יאמרו כי הם העושים ולא אתה:

פסוק י

ידו פרש וכו'. ארז"ל כי באו עמון ומואב ולא שלחו יד אל כסף ולא אל זהב רק בספרי התורה שכתוב בהם לא יבא עמוני ומואבי וכו' וזהו ידו פרש צר וכו' ומי הם ששלחו יד במחמדיה הם ספרי התורה הם אשר צוית יבואו בקהל לך שהם עמון ומואב ולפי זה מהראוי יאמר ידו פרש צר על כל מחמדיה אשר צוית לא יבואו כו' אך אומר כי ראתה גוים כו' הוא מיותר ומשולל גיזרה אמנם יתכן מאמרם זה ע"פ דרכנו וימשך אחריו פסוק שאחריו:

פסוק יא

כל עמה וכו' ונשית לב באומרו ראה ה' והביטה כי הייתי זוללה כי מה טעם התנלצות הוא זה ואדרבה נהפוך הוא שהוא טעם לפגם וראוי לענש על הדבר והוא כי הלא אחר פסוק אמרתי אפאיהם וכו' כתוב בפרשה כי גוי אובד עצות המה וכו' לו חכמו ישכילו זאת וכו' וארז"ל שעל התורה ידבר אובד עצות כי נקראת עצה כד"א לי עצה וגבורה וכן באומרו ישכילו זאת אין זאת אלא תורה לומר שעל כן היה אומר אפאיהם כי עון בזאת הוא והנה בכתוב הקודם התעוררו ישראל להזכיר לפניו ית' יזכור מאמרו כי לולא כעס אויב היה מגדיל צרת ישראל ויראה ערוה כי כבר הגדיל אויב ע"כ באה מדת הדין ואומרת הנה ידו פרש צר על כל מחמדיה הם ספרי התורה וזה יותר מעזיבת התורה האמור בגוי אובד עצות המה כי זה הוא מקום שהיה חלול תורת ה' והיה להם לקנא ולשטי' נפשם בכפם להציל אותם מידם ולא קנאו על תורת ה' ואיך יקנא הוא יתברך על הנוגע אליהם ואדרבא יתהפך ויתקיים מקרא שכתוב הוי אנחם מצרי ואנקמ' מאויבי כמו שפירש הרמ"ע ז"ל שאומר הוא יתברך הוי שאצטרך להנחם מאשר ינכרו צרימו ולא אקפיד אם יתגאו לאמר שהם עשו ולא אני ואנקמה מאויבי הם ישראל המכעיסים אותי משיב הנביא ירמיה ע"ה ואומר כי ראתה גוים באו מקדשה אותה אשר צוית לא יבואו בקהל לך ותלונתך הי' שבראותי את הגוים ההם הי' לה לחשוב כי לבזות התורה כיוונו כי נודע בימים ההם כעסם הגדול על ככה באומרם בימי שאול אל אנשי יבש גלעד בזאת נכרות לכם ברית בנקור לכם כל עין ימין וארז"ל שהוא לנקור מספרי התורה לא יבא עמוני על זאת לא יאשמו כי הלא כל עמה נאנחים מבקשים לחם על כן נתנו מחמדיהם שהם ספרי התורה כמאמרו על כל מחמדיה על הספרים ויהיה נתנו כד"א ולא נתן סיחון כלומר אין אדם נתפס על צערו כי להיותם נאנחים וטרודים מבקשים לחם הניחו מחמדיהם הנזכר באוכל כדי להשיב נפש והנה עד כה דבר הנביא ירמיה על ישראל כי להיות ע"ד כבוד שמו ית' לא ערבו אל לבם להשיב עד שפתח ירמיהו פה ואמר כי ראתה וכו' כל עמה וכו' אחרי כן נאמר ראה ה' והביטה וכו' כאל ישראל באים אחריו ומשלימים את דבריו ואומרים ראה ה' והביטה כי הייתי זוללה לומר הנה הליץ המקונן בעדנו לחשוב אותנו כשוגגין ולא כמזידין עוד אני אומרת שאנו למזידין תחשבנו יהי' למזידין על הזוללות לבקש אוכל ולא למזידין לבלתי מקפידים על תורתך ודבר כבוד שמך או אל תאשימני על היותי מבקשת לחם עם היות להשי' נפש והנחתי ספרי תורתך ביד זרים כי ראה ה' והביטה כי מקודם ימי החרבן הייתי זוללה כי ברב טוב אשר השפעת עלינו בתחלה הורגלתי בזוללות עד שנעשה לי כדבר טבעי ועל כן

כאשר בא אלי הקצה האחר והרעבתי והוצרכתי להשי' נפש לא עצרתי כח ולא יכולתי להתאפק מהיותי נחפז בדבר לשום סבה בעולם מה שאין כן אם לא הורגלתי בתחלה רק בכדי ספוקי:

פסוק יב

לא אליכם וכו' עודנה מדברת כנ"י ממררת אמריה על גודל צרותיה ואומרת לא אליכם וכו' והיא כי זולת מה שאמר כל עובר עליה ישום וישרוק וכו' נאמר בתורה פ' נצבים והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה וראו את מכות הארץ ואת תחלואיה וכו' והוא כאשר כתבנו שם כי יראו מכות הארץ וכו' שיתמהו לראות המכות בארץ והיא לא חטאה ולא באנשים החוטאים וזהו אשר חלה ה' בה גפרית וכו' והם עצמם זאת ישיבו אל לבם כי לגודל העון אשר עזבו את ברית ה' ויעבדו כו' ואם היה מטיל הכעס עליהם לא היתה תקומה ח"ו לישראל על כן ויחר אף ה' בארץ ההיא להביא עליה את כל האלה הכתובה בספר הזה להביא עליה את כל הקללה הכתובה להביא עליהם באופן שלא עשה בם רק ויתשם ה' וכו' ולא כלה רעה. ונבא אל הענין עושה כנסת ישר' כמהפכת פניה אל עוברי דרך ואומרת לא אליכם וכו' לומר הנה בנוהג שבעולם שאין מרגיש צער איש מצטער זולתו אם לא מי שגם עליו עבר כוס צרה כיוצא בם אך מי שלא שתה כמוה תקל צרת חברו בעיניו אמר' הנה לא אליכם כל עוברי דרך כי צרתי לא טעמתם כמוה באופן שיקל מכאובי בעיניכם עכ"ז שלא אליכם צרתי אני אומרת הביטו וראו בהבטה א' תראו אם יש מכאוב כמכאובי כי לעוצם גודלו לא תסתכלו עלינו כי הנה עם ראותכם כל אשר חלה ה' בארץ עכ"ז הביטו אתם עוברי דרך אליכם נאמר ששבעתי מראות צרת הארץ עצמ' הביטו מכאובי של עצמי אם יש כמוהו:

או יאמר הלא בתורה נא' וראו את מכות הארץ ההיא כו' כי בראייתם יתמהו ויאמרו כי כל עיקר הרעה הוא אל הארץ ולא לתושביה אך זהו בראייה בלבד אך אתם לא תעשו כך רק הביטו בהסתכלות כה וראו כי אין מכאוב כמכאובי של עצמי כי הלא אשר עולל לי בעצמי אשר הוגה ה' ביום אפו על העיר והוא כי עמוס התנבא ויאמר על שלש' פשעי יהוד' וכו' ושלחתי אש ביהודה ואכלה ארמנו' ירושלם הנה כי מה שהוגה ודבר לא היה רק ששולח האש ביהודה ולא לשרוף האנשים היה רק לארמנות ירושלם אך עולל לי לעצמי מה שהוגה ודבר ה' ביום אפו והוא כי הלא.

פסוק יג

ממרום שלח אש בעצמותי של עצמי ממש אך כאשר הוגה ביום אפי לא אמר רק בארמנות. ושמא תאמר אם כן איך לא כלית הלא הוא כי אחר שוירדנה כי היחל לשרוף

פרש רשת לרגלי וכו' והוא כי דרך מלך מבקש לדכא את אחד מעוברי רצונו ביסורין רעים ושיאריך במיתה המשונה שחפץ להמיתו הוא מגיעו אל מדורת האש עד יתחיל ליכוות מעט ומצוה להחזירו אחור להרחיקו מן האש עד יצטנן ומרגיש צער גדול ואחר כמה שעות מחזירו אצל האור עד התאחז בו יותר ומחזירו לאחוריו שנית וכן ע"ד זה כמה פעמים כי כן קרה לי כי שלח אש בעצמותי ולא בכעס א' רק אחר שוירדנה טרם אשרף פרש רשת לרגלי השיבני אחור שמרפ' לנו רפיון מה וחוזר ע"ד זה וע"י כן איני כלה לגמרי רק נתנני שוממה כמבוהלת ומי יתן ע"י היותי שוממה אהיה כמשתומם הבלתי מרגיש צרתו מחמת שממתו ובהלתו רק כמבוהלת ואני מרגשת כאב תמיד וזהו כל היום דוה שעם היותי שוממה אני כל היום דוה.

פסוק יד

נשקד עול כו'. כהתימה כנס"י להזכיר גודל צרתה החילה להצדיק עליה את הדין ולומר ידעתי כי עונותי הטו אלה אך תלונתי אינה רק על כי נשקד עול פשעי בידו וכו' והוא כי הלא כתבנו למעלה כי הוא יתב' כל עוד שהיו עוסקים בתורה היה מאריך על כל פשעים ע"ג וג"ע וש"ד כאשר כתבנו על פסוק זכרה ירושלם וכו' כי הוא משל למנגן המלך שבהאמר למלך הנה מנגנך הרג את הנפש היה אומר הניחו לו וכן אחר ימים באמור לו את אשת רעהו טמא בזמה אמר אל תגעו בו וכן על דרך זה ימים רבים ויהי כי ארכו הימים ויאמרו למלך איש פלוני קטע ידי מנגבך ויהי כשמעו ויען ויאמר קחו למנגן אשר לי ותלו אותו על עץ ויתמהו האנשים בשומע' ויאמרו הלא בהעוותו אתה שכת בעדו ובעת רעתו צוית לתלותו ויאמר המלך הנה זה לו תחת אשר הוגד לי מכל אשר חטא על הנפש כי כל המעשים הרעים ההם בספר נכתבו והייתי מאריך לו כל ימי היותו מנגן ביד אך עתה כי קצור קצרה ידו כי איננה ושבת' משוש כנור כי אזלת יד זכרתי לו עונות ראשונים ועליהם מת כדבר הזה המלך ה' צבאות כל עוד שהיינו משמחי לב יוצרנו בעסק התורה היה מאריך על כל פשעים ובספרו ית' נכתבין עד עזבנו עסק תורתו ומן אז חדלנו ממנו זכר לנו כל עונות ראשונים ותתך עלינו כל הרעה הכתובה בדברים הרעים שבירמיה וחרבה עירנו ושמם מקדשנו וגלינו מארצנו והנה אם במשל הנזכר בכל עת אשר יבואו אל המלך לאמר כה עשה עבדך אם תחת אומרו תניחו לו היה מכהו חמשים מכות היה מיקל מעליו ובאשר יאמרו לו כי קצצו את ידו לא היה מצוה לתלותו על עונות ראשונים כאשר עתה כי עונותיו צרורות בשמלותיו על שכמו ובאחרונה יחד יבואו נצבו כמו נד עליו להאבידו מן הארץ וכן בנמשל כי הוא יתברך לא היה מאריך לנו רק מכה בנו על כל עון ופשע וחטאה לפי רשעתנו ולא מאריך לנו

על עסק התורה לא ירדנו פלאים באחרונה כי לא יבואו עלינו כמשא כבד יחד כלם ומה גם כי בכל יום ויום כל עון מהם היה עושה סעיפים ומשלח פארות בהתרחק עת פקודה באופן לא יכולנו לסבול וחסרנו תקומה וז"א נשקד עול פשעי אשר פשעתי בידו יתברך היה שמור לנו שקוד בידו יתברך בעודנו תופסי התורה כי לא נפקד מהם דבר באופן שאין צ"ל שהיו קיימים עלינו עונותינו כ"א שגם ישתרגו ושלחו פארות עלו על צוארי הכשיל כחו כי כל הזכיות היו באין כנגדן ואז נתנני ה' בידי לא אוכל קום והוא כנודע כי העונות עצמם הם המייסרים את האדם כד"א ותמוגגנו ביד עוננו ובהצרף כולם לא יכולתי קום כי משא כבוד היו ולא שוה לי לעומתם זכות אבות ותחינתם כמדובר במדרש שהאבות ומשה רבינו ע"ה בקשו בעצמם ולא שוה לנו:

פסוק טו

סלה כל אבירי כו' אמרה הנה גם כי היה באה עלינו רעה גדולה עד אין קץ אם השכינה היתה תמיד עמי החרשתי כי היא תתקן כמז"ל כי מה שנשמרו במצרים מעון זמה היה על כי היתה שכינה עמהם והיא שמרתם כאשר האריכו בדבר עוד ארז"ל על פסוק עוללי' הלכו שבי לפני צר גלו סנהדרין שכינה עמהם וכו' גלו תינוקות של בית רבן מיד יצתה שכינה וזהו עולליה הלכו וכו' מיד ויצא מן בת ציון כל הדרה וע"ד זה יאמר פה הנה על כל רעותי שנתנני ה' בידי לא אוכל קום אינני בוכיה וגם כי סלה כל אבירי הוא גלות סנהדרין החרש והמסגר עם יכניה מלך יהודה שנרמסו ונסתלקו ממני ויהיה סלה כענין סולו סולו שהוא סלוק אבנים מהדרך והוא סלוק אבירי ממני החרשתי כי עדיין ה' בקרבי היה היא שכינה כי על כן הוא באל"ף דל"ת והיה זה קודם עת מועד מנין ונושנתם י"א שנה אך כאשר קרא עלי מועד הוא ביום ט' באב של שנת ונושנתם לשבור בחירי:

פסוק טז

על אלה אני בוכיה וכו' ולא על דבר שמתו ונאבדו מן העולם כי לא כן הוא רק אם על אלה אני בוכיה ולא על שפיכות דמים רק על כי ביום ההוא רחק ממני מנחם היא השכינה כי נסתלקת כי על כן ניתן כח לשבור בחורי וגת דרך ה' כי השיב אחור ימינו מפני אויב שאל"כ לא עצרו כח לכל זה באופן כי מה שעל אלה אני בוכיה הוא על הסבה הנותנת כח לשברם על סלוקו יתברך מאתנו ולא על העדר טוב מגוייתנו ומארצנו במעוט שפע לאכול לשבעה ולמכסה עתיק רק להיות משיב נפשי אליו ית' תחת אשר רחקה באשר חטאתי על הנפש כ"א לא היתה נפרדת ממני היה לי מעיר לעזור להשיבני עד ה' כמדובר והנה זאת הבחינה לא הכל יבחינו לבכות רק אנחנו גדולי ישראל אך בני הם הבחורים אשר לא ידעו להבחין כ"כ לא ידעו לבכות על העדר משיב נפשי רק מה

שהיו בני שוממין היה על כי גבר אויב והוא כי אני בראותי שבירת בחורי וגת דרך ה' ידעתי כי אין זה רק כי רחק ממני מנחם כי בזה הכרתי הסלוק שאל"כ לא יכלו לי אך בני לא הכירו כן והיו שוממים איך גבר אויב ולא יכירו ממוצא דבר כי זה הוראה שסילקת שכינתך כלומר ולכן רחם נא על דבר כבוד שמך אל תתן להם מקום להרהר חלילה:

פסוק יז

פרשה ציון וכו'. אחרי דברה דברי תלונה כי רחק ממנה מנחם משיב נפשה בא המקונן ואמר מי יתן שלא היתי' חסרה נחמת בוראה משיב נפשה כי גם נחמת שכנותיה לא היתי' לה וגם מהעדר מנחמי' החשתי כ"א גם היתה מאוס' בעיניהם וזהו פירשה וכו' ואומרו ידיה יהי' כד"א יד הירדן שהוא המקום המתפשט לצדדיו כיד המתפשט מן הגוף ויאמר על המקומות שסביבותי' אשר שם שכניה הרעים אמר כי הנה היתה מתפשטת בידי' ומקומותי' סביב אולי ינחמוה מפאת שכונה ואין מנחם לה מכולם. והנה מפאת עצמם החשתי כי מה' יצאת הדבר כי הלא צוה ה' ליעקב כלומר צוה ה' שבהקרא עמו תואר יעקב ולא ישראל שהוא בהיות' בלתי עושים רצונו של מקום שיהיו סביביו הם שכיניו צריו ואיך ינחמום והם מצווים ועומדים מאתו ית' להיות צריו ואויביו כדבר שנאמר והיה אשר תותירו מהם לשכים בעיניכם ולצנינים בצדכם וכן והי' אשר לא תורישו וכו' וכמה פסוקים כאלה המורים כי על הגוים שסביבות ירושלים היו להם לשוט שוטף עונותם וע"כ לא אפקוד אך מה שנוחם יסתר ממני הוא כי היתי' ירושלם לנדה ביניהם כי זה לא צוה ה' תהי' מאוסה בעיניהם כי הם הוסיפו לרעה וקצתי בחיי על זיו כבודה איך ירדה מהיותה גברת ממלכו' משוש כל הארץ להמאס בעיניהם ומי יתן ומשנאתם יהיו מראים לזולתם כי נמאסה בעיניהם אך בינם לבינם לא יהיה כן אך מה שעגמה נפשי הוא כי היתי' לנדה ביניהם גם בינם לעצמם:

או יאמר פרשה פריסות ונתחתכה ציון כמפצפצת את עצמה בידיה ודרך העולם שעגמה נפשה של רואים את זולתם בכך ומנחמים אותם אמר שעם כל זה אין מנחם לה מכל רואי קלונה הקרובים אליה ואינו מן התימה כי מה' יצא הדבר כי צוה ה' ליעקב שהוא בשביל היותם מתוארים בתואר יעקב שיהיו סביביו צריו כמפורש למעלה ואיך ינחמוה אמנם מה שאני דואגת הוא כי היתה ירושלים לנדה ביניהם כי לא הכירו כי מה' היה לה רעתה רק כנדה שמקור דמיה ממנה היא בטבע לה:

או יאמר הן אמת שצוה ה' ליעקב יהיו סביביו צריו אך תכפל דאגתו כי מי יתן והיה על ידי החשובים אך היה ביד מי שכל כך היו מאוסים וטמאים בעיני בני ירושלים שהיתה ירושלים מחזקת עצמה לנדה וטמאה בהיותה ביניהם כל כך הם טמאים ממנה:

או יאמר כי רוח הקדש תשיב אמריה לה ואומרת הלא דאגת על כי רחק ממך מנחם הנה ידעתי כי פרשה ציון והתפצפצה בידיה על כי אין מנחם לה אך הנה נחמת' ידוע' כי הלא צוה ה' ליעקב יהיו סביביו צריו שהוא כל העולם כי היא באמצע אך לא תחושי כי היתה ירושלים לנדה ביניהם כאשר הנדה כל המזדווג לה מצטרע ולוקה כן כל אוכליה יאשמו רעה תבא אליהם ומה לה נחמה גדולה מזו. והנה ארז"ל למה בקינות קדמה פה לעין מפני שהם היו מקדימים פיהם לעיניהם אומרים בפיהם מה שלא ראו בעין והלא ראוי לשים לב מה נשתנית קינה זו כי לא קדמה בה פה לעין כ"א בשלש קינות שאחריה ואחשב' כי על שפסוק הסמוך צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי ארז"ל שאמרו יאשיהו שהט' ירמיה אזנו לשמוע מה היה אומר כי ראה שפתיו נעות טרם צאת נפשו מאשר ירו בו המורים בקשת ושמע שהיה אומר צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי ע"כ אחשוב שאם היה מקדים פה לעין וסומך מיד מאמר יאשיה צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי היה נראה שעון הרמוז בסמוך היה מכלל מה שמרה את פיו ולא כן היה על כן לבל יראה שהוא חטא בזה לא הקדים פה לעין מפני כבוד הצדיק:

פסוק יח

צדיק הוא ה' וכו' תאמר נא כנסת ישראל הנני מצדקת עלי את הדין על כל הבא עלי כי עם שאין מנחם לי נאמן עלי הדיין אך זה הוא על הנוגע אל עצמי אשר נואלתי ואשר חטאתי כי פיהו מריתי אך מכאובי אשר אנכי כואבת ודואגת שעליו אומר שמעו נא כל העמים וכו' הוא כי בתולותי שאין מדרכן להיות בהם חטא וכן בחורי שנקראים בחורים מי"ג שנה ומעלה שלא יומתו בעון אבותם ולא יקבלו יסורין עליהם וגם לשמים אינן חייבים עד היותם מכ' ומעלה למה הלכו בשבי ואמר שמעו נא כל העמים וגם אומר וראו הוא כי השבי נתפשט בכל העמים כי על כן בשלהי הע' שנה לבבל היו יהודים בשבע ועשרים ומאה מדינה שהם איפרכיות של אחשורוש כי ע"כ כתבו ליהודים בכל עיר ועיר מדינה ומדינה מלכות אחשורוש וזהו שמעו נא וראו כי שומעים רעות מכל העמים אשר נמצאו שם ורואים אחר כן:

פסוק יט

קראתי למאהבי וכו' אם תאמר נא אלקי למה בקשתי למנחמים את אויבי בחומרי שמעו נא כל העמים ולא הלכתי אחר מאהבי וכהני וזקני ינחמוני או ילמדוני לשוב עד ה' הלא כי הנה קראתי מאז למאהבי המה רמוני בהבל ורוחות של הבל זה אומר אני אעשה חומת מים סביבות ירושלים וזה יאמר אעשה לה חומת אש וזה יאמר אעלה את ירושלים השמימה והנה אלה קראתים מאז והמה רמוני כי גם שהמלאכים רמו אותי מחמת ששנו

את מלאכותיהם לפי' האמת המה רמוני שהבטחוני על שקר כי הלא איזה שר או מלאך יהיה לאל ידו לעשות שלא כרצונו יתברך וא"כ איך ינחמוני הבל ואם אלך אחר כהני' וזקני הלא את עצמם לא יכלו לתקן כי בעיר גוועו כי בקשו אוכל למו וישיבו את נפשם ואיך יתקנו אותי באופן נשארה עדיין השאלה במקום' למה בתולותי ובחורי הלכו בשבי כי אנכי מריתי ולא הם:

פסוק כ

ראה ה' וכו'. אמר הנה עד כה בחשבי כי פיהו מריתי שהוא מרי בלתי כפול דאגתי על כי בתולותי ובחורי הלכו בשבי אך עתה ראה ה' כי שבתי מסברתי והוכפלה אנחתי כי צר לי וגם מעי חמרמרו והטעם כי הנה נהפך לבי בקרבי מאשר היה בלבי עד כה כי עד כה חשבתי כי פיהו מריתי שהוא מרי בלתי כפול וע"כ דאגתי על בתולותי ובחורי אך נהפך לבי בקרבי לומר כי מרו מריתי שהוא מרי כפול על כן עזבתי את מכאוב בתולותי ובחורי ודאגתי על כפל מריי ומה ראיתי שנהפך לבי אל סברא זו הלא הוא כי ראיתי כי מחוץ שכל' חרב בבית כמות והוא כי שם נאמר בתורה מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה ופה נאמר בבית כמות שהוא יותר מאימה:

או שעור הכתוב ע"ד זה ראה ה' כי צר לי עתה והמכאוב הוא לי בשביל עצמי ששניתי במרי ולא בשביל בתולותי ובחורי רק צר לי ובמה תראה זה במה שמעי חמרמרו כלומר ראה ה' הרואה קרב איש כי הלא תראה כי מעי חמרמרו מה שאין כן כאשר בהיותי מיצר על בתולותי ובחורי שלא היה רק מכאוב בלבד כאומר וראו מכאובי וכו' והטעם הוא כי אז חשבתי כי פיהו מריתי שהוא מרי בלתי כפול אך עתה נהפך לבי בקרבי מאשר היה לבי בתחלה לסברת כי מרו מריתי מרי כפול באופן שהצרה היתה ראויה ולא אדאג רק על כפל מריי והראיה להשנות מסברתי היא כי מחוץ וכו' כקודם:

פסוק כא

שמעו כי וכו'. אחרי אומרה כי דברה לכל עוברי דרך הביטו וראו וכו'. וכן באומרו שמעו נא כל העמים וכו' אשר היו בעת החורבן מכל העמים באה ותאמר שמעו וכו'. והוא כי אשר אין כוונתו לנחם את המתאבל והמצטער לא יתייצב לשמוע מפיו כל פרטי צרתו כי אינו דרך ארץ יקשיב וישמע ויהפוך פניו וילך לו אך העושה כן הלא יראה כי משנאה יעשה שמח בפיד משנאו ושש כי ישמיע לאזנו ושמח אל לבו על זאת תתלונן ותאמר הלא שמעו מפי כי נאנחה אני כאשר בשפתי ספרתי ואחרי כן ואין מנחם לי זה הוא כללת ההמון עמים אך כל אשר הם בעצם אויבי שמעו רעתי ולא בלבד אין מנחם כ"א גם ששו על כי אתה עשית ולא הם באופן ישמח לבם ולא תגיע אליהם הרעה כאשר אם

בידם היו עושים שלא יקרם ככל מלכים הקודמים שהיצרו את ישראל כפרעה וחילו ופלשתים ועמלק וכיוצא בהם כי עשו מעצמם ועל כן לקו מש"כ הם כי מאתך ה' והנה למה ששו על רעתי ראוי תשוב אפך ממני ותתך חרונך בהם כדבר שנאמר בנפול אויבך וכו' והשי' מעליו וכו' אך יש' קבוע להם זמן מפלתם מפי הנביא ירמיהו הוא עד ע' שנה והנה הוא עד בלתי השאיר להם שריד אמנם הנה אנחם גם שלא יכלו וגם שלא תשיב מעלי אפך אם זאת תעשה לי שתביא יום קראת לינקם מהם מעת' וגם שלא יפלו הם כמעותד להם מפי ירמיה עד בלתי השאיר שרוד ואעלה אני רק שיהיו כמוני מספיק לי וזהו הבאת וכו' לומר מי יתן והבאת וכו'.

או ע"ד זה והוא בהזכיר מאמר רש"י ז"ל על פסוק כן ישיש ה' עליכם להאביד אתכם שהוא כן ישיש ה' אויביכם עליכם. ונבא אל הענין הנה יש שלא שמעו בספר רעתי אשר ספרתי לכל העמים הנמצאים רק שמעו כי נאנחה אני בלבד ולא יותר ואין מנחם לי ועל אלה החרשתי כי לא שמעו רעתי אך כל אויבי לא בלבד שמעו כי נאנחה אני כ"א גם שמעו רעתי בעצם שהתייצבו עד ספרי כל רעתי ואלה במקום נחמה אדרבא ששו ועל כן היה לי להקפיד ולבקש תקיים בם מקרא שכתוב בנפול אויבך אל תשמח ותשיב מעלי אפך ותשימהו עליהם אך גם מזה החרשתי יען כי אתה עשית שנדרת להשיש את אויבי עלי וזהו כי אתה עשית לכן איני שואלת תפקוד עליהם על ששונם ולא תשיב מעלי אפך כ"א שתתן להם ה' מה תתן על רשעתם כאשר ייעדת להם ומבלעדי זה וזהו הבאת יום קראת כי מי יתן והבאת מעתה יום קראת לכל אומה ול' מהשומעים כי כל אחד יש לה יום מועד למפלתה כאשר התנבאו הנביאים על כל אומה יום מפלתה וגם שלא תשיב אפך ממני וגם שלא תפיל' לצמיתות כיום מועד אשר הם במה שיהיה כמוני כי הוא יתברך השאיר לו שריד אתנחם בזה:

פסוק כב

תבא כל כו'. הנה ידעתי כי תבא כל רעתם לפניך כי אתה ה' מאריך להם עד התמלא סאתם כי אז תבא כל רעתם יחד לפניך אשר הרעו כדי לכלותם ויהיה לעתיד לבא או לסוף שבעים שנה לבבל. אמנם זה איננו שוה כי אויבי אשר הרעו לי כבר כמות כל אדם ימותו טרם בא הזמן ופקוד' כל האדם יפקד עליהם נמצאו אלה עושים הרעה ובניהם או בני בניהם לוקים אך שאלתי היא ועולל למו בעצמם גם הם ואל תאחר למען כלותם בהתמלאת הסאה מה שאין כן אם ילקו כעת כי הלא די לי שתעולל למו כאשר עוללת לי שהשארת שארית כי רבות אנחותי ודרך המתאנח ע"י האנחות יאנח הלב מכאבו אך

כ"כ רעתי רבה שעם שרבות אנחותי עכ"ז לבי דוי שאינו נח מכאב דאגתו על צרתי ולבי דוי על אשר ששו מרעתי ונוחם יסתר מעיני:

או יאמר תבא כו'. הן אמת כי מאתך היה זה לנו ואל נא תאמר למה ימותו ושליחותי עשו כי הלא אתה קצפת מעט והם עזרו לרעה ובקשתי היא לא תבא לפניך הרעה אשר חשבת לעשות לנו כי הלא קצפת מעט רק כל רעתם עם תוספת רעה אשר הוסיפו לעשות עוד שנית אבקש ועולל למו אתה בעצמך ולא כאותם שמתו וחלפו למו רק כאשר עוללת לי אנכי גחלת הנשארת מישראל כי חיי אינם חיים כי ימים של רעה ויגון ואנחה ובפחד יום ולילה קשה ומר ממות אלף פעמים ומה הוא אשר עוללת לי הוא כי רבות אנחותי וגם לבי תמיד דוי כי תתן לה' ירבו אנחותם ויהיה לבם תמיד דוי יפחדו לילה ויומם ולא יאמינו בחיים נוסף על אנחותם על העבר שזה קשה מהמות כענין אל תהרגם פן ישכחו עמי הניעמו וכו':

או יאמר כמאמרם ז"ל על ויסרתיך למשפט וכו' כי את ישראל פורע הוא יתברך עונותם דבר יום ביומו מה שאין כן לעו"ג אלא שמאריך ומצרף הכל לעתיד באופן שלא יוכלו קום אמר אם מה שתאחז להם במשפט ידיך מלפקוד עליהם היא כי גם כי תבא כל רעתם מיום היותם לא יספיק לכלות' יען כי אין עליהם עול תורה ומצות ואינם מצווים ואינו דומה עון המצווה לעון הבלתי מצווה לזה אומרת תבא כל רעתם אשר עלימו מיום היותם שכולל עון ופשע וחטאה וגם שעל אשר חטאתי אני פקדת על הארץ על ציון ועל המקדש ועל ירושלים שאם הכל היית מביא על עצמנו לא היינו יכולים לסבול ועל כן אני אומרת תצרף להם דברים הרבה א' שתבא כל רעתם שהם ג' מיני עבירות עונות פשעים וחטאים וגם כולל כל אשר עליהם מיום היותם וגם איני מבקש תעשה להם כל מה שעשית לי כי אם ועולל למו כאשר עוללתי לי בעצמי ולא אשר עשית על פשעי ועונותי וחטאתי כ"א כחלק אשר עוללת לי על סוג הפשעים בלבד וזהו על כל פשעי ובזה אתנחם ואל תאמר לי אלהי למה לא אעצר כח להמתין עד יום מועד נקמתם הלא הוא כי רבות אנחותי ולבי דוי והוא כי דרך המתאנח להשקיט מכאוב לבו באנחתו אך כל כך גדול מכאוב לבי שעם היות רבות אנחותי עם כל זה ולבי דוי שלא נח מדוה לבי באנחתי:

פרק ב

פסוק א

איכה יעיב וכו' והנה באיכה רבתי אמרו ז"ל רבי ורבי יוחנן היו דורשין בפסוקין אלו והיו מתנחמים יורו כי ענין המקראות אלו הוא דרך נחמה והלא כמו זר נחשב כי הנה יראו דברים מרים ומארירים. והנה עד אשר לא נבא אל ביאור הכתובים נזכירה מז"ל באיכה רבתי וז"ל ויקרא ה' וכו' בשעת שבק' הקב"ה להחרי' בה"מ אמר כל זמן שאני בתוכו אין האויבים נוגעין בו אלא אכבש את עיני ממנו ואשבע שלא אזקק לו עד עת קץ ויבואו האויבים ויחריבו אותו מיד נשבע הקב"ה בימינו והחזירה לאחוריו הה"ד השיב אחור ימינו מפני אויב באותה שעה נכנסו אויבים להיכל ושרפוהו וכיון שנשרף אמר הקב"ה שוב אין לי מושב בארץ אסלק שכינתי ממנה ואעלה למכוני הראשון הה"ד אלכה ואשיבה אל מקומי עד יאשמו ובקשו פני באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר אוי לי מה עשיתי השריתי שכינה למטה בשביל ישראל ועכשיו שחטאו חזרתי למקומי הראשון ח"ו שהייתי שתוק לע"ג ולעג לבריות באותה שעה בא מטטרו"ן ונפל על פניו ואמר לפניו רבש"ע אני אבכה ואתה לא תבכה אמר לו אם אין אתה מניח אותי לבכות עכשיו אכנס למקום שאין לך רשות ליכנס ואבכה שנאמר ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה וגו' אמר להם הקב"ה למלה"ש בואו ונלך אני ואתם ונראה בביתי מה עשו אויבים מיד הלך הקב"ה ומלאכי השרת וירמיה לפניו וכיון שראה הקב"ה את בה"מ אמר בודאי הוא ביתי וזהו מנוחתי שבאו אויבים ועשו בו כרצונם באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואמר אוי לי על ביתי בני היכן אתם כהני היכן אתם אוהבי היכן אתם מה אעשה לכם התרתי אתכם כ"פ ולא חזרתם בתשובה אמר הקב"ה לירמיה אני דומה היום לאדם שהיה לו בן יחידי ועשה לו חופה ומת בתוך חופתו ואין לך כאב לא עלי ולא על בני לך קרא לאברהם וליצחק וליעקב ומשה מקבריהם שהם יודעים לבכות וכו' ע"כ. ראוי לשים לב א' אומרו בשעה שבקש מה היתה הבקשה הזאת ומי יעכב ביד אדון הכל יתברך. ב' או' אמר כל זמן שאני בתוכו אין האויבים נוגעין בו אלא אכבוש את עיני ממנו ואשבע שלא אזקק לו וכו' והנה היה לו לומר אלא אסתלק ממנו שהיא הגזירה הצודקת אל אומרו כל זמן שאני בתוכו אין וכו' ולא אומר אכבוש כו'. ג' מה זו כבישת עינים. ד' מה צורך שבועה שלא יזדקק לו ויעשה בלא שבועה. ה' למה היה עוש' הכנות לשיחרובוהו והלא טוב טוב היה שלא יכנסו אויבים להחריבו. ו' למה היתה השבועה בימינו. ז' מה ענין חזרת הימין לאחריו ולמה יעשה כן. ח' או' וכיון שנשרף אמר הקב"ה שוב אין לי מושב בארץ אסלק שכינתי לא ימנע או מה שאמר למעל' אכבוש את עיני

ואשבע שלא אזקק לו עד עת קץ הוא סילוק שכינה או לאו אם היא סילוק שכינה איך או' אח"כ כיון שנשרף אמר אסלק שכינתי הרי סילק' מקודם שנשרף ואם אינו סילוק שכינה למה קודם שנשרף לא רצה לסלק שכינתו ואחר שנשרף אמר לסלקה. ט' כי תחילה אמר אשבע שלא אזקק לו עד עת קץ שמשמעו שבעת קץ יזדקק ואחר שנשרף הוא אומר שוב אין לי מושב בארץ שהיא לגמרי ואין לומר כי למעלה דבר על בה"מ ואח"כ על כללות הארץ שהרי אומרו מושב לא יצדק כ"א בבה"מ. ועוד אומרו אעלה למכוני הראשון ואין זה רק בעולם העליון וראה שגם מבה"מ של מטה יסתלק. י' כי אחר שנשרף אמרו רז"ל שבחורבן הבית היקל כעסו כי כלה ה' חמתו שפך חרון אפו במה שויצת אש בציון ואם כן היה לו להקל בדבר ולא להכביד יותר מאשר היה כעסו מתחלה. והנה לבל יכבד על כל הקור' מאמרינו נניף יד תחלה להשיב על עשר' הערות אלו שבתחלת המאמר ואחרי כן נעיר על השאר ונדבר בו בשלהי הקינה הזאת בס"ד. ואומרה כי הנה מאמר זה יסוב על שני יסודות א' הנוד' מרז"ל על פסוק מזמור לאסף אלהים וכו' שהקשו מזמור לאסף קינה מבעי ליה אלא למלך שהיה לו בן יחידי ועשה לו חופה וסרח בתוך חופתו ובא המלך ונתן את החופה ורמס וטרף כל כלי החופה ויקרעם וירמסם תחת רגליו אמרו לו מה המעשה הזה אם בנך חטא כלי חופתו מה חטאו אמר להם אם אני הייתי מטיל כעסי על בני הייתי ממיתו ואין לי אחר ע"כ היטלתי הכעס על כלי החופה ואח"כ בהכא' קלה תספיק להעבי' כעס עון בני כך המלך זה הקב"ה הבן אלו ישראל והחופה זה ב"ה אמר אם אטיל הכעס על בני לא ישאר ממנו מאומה לכן אטיל הכעס על הבית המקד' ובכן זימר אסף ואמר מזמור על שבאו גוים וכו'. הקדמה שנית והיא כי בית ראשון נבנה בזכות אברהם והשני בזכות יצחק וע"כ לא התמידו כי אברהם יצא ממנו ישמעאל וע"כ שמונים אלף פרחי כהונה של בית ראשון נפלו ביד ישמעאל והשני על שיצא מיצחק עשו נפל הבית ביד אדום: אך הג' שהוא בזכות יעקב שהיתה מטתו שלמה הוא קיים לעד וזהו מאמרם ז"ל באומרם אברהם קראו הר שנאמר בהר ה' יראה כי נעתד להיות הר יצחק קראו שדה וע"כ בית שני שדה תחרש על ידי טורנסרופוס. אך יעקב קראו בית והוא בית נאמן ולהיות כי בית ראשון שבזכות אברהם היה על צד החסד כי חסד לאברהם כנודע ע"כ המשיך חסדו הוא ית' בו ביותר מבשני כי האריך עד ששבעה בתי דינים עבדו ע"ג מלבד ג"ע וש"ד האריך להם כל עוד שהיו עוסקים בתורה מה שאין כן בבית שני שעם היותם עוסקי' בתורה הספיק שנאת חנם להחריבו כי אין זה רק להיות מציאותו ע"י מדה"ד הוא פחד יצחק. ונבא אל הענין. והוא כי הנה רצה הקב"ה לזכות את ישראל שלא יכלום עונותיהם כ"א בהם היו מתחילי' ולא

היו האויבים שולחים ידיהם בבה"מ לא היה נשאר ח"ו מיש' שריד כי עצמו אשמותם. ומצד אחר ראה לעומת זה כי הלא יקשה מאד להחריב בית מלונו יתברך אשר לא נעדרה ממנו שכינה מאז נברא העולם כי ע"כ שם הקריב אדם ונח ונעקד בו יצחק על כי שמה השכינה כד"א וירא את המקום מרחוק היא שכינה הנקראת מקום אך על שיקול ב' הבחינות היתה דעת עליון מכרעת להחריבו להציל את ישראל כ"א אין ישראל גם אין מקדש וזה אומרו בשעה שבקש הקב"ה להחריב וכו' כי על היות נגדיות הבחינה השנית אמר שבקש זו מעשו' הפכו ואמר כל זמן שאני בתוכו אין האויבים נוגעין בו כ"א בישראל ויכלו תחת ידם וימקו בעונם כי הלא אימתי שבבית המקדש תבעתם מה שאין כן אימת ישראל כי טומאת אשמותם אתם המפילתם לפני אויביהם ואם אמרתי אסתלק מבה"מ לגמרי אפשר מהבחינה השנית ומה גם בית ראשון שנעשה על צד החסד כי מאברהם הוא כמדובר ועליו אמרתי והיו עיני ולבי שם כל הימים ופירשו עיני מלהביט והשגיח והשפיע בו שבין במדת רחמים בין במדת הדין אשפיע בו טובה ואלה הן שתי העינים ואם ח"ו באריכות הימים יקלקלו מעשיהם על כן אמר ולבי שם כל הימים שאם הטיב לא יהיה בפועל יהיה בלב לעת קץ ע"כ אמר אני אתקן הכל אכבוש את עיני שהוא כי לא אבטל ענין עיני ולבי כ"א מה שאמרתי והיו עיני בלבד שהוא לכבוש ההשגחה והתפשטות הקדושה ושפע עליון מלמעלה אך לבי יהיה שם על העתיד שהוא ליזקק לעת קץ ולהיות כי הבית הראשון שהיה על צד החסד לא יבצר ממדת הדין לקטרג ולומר למה יחרב על אשמות יש' החוטאים והנפש החוטאת היא תמות ולא ילקה בה"מ אשר לא חטא ע"כ נשבע וזה אומרו ואשבע שלא אזקק לו עד עת קץ. עוד כיוונו ז"ל באומרו ממנו ובאומרו לו והוא שאמר הוא ית' אם אסלק השגחתי מלהיות לי שייכות בין בבה"מ בין בישרא' ויחדו יהיו תמים לפני האויבים הלא אפשר יחלו ביש' ויכלום ולא יחלו מבית המקדש והכוונה להחריב הבית כדי להקל מעל יש' תתבטל ע"כ מה עשה הוא ית' אמר אכבש עיני ממנו שהוא ממנו לבדו ולא מישר' וכן אשבע שלא אזקק לו שהוא אך לא מיש' כענין השוכן אתם בתוך טומאותם וע"כ יותר יערבו אל לבם להחריב את בה"מ מלהכו' תחלה ביש' עם היות שהאיבה עצמות עם יש' היא וז"א ויבואו האויבים ויחריבו אותו כלו' עם היותם אויבים שהוא של יש' ולא של הבית כי לא תצדק מלת אויבים כ"א לאנשים כהם ולא לבית ועם כל זה אחר שאכבש עיני וכז' יבואו האויבים אל הבית ויחריבו ולא יחלו בישראל: ואמר מיד נשבע הב"ה בימינו והחזירה לאחריו כו' והנה למה שהכריחו התו' פרק אין דורשין כי פירוש מה לפנים ומה לאחור הוא מה שהיה ומה שעתיד להיות שקורא לאחור אל מה שיהיה לאחרונה יאמר מה שכתבנו שבשביל

מדת החסד שבה נעשה בית ראשון הוצרך הוא יתברך לישבע והוא מה שכתוב אצלנו על פסוק אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני שראוי לינקד שי"ן של תשכח בפת"ח אך אומר הוא יתברך לנחם את ירושלים אל תראי משכחה כי לו יונח שאשכח אני האם תשכח אותך צד הימין היא מדת החסד וזהו אם אשכחך ירושלים תשכח אותך ימיני בתמיה והיא כי ע"צ החסד היה עכוב מליגע יד בבה"מ שנבנה בחסד ע"כ נשבע בשביל ימינו שלא תעכב והפיס דעתה במה שהחזירה לאחוריו כי משך חסדו במה שלא החליט רק עד עת קץ בלבד שהוא באחרונה הנקרא אחור כדעת התו' וזה יאמר נשבע הב"ה בימינו בשביל ומינו הוא מדת החסד והחזירה לאחריו שהוא לעתיד דהיינו עת קץ שמה שהיה עתה הבית ההוא מצד הימין והי' ראוי יהיה לו החסד מעתה החזיר החסד ההוא לעת קץ הוא לאחור הה"ד השיב אחור ימינו כי את ימינו שהיתה באה עתה לעכב למשוך חסד השיבה לאחור שהוא לעת קץ ולא עתה מפני אויב שיכנס אל בה"מ שאם לא היה משיב אותה לא היה אויב נכנס והיה אבדן יש' וזהו הה"ד וכו' כלו' בזה יתיישב הכתוב שאל"כ קשה האם מפני אויב ישיב אחור ימין ה' חלילה. או יאמר והחזירה לאחוריו כי בחינת החסד מה שימשך ממנה הוא כי לא תעצר מפאת עון אשר חטא ואיך נפסקה לזה אמר כי לא נפסקה שאם כן מה היו עושים ישראל בגלותם לולא חסדי ה' כי לא תמו אך עשה ית' שמה שהיה מכלכל את ישראל על ידי עצמו בארץ ישראל נעשה אח"כ ע"י שרים של מעלה בארץ אויביהם כי השפע הראוי להם ניתנה לחצונים שהם אחורי הקדושה להריק על הגוים ועל ישראל אשר בתוכם כדבר שנ' התפללו בשלום העיר הזאת כי בשלומה יהיה לכם שלום וזהו נשבע בימינו שלא אזדקק להשפיע חסד ואיך יתכן להפסיקה לזה אמר והחזירה לאחוריו שהוא ששפע הימין החזירו ממה שהיה דרך פנים אל החצונים הנקראים אחוריו יתברך כדי שיאכלו ישראל על ידם מה שלא זכו ליינק דרך פנים הה"ד השיב אחור ימינו ולא דרך שער השמים לישראל קדושים כאשר בתחלה היה זה מפני אויב שיכנס לבה"מ כמדובר. והנה כתבנו כי בית ראשון היה מבחינת חסד לאברהם וע"כ כל עוד שהיה הבית ההוא קיים לא היתה מדת הדין שולטת עד שנחרב ומאז היחלה מדת יצחק שבה נעשה בית שני כאשר כתבנו שעל כן כבדה בו מדת הדין יותר מבראשון. ובזה נבא אל ענין אומרו וכיון שנשרף אמר הקב"ה שוב אין לי מושב בארץ וכו' לומר בעוד שהיה הבית הראשון קיים שלא נסתלק כח מדת החסד ממנו בעצם ולא נשבע רק שלא ליזקק לו עד עת קץ כלומר כי לעת קץ יזקק אך אחר שנשרף ונסתלק כח ימין החסד כמעט והוחזר אחור ימינו ובא כח מדת פחד יצחק אז אמר שוב אין לי מושב בארץ וכו' ואיך יתוקן הלא הוא ע"י הדמעות כאשר

יבא בביאור שאר דברי המאמר בשלהי הקינה בס"ד. כלל הדברים כי בחמלת ה' על בנו בכורו ישראל אשר אהב הרס בעברתו בית מנוחתו כלה חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון שחת מבצריו להקל כעסו מעל ישראל עמו בל יתמו בעונם ועון אבותם אתם וזאת חשבתי היא כוונת מקראי קודש אלה הבאים בקינה הזאת השנית. והוא בשום לב ראשונה אל אומרה יעיב ל' עתיד ולא אמר העיב. אך בהקדמה האמורה הזאת כי הכעס אשר היה ראוי להשליך על יש' הטיל בציון ובה"מ והכליה הראויה בעונותם ניעשו' בעם נעשתה בבית מקדשם ובכן גדר נחרצה נעשתה בבה"מ הוא הוראות מה שהיה ראוי ליעשות ביש' שהוא כליון חרוץ חלילה וזה יאמר איכה יעיב ל' עתיד מעין אל תרא ביום אחיך ואל תגדל פיך שהוא לא היה לך לראות לא היה לך להגדיל פיך כך איכה היה מעיב ה' את בת ציון הם ישראל כלומר שהיה חושך עצום שהרי במה שעשה תמורתו להטיל הכעס כי הנה השליך משמים ארץ תפארת יש' וגם בה"מ לא זכר היותו הדום רגליו ביום אפו וזה הוראה עד היכן הגיע הכעס שהיה לו ית' על ישראל מאשר עשה בדיוקן יעקב מן השמים ובהדום רגליו ששרפו עד כלה כלומר שלפי הוראת מה שעשה אם ככה היה עושה בישראל היה מאביד שריד חלילה:

או יאמר דרך פשטו במה שמפורש ע"י ירמי' הנביא כי טרם החרבן נעשתה מגילות קינות ברוח הקודש מפי הנביא ירמיה כמאמר ברוך בן נריה מפיו יקרא אלי ואני כות' וכו' ובזה יתקן שאחר סיפור הצרות באלפ"א בית"א הקודמת ואיך היו ראויה אליהם כי חטא חטאה ירושלים וכו' אומר' עתה רוח הקודש כמדברת קודם החרבן אחר שנגזרה הגזרה אל תתמהו על הצרות והתנחמו כי דעו איפה כי כ"כ גדלו עונו' ישראל הם בת ציון כי היו ראוי לעשות בהם כלה ודעו כי איכה יהיה שיעיב ויחשיך ה' את בת ציון כלומר שיחשיך בצרות המשולים לצרות שיהיה חשך בלבד ולא כליון חרוץ עם היות באפו הוא ביום רוגז בט' באב שמהמדבר נתעתד להיות יום אף ורוגז הלא היה ע"י שהשליך וכו' כי הטיל הכעס שהיה לו יתברך על בת ציון במה שהשליך משמים ארץ תפארת ישראל הוא הדיוקן של יעקב בשמים וגם בבית המקדש כי ולא זכר הדום רגליו ביום אפו והחריבו ולא חש על כבוד היותו הדום רגליו לבל כלות את ישראל כלומר שאל"כ לא היה מעיב את בת ציון כי אם מכלה חלילה:

או יהיה אומרו איכה יעיב ה' באפו את בת ציון דברי תלונות הנביא או ישראל ורוח הקדש משיבה אליו על כל דבר ודבר ודברי התלונה הם איכה וכו' כי הנה יותר יצטער האדם בעקיצת מחט האוהב מבמכת חץ מהאויב והענין כי הנה דרכו יתברך לעשות שפטיו על החוטאים ע"י מלאכים רעים כאף וחימה עברה וכו' והם כאויבים והנה בצרות

ישראל האף שהוא אחד ממשלחת מלאכי הרוגז שלח בהם אך גם השכינה שהיא שם אדנות שהיא שלנו סייעה וזאת היא התלונה לומר הלואי היה ית' מניח את האף לבדו ולא יהיה גם הוא ית' משתתף להצר לנו כי הלא הוא אבינו ואיך יהיה גם הוא בפועל נגדנו וזהו איכה יעיב באפו אדני את בת ציון מי יתן והיה מניח את האף לבדו ולא יעיב באף גם ה' את בת ציון:

משיבה רוח הקודש ואומרת הלא זו לטובה גדולה היתה כי ע"י היות גם ה' פועל הרוגז נמשך כי השם הנזכר השליך משמים ארץ תפארת ישראל ולא זכר הדום רגליו ביום אפו מה שאין כן אם היה האף לבדו כי המשחית לא יערב אל לבו להשליך משמים דיוקן יעקב גם לא לשלוח יד במקדש ה' הוא הדום רגליו אך בהיות גם אדני שם עשה כל אלה ואין טובה גדולה מזו כי ע"י הטיל הכעס באלו היקל מישראל להשאיר מהם פליטה כמדובר למעלה והוא מאמרנו ז"ל על פסוק כלה ה' חמתו וכו' ויצת אש בציון וכו':

פסוק ב

בלע וגו' משיב עוד הנביא ואו' אם להטיל כובד הכעס מעל ישראל שלא יתמו השליך וכו' והחריב הדום רגליו הוא בה"מ א"כ היה די זה אך למה בלע לא חמל את כל נאות יעקב הם בתים החשובי' והרס בעברתו מבצרי בת יהודה הם המבצרים שבהם ישענו בעלי המלכות והיתה עד היסוד וזהו הגיע לארץ שהוא עד בלתי השאיר אבנים ביסוד כ"א קרקע שתחתיהן שהוא הוראת עברה גדולה.

משיבה רוח הקודש ואומרת חלל ממלכה ושריה לומר גם זה רחמים שע"י הטיל הכעס בבתים הגדולים ובמבצרי המלכות לא האביד ממלכה ושריה כי אם שחילל שררתם בלבד וזהו חלל וכו' והוא כי לא נתקיים אבד תאבדון בהם כמו בקצת משפחות מעושי הרע והוא כי מפרץ אמרו רז"ל שיוצאים מלכים ומזרח שרים כמו שאמרו ז"ל שעל זה שאל שאול בן מי זה העלם מפרץ או מזרח ואמר כי היה מקום להאביד בהם על כן מה עשה הוא ית' במה שבלע וכו' נמשך שחלל מהם אדר מלכות שלא היו עוד מלכים מפרץ ולא שרים מזרח רק נשיא וריש גלות' מפרץ בלבד וכל זה היה מאשר הטיל הכעס בנאות יעקב ומבצרי בת יהודה שחלל בלבד ולא האביד כמדובר:

פסוק ג

גדע בחרי וכו'. הנה אמרו רז"ל השיב אחור ימינו אמר ר' אלעזר משל למלך שכעס על בנו ומסרו ביד עבדו והיה מזדעזע מבן המלך עד שכפת לו ידי בנו כן השונא היה מתייירא עד שכפת לו ידי מיכאל. ע"כ:

הנה פירשו כי מיכאל שהוא שר ימין מרכבתו יתברך לישראל השיבו אחור מלעזור ובזה נבא אל הביאור לפי דרכנו והוא כי אחר דברי רוח הקודש שמה שבלע ה' לא חמל את כל נאות יעקב והרס מבצרי בת יהודה היה לתועלת ישראל חזר הנביא ואמר הלא אמרת שמה שבלע נאות יעקב והרס מבצריו היה כדי שיאמר די על צרת העם ע"י הסיר השררות בלבד ולא יאבד האנשים והלא הנה לעומת זה שמלבד מה שבלע נאות יעקב ושחת מבצרי בת יהודה וגם איבד וקיצץ כל מיני השררות כי גדע בחרי אף כל קרן ישראל שהם כל מיני שררות זולת שררות מלכות הנזכר ועכ"ז זה וזה לא הועיל לנכות צרת העם כי הלא אין צריך לומר שלא הציל ה' את העם מיד האויב כי אם שאפי' השיב אחור את מיכאל הוא ימינו שישוב אחור מלעזור את ישראל שלא יעכב את האויב מלהכות בישראל. או ע"ד הכתוב במאמר שאומר המקונן אוי לרעה גדולה כזו שהגיעה גם על כבוד ה' כי הלא גדע בחרי אף כל קרן ושררות ישראל ולא עוד אלא שאפי' מדת החסד שהיה מעכב הרעה כי חפצה חסד היא השיב אחור מפני אויב למען יערב האויב אל לבו ליכנס למקדש ואין זה לפי כבודו יתברך ואוי לנו מאותה בושה על זאת רוח הקודש תוסיף ותשיב אמריה ואומרת גם זו בשביל ישראל כי ע"י כן נמשך שרוב הכעס הוטל בזה כדי שבהגיע ליעקב הם הבלתי כשרים הנקראים יעקב בער בו כאש להבה בכ"ף הדמיון ולא אש להבת הדין וזהו ויבער ביעקב כאש להבה וגם אכלה סביב לומר דע איפה כי הרבה מאד הועילו שני הדברים הריסת הבנינים וגריעת השררות בכללות העם כי הנה דרך האש כי תחלה אוכל' במקומה ואחרי כן סביבותיה ופה אכלה סביב בלבד והוא כי עיקר אש הגזירה היתה תוך ירושלים וכל שכן סביבותיה ועם כל זה לא השליט ה' את האויב רק סביב כמקרא שכתוב מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה כי לא היה כי אם בחוץ אך בחדרים אימה בלבד וכן הוא אומר שפכו דמם כמים סביבות ירושלים וכו' וכן הוא אומר מחוץ שכלה חרב בבית כמות שהאימה היתה כמות הטבעי' אך לא חרב והוא רחמים גדולים מאתו יתברך כי לפי גודל העונות היתה ראויה כליה חלילה וע"י הריסת הבנינים והשררות לא היה רק סביב בלבד ותישאר פליטה כי העם אשר בירושלים רובם נשבו ושאריתם השאיר נבוזראדן לכורמים וליוגבים והמליך עליהם מלך את גדליה וכמאמר הכתוב ואת יתר העם הנשארים בעיר ואת אשר נפלו על המלך בבל ואת יתר ההמון הגלה נבוזראדן ומדלת עם הארץ השאיר לכורמים וליוגבים. ושמא תאמר זה היה אם האויב הנזכר לא היה שולט בעם אך כמה וכמה נפלו בחרבו ובקשתו ע"כ אני מודיעך כי האויב הנזכר בסמוך דרך קשתו כאויב בכ"ף הדמיון בלבד ולא אויב ממש וכן נצב ימינו כצר ולא צר ממש ועם היות בכ"ף הדמיון בלבד ויהרוג

כל מחמדי עין ודע כי מה שלא הרג זולת המחמדי עין היה מפני שמתחלה כצר באהל בת ציון שפך כאש חמתו שאל"כ גם את כל העם היה מכלה וזהו ויהרוג כל מחמדי עין כלומר בלבד ואיך היה זה אחר שלא היה זכות לישראל כי אם במה שהתחיל בבה"מ עד כלתה חמתו לגמרי ובזה היה מקום להציל את ישראל מלכלותם והוא ענין מקרא שכתוב כלה ה' חמתו כו' ויצת אש בציון כי ע"י שבציון כלה חמתו תחלה שבא לישראל והוא יתברך חימה אין לו על כן הי' מקום לרחם על ישראל וזה יאמר עם שדרך קשתו כאויב ולא אויב ממש עם שנצב ימינו ולא היה רק כצר בכ"ף הדמיון עם כל זה הצרה היתה כ"כ מתוחה שגם שויהרג כל מחמדי עין מה שלא היה כ"א המחמדי עין בלבד הוא על כי באהל בת ציון הוא בה"מ כבר שפך כאש חמתו שאל"כ כלה היתה נעשית חלילה ושמא תאמרו כי הלא אמרתי כי האויב הנזכר בפסוק הקודם הוא אשר היה כאויב ולא אויב ממש וכן היה כצר ולא צר ממש שע"כ לא הרג הכל והיה זה על כי באוהל בת ציון שפך כאש חמתו ושמא תאמר כי אולי גם שם אדני שנאמר למעל' יעיב באפו אדני את בת ציון היה לנו כאויב ולא האויב בשר ודם דע כי מה שהיה אדני כאויב לא לכם היה רק לי' השבטי' וזהו היה אדני כאויב היה כאשר בלע ישראל והוא כי לא היה להם ב"ה וגם כשהושע בן אלה ביטל הפרדסאות לא היו עולים כי מאסו בו ע"כ היה אדני כאויב ויבלע ישראל לגמרי ולא שוה למו מה שבלע כל ארמנותיה שחת מבצריו אך בבת יהודה שהיה להם ב"ה להטיל בו הכעס לא בלעם לגמרי ולא היה להם כאויב כ"א שוירב בבת יהודה תאניה ואני' שדכאם בצרות ונשארו קיימים:

או בדרך אחרת אם תאמרו למה עשה ה' ככה לשפוך חמתו באהל בת ציון הוא בית מקדשו והיה די יבלע וישחית נאות יעקב וינתוש וינתוץ ויאב' ויהרוס כל מבצריו וארמנותיו ובהם יכלה חמתו ושפוך חרון אפו להקל מעל ישראל עמו ולא יבלע וישחית בית קדשו לזה גומרת רוח הקדש מאמר' ואומר דע איפה כי לולא שליחות יד בב"ה שהספיק לכפר בעד ישראל לא היה מספיק חרבן טירותם ומבצרם וארמנותם להקל מעליהם והראיה מעשרת השבטים הנקראים בשם ישראל כי הנה עם היות שהיה ה' כאויב ולא אויב ממש שעל כן גלו ולא הרגום עם כל זה בלע ישראל שנבלעו ממקומם כאבודים לגמרי עם היות שבלע כל ארמנותיה שחת מבצריו ולא הספיק בליעת ארמנותיה והשחתת מבצריו לבלתי יבולעו הם ואין זה כ"א על כי לא היה להם בה"מ מכפר חרבנו בעדם משא"כ בגלות יהודה שוירב בבת יהודה תאניה ואניה שהוא על מבצרים ועל המקדש שביגיעת שתיהם מכפרת עונותם להקל מעליהם:

או שיעור הכתוב שאחר אמור רוח הקודש מה שעל ידו החריב הוא יתברך את ביתו ואת כל נאות יעקב ומבצרם עד היסוד בם היקל כעסו מעל ישראל שבגלות יהודה אמרה ראו עתה איך נהיה הדבר הזה משל למלך שהיו לו שני בנים וכל א' היו לו בתים טובים ומשכנות מבטחים סרח האחד מהם כעס עליו וגרשו מעליו לאפסי ארץ שלא ישוב עוד ולא נח רוגזו עד שאחר כך הרס בעברתו אהלי אפדנו סרח אחר כך השני אמר אם אני עושה כאשר עשיתי בראשון אשכל גם שניהם ע"כ מה עשה התחיל במשכנותיו וארמנותיו החריבם ונח בזה רוב כעסו וכשבאה אחר כך ליסר את בנו ביסוריו שם מועד לגרושו להשיב שבותו כך הוא ית' היו שני בנים עשרת השבטים הנקראים בית ישראל ושבט יהודה ובנימין הנקראים בית יהודה סרחו ישראל לא היחל לפקוד על מבצריו וארמנותיו כ"א התחיל בבנו ובהחילו בו עודנו בכל כעסו גרשו גרושין גמורים לאפסי הארץ ואף שאחר כך שלח ידיו בארמנותיו לא עלתה ארוכת בנו כשסרחו אח"כ בית יהודה אמר אם אני אתחיל בו כאשר עשיתי בישראל הלא יגורש גם הוא עד עולם ע"כ כבשו רחמיו את כעסו וגזרה חכמתו להתחי' בבה"מ ומבצריו על כן כאשר אחרי כן פקד עליו היחל בפקידה וישם להם מועד שבעים שנה ואחר ישובו מארץ אויב וזה מאמר רוח הקודש הנה היה ה' כאויב במה שבלע ישראל הם עשרת השבטים ואח"כ בלע כל ארמנותיה שחת מבצריו וע"כ לא נתקן מה שבלע ישראל כיון שהתחיל בו על כן וירב בבת יהודה תאניה ואניה והוא כפירוש המתרגם שמפרש אבילותא ואנינותא והלא היה לו להפך אנינותא קודם לאבילות. אך הוא כי על חורבן הבית יצדק עליו אבילות כמד"א שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה. אך לא יצדק אנינות כי אם על מיתת בני אדם ובכן יתכן כי תאניה שהיא אבילות יהיה על בה"מ ואנינות על אשר מתו אנשים בחרב וברעב ותהיה הכונה לפי דרכנו כי בישראל בלע אותה תחלה נשארו מבולעים גם שאח"כ בלע כל ארמנותיה שחת מבצריו ע"כ בבת יהודה שהיו באחרונה היפך הסדר וירב בבת יהודה תאניה תחילה שהיא אבילות על בית המקדש ואח"כ אניה על מתי העם באופן שעל ידי סדר זה היחלה רעתם כמדובר:

או יהיה שיעור הענין ויהיה או' דרך קשתו כאויב כו' עליו יתברך הנז' בפסוק ראשון ושני שדרך קשתו נגד עמו כדרך המפרשים והוא כי דרך קשתו וכו' לומר ראה במה הועיל לישראל בית המקדש כי על כן ריחם בין בגלות יכניה מלך יהודה בין בחורבן בימי צדקיהו מה שאין כן בגלות עשרת שבטים שלא היה להם בית המקדש והוא כי ביהודה היה דורך קשתו כמו שדרך האויב אך לא היה הוא כאויב וכן אח"כ נצב ימינו כצר שהוא כמו שעושה הצר אך לא היה הוא עצמו כצר אך בישראל שהם עשרת השבטים

שלא היה להם בית המקדש אינו אומר שדרך קשתו כמו אויב אלא היה ה' עצמו כאויב שע"כ בלע ישראל גם שבלע כל ארמנותיה וכו' וביאור הענין כי הנה יש הפרש בין אויב לצר כי אויב יקרא גם שלא יצר בפועל אך צר הוא המיצר בפועל והענין כי הנה דרך האויב שדורך קשתו שכונן חציו על יתר ביד שמאלו להבעית את שכנגדו להורות הכנה לירות לו חציו אך עדיין אינו מציב יד ימינו לאחוז ביתר לפעול יריית החץ ובבואו לגמור פעולת הכאת החץ שאוחז ביתר עד מול ערפו ומורה ומכה את האויב אז יקרא צר וידוע כי זמן החורבן שהוא תשלום מנין ונושנתם היה בימי צדקיהו כמאמרם ז"ל פרק הניזקין אלא שהוא יתברך הקדים כמתרה בהם י"א שנה גלות יכניה והיה גלות בלבד בלי מכת חרב והרג וכשלא שבו הביא עליהם את הרעה בתשלום הזמן שהוא בסוף מנין ונושנתם וזה מאמר רוח הקודש ראו נא איך התנהג יתברך ברחמים כי תחלה לא פעל צרת מות רק כמתרה כמי שדורך הקשת בשמאל שכונן החץ על יתר אך אינו מורה כחץ להכות בו כך בגלות יכניה היתה הבעתה בלבד בגלות אך לא היתה מכת חרב והרג אך אח"כ בתשלום הזמן כי לא שבו נצב ימינו כצר המציב ימין לאחוז ולמתוח יתר הקשת שבשמאלו להשמיט ולהכות בחצים כמו שעושה הצר הבא לפעול המכות ועל כן שלא היה הוא יתברך כאויב ולא כצר אלא שעושה פעולה כמו שעושה האויב וכמו שעושה הצר על זה ויהרוג ביריית החצים לא הכל כי אם כל מחמדי עין בלבד ולה היו כל כך רחמים על כי באהל בת ציון שפך כאש חמתו ושככה עיקר החימה בבית המקדש ויקל הכעס ביהודים אך בעשרת השבטים שלא היה להם בה"מ לשכך בו הכעס אז לא נאמר שדרך קשתו כמו שדורך האויב או שהציב ימינו כמו שמציב הצר כי אם שהיה הוא יתברך כאויב וזהו היה ה' כאויב במה שבלע ישראל לגמרי עם שגם בלע כל ארמנותיה שחת מבצריו ולבל יאמרו כמאמר עשרת השבטים כשגלו כי הקב"ה היה נושא פנים ליהודה בני היכלו על כן וירב בבת יהודה צרת זולת הגלות בנותרים עד נכו כל אשמותם מה שאין כן בעשרת השבטים שהוליכום כאשר המה ועל כן ארז"ל שכשידעו ענין החרבן וגלות יהודה בושו והודו כי לא היה משוא פנים חלילה:

פסוק 1

ויחמס וכו' עלינו לשבח לאדון הכל האב הרחום בדין באשר עוד הורה המקונן ברוח ה' דבר בו כי בהיות שלא יבצר מהמצא בחרבן מלאכים רעים לפקוד עון מיוחדים לבלע ולהשחית ואם יתחברו יחד קצתם או כלם יכלו רעה עד בלי די ולא תהיה תקומה חלילה ע"כ פני ה' חילקם בל יתחברו שנים יחדו כ"א אחד אחד איש איש על עבדתו ועל משאו והוא כי הלא נמצאו אף ועברה וחרון וחימה וזעם ולבל יכלו רעה עד אין קץ ויחלקם.

את האף העיב בו את בת ציון כאומרו איכה יעיב באפו ה' את בת ציון ובעברה הרס המבצרים כאומרו הרס בעברתו מבצרי בת יהודה ובחרון גדע בחרי אף כל מיני השררות כאומרו גדע בחרי אף כל קרן ישראל ובחימה שרף בה"מ כאומרו באהל בת ציון שפך כאש חמתו והזעם זעם מלך וכהן באומרו וינאץ בזעם אפו מלך וכהן. ולבא אל ענין הכתובים הנה ראוי לשים לב למה קורא את ב"ה סכה והנה ארז"ל על פסוק ויהי בשלום סוכו פירשו שהיה קודם שנבנה בית המקדש שהיה לו להקב"ה שם סוכה להתפלל בה אבל אחר הבנותו לא יקרא סוכה. וגם שאר הכתוב יראו דברים בלתי מתקשרים. ויתכן נמשך אל הקודם לומר הלא אמרתי כי רב זכות בית המקדש שהיא שעמד לישראל בבניינו ויכפר חרבנו בעד הראוי ליעשות בישראל מה שאין כן בעשרת השבטים שלא היה בית המקדש והנה על זה יחרד כל לב למה עשה ה' ככה להשליט זדים ארורים בבית אשר שכן שמו בו על כן אמר דע כי ויחמס כגן וכו' כלומר הנה שני דברים אומר לך א' כי במה ששלחו יד לא היה בו כבר קדושה כי מכסה קדושתו יתברך שהיתה מחופפת עליו סילקו ויגלה הבית ממנו שנית כי לא עזב הבית לגמרי כי עדיין שכינה בכותל מערבי וכמ"ש ז"ל כי על כן לא נגעו בה אויבים כדאיתא באיכה רבתי עוד שלישית והוא כי מעולם לא בטלו כל הנחמות טובות וישועות מהיות דרך שם כי שם שער השמים ועל כן גם כל תפלתינו נוכח המקדש כי משם כל תפלות עולות וכל השפע יורד לעולם ונבא אל הענין והוא כי חילק מקומות הקדושה אל שלש הדרגות בית קדש הקדשים אשר שם ה' ולא היה נכנס שם זולת כהן גדול ביום הכפורים והעזרות שבהן היו ישראל משתעשים עם יוצרם במועדים וציון כי גם היא חביבה לפניו יתברך אמר על הראשון ויחמס כגן שכו הוא בית קדש הקדשים שהיה שם בעצם וראשונה כשומר הפרדס שעושה לו סוכה בכרם ואמר שגלה אותו ממכסה אור השכינה מחופפת עליו הוא הדבר הראשון שכתבנו כי תחלת הכל סילק מעל הבית אור השכינה החופפת באופן שלא השליט הוא יתברך את האויב בעוד אותה הקדושה היתה שם במקום שנגעו ועל השנית שגם לא הניח המקום משולל שכינה במקום שלא נגעו שהוא בכותל מערבי אמר כגן שהוא מגולה מלמעלה אך לא מן הצדדין כי גדר לו סביב כך מה שנתגלה היה מלמעלה אך לא מן הצד כי לא זזה שכינה מכותל מערבי ועל השלישית כי גם ששלטו אויבים להגן על ישראל לא יבצר מלהיות כגן רוה כי משם יצמיח ויפריח שפע לעולם הלז כי הוא שער השמים כי ע"כ נצטוינו להתפלל דרך שם כי שם צוה ה' את הברכה לקבל התפלות ולהצמיח ישועות וזה אומרו כגן כי גם שנתגלה מהשכינה עודנו כגן הזה שבהיותו מגולה מצמיח ומפריח ומה גם בשום לב אל הנקד הכ"ף בפת"ח ולא בשו"א שהוא כאומרו כהגן בה"א

הידיעה שיתכן ירצה ויחמוס שגלה כגן הידוע הוא גן שבעדן שהוא כי גם שגלה שכו הוא בית קדש הקדשים עדיין היה כגן הידוע שנהר יוצא מעדן להשקות את הגן כך נהר שפע העליון מלמעלה יוצא תמיד משם להשקות את העולם והוא הנודע כי כל השפע הבא לעולם לקיימו ולבסמו משם הוא אך מועדי להועד שמה עם ישראל עמו בעזרה זה שחת לגמרי כי לא נשארה שם שכינה כאשר בשכו שלא זזה משם כי אם ששחת אותו אך צד קדושה לא תבצר משם כמאז"ל שאפי' כשהן שוממין בקדושתן הם עומדים שנ' והשמותי את מקדשיכם שהוא אצלי ממה של"א ואת מקדשיכם אשומם וכן ציון לא תבצר קדושה ממנה כי היא עיר האלקי' סלה אלא ששכח ה' מציון שמחת מועד ושבת וע"י צרת מקומות הקד' נאץ מלך וכהן ולא איבדם לגמרי.

פסוק ז

זנח ה' מזבחו כו' אחרי או' רוה"ק את אשר איבד ושיבר בית מקדשו ביד גוים להטיל בו עיקר הכעס שהיה לו על ישראל ראתה והנה יתחמץ לבב אנוש באמת באמור כי גם שנתן ג' טעמים על מה שלא חס הוא ית' על בית קדשו עדיין יפלא איזה הדרך היה מקום לבני נכר למשול בבית ה' מטעם אחר והוא במה שידענו כי כל כך קדושת בית המקדש של מעלה דבק בשל מטה שהם כדבוקים זה בזה כאלו של מעלה מחופף בשל מטה כי על כן עומדים צפופים ומשתחוים רווחים ואמרו ז"ל שהנכנס בשל מטה כנכנס בשל מעלה וכן המקריב ועובד למטה כעובד בשל מעלה וכמאמרנו על נבואה למשכנותיו שנבא לשניהם כאחת ובכן שלמה הוא אומר בנה בניתי בית זבול לך שבבנות בנין של מטה הוא כבונה גם בית שבזבול הוא בית המקדש של מעלה וא"כ איך עצרו כח אויבים למשול בו לזה אמר דעו לכם כי זנח והרחיק ה' מזבחו העליון מבית מועדו של מטה הנז' ועל ידי כן שנתרחקה קדושת העליון מהתחתון נאר וביטל קדושת התחתון נמצא בזה כי מה שהסגיר ביד אויב לא היה רק חומות ארמנותיה משוללות קדושה ובמה שאמרו ז"ל בפסיקתא שלא שלטו אויבים בשריפת בית ראשון כי אם מלאכי השרת יאמר כי שני דברים עשה הוא יתברך א' שזנח והרחיק קדושת העליון ובזה נאר מקדשו התחתון. ועוד שנית עשה שעכ"ז מה שהסגיר ביד אויב לא היה רק חומות ארמנותיה של ציון אך לא בית המקדש כי אם ביד מלאכי השרת:

או יאמר ויחמס וכו' כי הלא יראה נגד כבודו יתברך שגוים ירקדו בהיכלו לז"א ויחמס וגלה שכו המכסה הקדושה העליינה מאד שהיתה מרחפת כלומר מה שנשאר מגולה הוא המפסידה כי הקדושה ההיא עלתה למעלה ומה ששחת הוא מועדו שהיה נועד לבא אך לא ממקום כבודו העליון חלילה ואל יעלה על רוח איש לומר כי על ידי מועדי

ה' ברגלים ובקרבנות וכן בשבת היו כמוסיפים כביכו"ל כח בפמליא של מעלה באופן שבחרבן היתה בזה נגד כבודו יתברך לז"א ע"ד שחת לו לא לומר דעו כי מציון הוא מה ששכח ה' מועד ושבת כלומר אך לא משכינתו ומעלה כי עוז וחדוה במקומו הוד ותפארת במקדשו כי גם שם לא תבצר תוספת הארה במועד ושבת ועוד כי וינאץ בזעם אפו מלך וכהן כי אין המלך בהקהל במועד ולא הכהן היו ראוים כי וינאץ וכו' וידוע כי היכל ה' המה ועל דבר מה שב"ה של מעלה מכוון כנגד של מטה ג"כ לא חש כי הלא זנח ה' וכו' כדלעיל:

או יאמר במה שירא' מרז"ל כי קינות אלו אינן בייחוד על בית ראשון כנמצא בדבריהם ז"ל שהיו דורשין גם על השני בפירוש ובזה יתכן שעל ג' פעמים שהיה פגם במקדש ידברו הכתובים ובראשון היחל והוא כי בפסיקת' על פסוק פתיתני ה' ואפת אמרו כי לא רצה הקב"ה תשרף הבית ע"י גוים כי אם שד' מלאכים בד' לפידי אש הציתו אש במקדש וגלו אותו ועל זה יאמר ויחמס כגן שכו ועל הפעם השנית שהיה בימי יון שפרצו בו כמה פרצו' ונגעו בכבוד מועד ושבת אמר שחת מועדו שכח ה' בציון מועד ושבת ועל מה שתחלת החרבן היה אח"כ חרבן בתי החשמונאים עד בלתי השאיר שריד אשר ארז"ל שהיה על עון שעשו עצמן מלכים ואין חפץ ה' יטלו כהונה ומלכו' על זה אמר וינאץ בזעם אפו מלך וכהן כי נאצם ה' ואיבדם מן העולם כי לא יחפוץ יתברך במלך וכהן כי אם או מלך או כהן ולא ב' כתרים בראש גבר ועל חורבן שני אמר זנח ה' מזבחו וכו' כי ע"י כן התחיל להיות מרחי' מזבחו העליון מהתחתון אשר תחל' עליו היה חופף ובכן גם שלא היה אז ע"ג ג"ע מעט הספיק שהוא על שנאת חנם שנאר מקדשו והסגיר ביד אויב חומות ארמנותיה. משיבים ישראל ואומרים הלא לא יבצר כי קול נתנו בבית ה' האויבים כיום מועד כי מרוב שמחה ששלטו בבית ה' הרימו קול ששון ושמחה ולמה סבל אלקי עולם ה' ישישו גוים בשמחת מושלם בביתו ואינו כבודו חלילה ואיה קנאתו יתברך לזה אמר חשב אדוני וכו' והוא בשום לב אל אומרו נטה קו כי הלא לא ינטה הקו רק לבנות לא להשחית ולהרוס. אך יאמר הנה קרה לו ית' כמלך שיש לו בן חביב ויבן לו בית מדות ועליות מרווחים וטובים מאד והיה משתעשע לדור עמו שם ויהי כי ארכו הימים ויעש בנו את הרע בעיני אביו עד היות בן מות ובחמלת המלך על בנו ראה והטיל כעסו על הדירה הנאה ההיא ויתנה ביד שוסים לנתוץ ולהאביד ולהרו' למען על ידי כן יקל כעסו מעל בנו ידידו ובראותו כי לעומת כוונה זו עומדת טענה שכנגדה לבל השליט אויבי בנו בביתו וגם כי גם המלך בעצמו היה משתעשע גם הוא שם עם בנו ומה גם כי לא על שסרח הבן על אביו המה עושים כי אם מחמת איבה וגם הם

אויבי המלך ושמחים לאידו על כי מה עשה טרם השליט אויבים בבית ההוא נתן בלבו לשוב לבנותו עשר ידות טוב ויפה ומהודר וגדול מן הראשון ונטה מעתה קו המדה ועמד וימודד כמה ארכו וכמה רחבו וקומתו של האחרון הנחמד ההוא במקום הראשון אז אמר בלבו לא אחוס על שליטת האויב בבית הזה כי הלא בין כך ובין כך לבנות האחרון המהודר ומהולל מאד האם איני צריך להרוס את זה אם כן מה לי משמחת האויב הלא כבר הכינותי לבנות במקומו טוב מאד ממנו נוסף על עיקר הכוונה שהיא להציל ממות נפש בנו כי בזה אפר כעסי על כן אינני חושש והנה הן זאת אשר קרה לו יתברך עם בית יהודה כי הוא הבן יקיר לו יתברך ויבן לו בית המקדש וברוב עונו חייב את ראשו למלך הקדוש ובחמלתו הגדולה ראה להטיל עיקר כעסו בבית הקדוש ההוא לתת אותו ביד אויביו לשורפו באש וירא כי לעומת זה הלא הוא נגד כבודו יתברך גוים ירקדו בהיכלו ויתנו בו קול שמחה כיום מועד על השליט' בביתו יתברך על כן מה עשה הוא יתברך צוה ליחזקאל הנביא יקח קנה המדה ויטה קו וימדוד אורך המקדש האחרון אשר עתיד לבא במהרה בימינו שהוא גדול מאד באיכות ובכמות מן הראשון וכמו שאמרו ז"ל כי בנין הבי' האמור ביחזקאל היה על הבית השלישי העתיד וראוי לדעת למה זה מטרם בנין השני וטרם חרבן הראשון נטה קו אל האחרון. אך הוא כי לבל יצר לו כביכול על הריסות הראשון ומה גם על ידי אויבים ע"כ מעתה מתנח' על היות עתיד לבנו' טוב ממנו במקומו וזה יאמר חשב ה' וכו' לומר תדע למה לא חש הוא יתברך על שמחת האויבי' על השליטם בביתו כי הלא מאז משב ה' להשחית חומת בת ציון כבר נטה קו ע"י הנביא כמדובר.

או יהיה נטה קו בשמים ממעל והוא על חומת אש שיהיה רוחני לעתיד מוכן מאז חשב ה' להשחית של מטה כמאמרנו על פסוק הן על כפי' חקותיך חומותיך נגדי תמיד שהיה זה בנאמנות שהתנבא ישעיה על מה שחשב להשחית חומ' בת ציון ובזה התנחם ולא שת לבו אל מה ששמח האויב כי טעם זה ישנו נוסף על הטיל עיקר הכעס על הבית ולהקל מעל בנו כמדובר ועוד כי הלא עיקר השליטה לא היה האויב כי הוא יתברך בעצמו היה עיקר בהריסו' אלו כי הלא לא השיב ידו מבלע והוא כי הנה אמרו ז"ל באיכה רבתי שהי' נבוזראדן קץ בחייו והיה רוצה לשוב לארצו עד שאמרו לו אל תירא כי הלא אלהיהם של אלו הוא נגדם והוא בעוכרם כי חטאו לז וזה לך האות מדוד החומה כמה קומתה היום וחזור ומדוד אותה מחר ויעש כן וימצא ביום השני כי נפחת אורך קומתה שני טפחים ועל דרך זה ביום השלישי ורביעי אז ידע כי מה' היה כי היה מבליע החומה

בארץ שני טפחים בכל יום למען הקל מהאויבים ליכנס ושיכירו כי ממנו יתברך הוא כי חטאו לו:

ובזה נבא אל הענין. אומר המקונן מלבד הטעם האמור שנטה קו גם לא השליט ושימח את האויב כי הלא עיקר הדבר הוא יתברך היה עושה כי הנה כאשר ראה נבוזראדן שהיה מבליע הוא יתברך שני טפחים בארץ בימים ההם ששת לבו אל הדבר לא השיב ידו הוא יתברך אח"כ יום יום מבלע נמצא כי הוא יתב' היה העושה והראיה כי הנה ויאבל חיל וחומה יחדיו אומללו לומר אם הריסת חיל וחומה מתייחסת אל האויב היה ראוי להפילה אחת אחת כי אין האויב שולט בפנימית עד יפיל החצונה אמנם בזה יודע כי הוא יתברך היה העושה כי הנה ויאבל חיל וחומה יחדיו אומללו ולא זו אחר זו אם כן הוי אומר כי אין זה כי אם מבעל היכולת ומושל בפנימית כבחצונה כאחת:

פסוק ט

טבעו בארץ כו'. ראוי לשים לב מה יחס יש לטביעת השערים אצל מלכ' ושריה שחיברם יחד. ועוד אומרו אין תורה אם הוא שבוכה על שבהיותם בבבל לא יכלו לעסוק בתורה הלא טוב היה לבכות על מה שביטלוה בירושלים כמאמר רז"ל כי על ביטול תורה אבדה הארץ כי ויתר הקב"ה על וכו' ולא ויתר על ביטול תורה. וגם הוא בלתי מתייחס אל המאוחר ועוד אומרו גם נביאיה וכו' דברי מי הם אם הם דברי ישראל היה לו לומר גם נביאינו ואם הם דברי ירמיהו הלא אם נביאים לא מצאו הוא מצא ומה לו אם האחרים לא מצאו. ואם הם דברי רוח הקדש היתכן שתצטער על מה שלא מצאו חזון אם היו ראויה למצוא יערה עליהם רוח ממרום ואם לאו אלא שמתריס כנגדן שלא היו ראוים הוא הפך ראש הפסו' ואמצעו שמצטער על צרת ישראל. אך הנה כתבנו על דברי הקינה הזאת הם תלונת ישראל ותשובת רוח הקדש על כל תלונה כמדובר עד כה ועל דרך זה נמשך הענין והוא כי אחרי תשובת רוח הקדש לנחם את ישראל ולדבר על לבם חוזרים ואומרים הנה לנו תלונ' אחרת והיא כי טבעו וכו' והוא כי הנה ידוע מרז"ל כי על שהשערים חלקו כבוד לתור' בהכניס שלמה את הארון ע"כ הטביעם ה' בארץ לבל תשלוט בהם יד האויבים. ונבא אל הענין כי ישראל מתלוננים ואומרים חבל על עצמנו מלכנו ושרינו כי גרענו משערי לוח ארז כי הנה טבעו בארץ שעריה לבל ישלטו בהם ידי האויבים איבד ושיבר הוא יתברך בריחיה לבל יעכבו את השערים מלטבוע ומלכה ושריה גדולי האומה בגוים המושלים בהם ולמה גרעו מן השערים אשר הם עץ יבש. משיב' רוח הקדש ואומרת אין תורה כלומר מן הדין היה כי בכם לא היתי' תורה כנודע מרז"ל כי על ביטול תורה גלו כי ויתר הקב"ה על ע"ג ועל ג"ע ועל ש"ד ולא ויתר על ביטול תורה משא"כ השערים

ההם שחלקו כבוד לתורה וזה אומרו אין תורה. והנה היה מקום להם להשיב ולומר כי אינו מן התימה מה שביטלו עצמן מן התורה בציון ובירושלים כי שמעתא בעיא צילותא ומי שהוא עצב אינו יכול ללמוד ואין לך עצבון גדול מנבואו' יבהלום מכל הרע' הבאה עליהם ואיך יאשמו על ביטול תורה ולבם בל עמם ללמוד תורה לזה אמר גם נביאיה וכו' והיא כי הנה בב"ר ארז"ל כי י' לשונות נקראת הנבואה והשתים הם של קושי וצער שהם דיבור כד"א דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות ומזון כמא דאת אמר חזות קשה ובזה יאמר אין צריך לומר הם בעצמם שהיו אומרים לא תבא עלינו רעה כ"א גם נביאיה לא מצאו חזון שהוא קושי מה' כי אם תמיד נבואות של טובה וא"כ צילותא ושמחה היו להם ולמה לא עסקו בתורה באופן שבטלה הטענ' ההיא והיה להם לעסוק בתורה ועל שביטלוה גרעו מהשערים שחלקו כבוד לתורה:

פסוק י

ישבו כו' ראוי לשים לב איך מתקשר זה אל הקודם. ועוד אומרו העלו עפר על ראשם שמצוה את אחרים ולמה לא אמר יעלו עפר על ראשם ועוד שאו' ישבו הוא שלא לנוכח ואומרו הוא לנוכח שמצוה לאחרי' שיעלו עפר על ראש הזקנים ומדבר בם לנוכח. ועוד אומרו חגרו שקים לא אמרו על מי ידבר שחגרו שקים. ועוד איך מתקשר אומרו העלו עפר על ראשן בתולת ירושלים אל הקודם. אמנם הנה ידוע כי אל חכמי ישראל קורא במקרא זקנים כד"א שער הזקנים ואל הזקנים אמר ועלתה יבמתה השערה אל הזקנים והזקנים עדים. ונבא אל הענין. אחר אומרו כי מה שמלכה ושריה בגוים היה על כי אין תורה שהוא עון ביטול תורה כי ביטלו ישיבות התורה על כן על הזקנים חכמי ישראל שעליהם מוטל ללמד את הבחורים אמר שלא לנוכח כמדבר עם אחרים ולא עמהם על כי ביטלו ללימו' התורה ישבו לארץ לומר המה דממו מן התורה בשבתם על כסאות ומטו' זה עונשם שאעשה מה שעל כרחם ידמו מן התורה והם על הארץ כי אמות את בניהם וישבו לארץ באבלות עליהם ואז ידמו מן התורה על כרחם זקני בת ציון תחת אשר בישיבה העליונה ביטלו התורה בבחירתם הרעה ואחרי כן אתם בני ישראל אשר אינכם אשמים בדבר העלו עפר על ראשם של זקנים כי אחר התאבלם על בניהם תקברו אותם גם הם ותעלו עפר על ראשם ושמא תאמרו למה יכפול עונשם לזה אמר הנה היסבו מיתת הבחורים אשר היו ראוים ללמוד תורה ובסיבה שלא לימדום מתו באופן שחגרו שקים והעלו עפר על ראשן בתולת ירושלים על הבחורים ההם אלופי נעוריהם המתים טרם יזדקקו להן על מה שלא למדום הזקנים תורת ה':

פסוק יא

כלו כו' הנה עד כה באה תשובתו יתברך או המקונן בעדו כי על ביטול תורה כלתה אליהם הרעה ושאין תואנה לאמר שמאימת הצרה העתידה לא עצרו כח ללמוד כמדובר ע"כ משיבה ישראל ואומרים אל יאשימנו אלקינו על זמן קרוב אל החרבן על זאת כי הלא טרם החרבן גדלה הרעה בארץ עד גדר שכלו בדמעות עיני ומי יעצר כח לעסוק בתורה ובכל הרעות האלה כי הלא לקרא מקרא שהוא בכתב הנה כלו בדמעות עיני ואיככה אוכל וראיתי במגילת ספר כתוב ועינים אין לראות ואם לשנות משנה על פה הנה חמרמרו ונשרפו מעי ואיך אשנה על פה ומה גם בהתמדה כי יתחממו המעים כמתמיד להרים קול כנודע ואם לעיין בגמרא בקושיות הויות ותרוצים להמית עצמי עליה ואני כבר כמתי עולם כי נשפך לארץ כבדי וכל זה היה על שבר בת עמי שנשברו קודם שבר ששברום האויבים ועל כן מאז חדלנו מן הלימוד ואין עלינו אשמת דבר והלא הצרות היו מה שכלו בדמעו' עיני על רעותי בעטף עולל ויונק ברחובות קריה מקום שדרך למכור בם לחם ומי יעצר כח לראות ברעתם ולא תדמענה עיניו ובראותם העולל והיונק כי כלו בדמעות עיני ולא יכולתי לראות לבקש למו לחם ויין היו מניחים אותנו ולאמותם יאמרו איה דגן ויין בהתעטפם כחלל ברחובות עיר ועל זה חמרמרו מעי ומה שאמרתי נשפך לארץ כבדי הלא הוא בהשתפ' נפשם אל חיק אמותם כי אחר התעטפם כחלל לא היו חפצים שתצא נפשן על הארץ כי אם אל חיק אמותם והיו אמיתם נוטלים אותם שתצא נפשן בחיקן והי' צער מתחולל לרואי בם עד שמרוב יגון נשפך לארץ כבדי:

או יאמר לאמות' וכו' כי הלא חלב בדדי אמות' לא היה היונק מתעטף כחלל ברחובות עיר וגם העוללים שהם עתיקי משדים היו חוזרים לינק מחמת חולי רעבנות ע"כ עולל ויונק ברחובות קריה ולא ימצאו הכירו כי גם אם ימצאו לחם ויין אין היונק נהנה ממנו וגם העולל אחרי המשך יום או יומים או שלשה ימים בעטוף רעב לא יכלו לאכול לחם כמו שהוא רק חלב לשרות בני מעיהם ולהרחיבם מעט מעט כענין שא' בר צדוק ע"כ אמרו בלבם שאם אמותם ששדיהן צומקים ברעבון אם יאכלו דגן וישתו יין שהם שני דברים שמנערים כנודע ענייהן ימצאו חלב להניק ילדיהן העטופים ברעב על כן העולל והיונק הנזכר בשביל אמותם היו אומרים איה דגן בהתעטפם כחלל ברחובות עיר כי היו אומרים לשומעיהם איה דגן ויין בשביל אמותם שיאכלו ויניקום מדדיהן וזהו לאמותם וכו' שהלמ"ד היא למ"ד בעבור כדרכה במקומות אין מספר וכל זה למה הלא הוא בהשתפך נפשם אל חיק אמותם שמשתפכת נפשם ומשתוקקת אל חיק אמותם לעשות דדיהן על כן יבקשו לחם ויין להמציא להן חלב לינק:

פסוק יג

מה אעידך וכו'. כהתימה כנסת ישראל לספר צרתה כי גדלה מאוד משיכה רוח הקדש ואומרת לה מה אעידך וכו' והוא כי הנה דרך המנחמים לסבול צרה רבה עד מאד להעיד למיצר על זולתו שסבל כצרתו ולא היה בועט כי אם יושב ודומם ומצדיק עליו את הדין יעשה כן גם הוא ולפעמים מעיד לו המנחם מאיש שלא ידעו המתנחם כי אם על פי עדות המנחם ולפעמים שאיש סובל צרה אשר ידעו המתנחם ועל האחד אמר מה אעידך מאשר לא ידעת מאומה שסבלו כמוך מה אדמה לך לאשר ידעת כי אין דומה לך במעל' ואיכותו ובירידת פלאים וזה במה שאת בת ירושלים העליונה כי נפשותך מתחת כסא הכבוד ואין דומה לך באומות והנה עדין היה אפשר כי גם שאין דומה לך להשות מפלתך למפלתו עם כל זה הי' אפשר להשוות ולהסביר לך כי מכאוב הבלתי דומה הוא כמכאובך למען אנחמך בו עם שאינו כן אך הנה זה היה אפשר על בית שני שכבר בעלוך אדונים תחלה זולת אדום שהם יון ומדי ובבל אך על חרבן בית ראשון שעדיין היית בתולת בת ציון שלא בעלך מלך אשר לא מבני ישראל ונמשלה לבתולה שלא נבעלה מעולם והיית מתייחסת לבת ציון שהוא פנימיות קדושה מהקרא בת ירושלם כנודע ליודעים חן הנה על חרבן ההוא אין דרך להשוות זולתך אליך אפי' דרך השאלה כדי לנחמך והוא כנודע מיתרון מעלת בית ראשון על השני שחסרו בו חמשה דברים גדולי האיכות עד מאד וע"כ על הראשון אמר מה אשוה לך וכו' ומה שאמרתי שאין שברך כשבר זולתך בהיותך בתול' בת ציון הלא הוא כי גדול כים שברך והוא כי בהשבר אחד מהאומות הקדמונים הי' חלק משבעים של עולם אך איבוד ישראל ח"ו הי' איבוד העולם כי אם אין ישראל כו' כמז"ל שאמר קטיעא בר שלום מפסוק כי בארבע רחות השמים פירשתי אתכם כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם כו' והנה ידענו כי הים הוא כדי שני שלישית של ישוב נמצא כי בהבטל שני שלישי ישראל הוא כהבטל שני שלישי העולם וזהו כי גדול כים שהוא ב' שלישי עולם שברך כי ב' שלישי יש' נכרתו לגמרי כמאמר הנביא שלישיתך בדב' ימותו שלישיתך בחרב יפלו ושלשתיך לכל רוח אזרה כו' הנה לא נשארו זולת השלישי' נמצא שברם דומה לים שהוא שני שלישי עולם אך דעי וראי מי ירפא לך כי אם תאמר נביאיך ירפאוך וזהו טעם רביע שעל תיבה זו כמרים קול ואומר נביאיך האם ירפאוך לא כן הוא כי הלא אשר היו אומרים כי ה' ישיב שבותך מאשר הגלה נבוכדנצר בימי יהויקים ובימי יכניה כי הוא יתברך ישיב הכלים לירושלים ושלא יחרב הבית הנה חזו לך שוא ושקר כאשר ראית בעיניך ולא תפיל עול אשמתך עליהם כי הלא ותפל כלומר כי זולת היות שוא גם היה תפל מבלי מלח וטעם ולא הי' לך להאמין כי

הלא ולא גלו על עונך להשיב שבותך וכאשר היחלו בחזון אח' שהיה שוא ותפל ושמעת להם נמשך שהרבו לחזות לך משאות רבים של שוא לא בלבד העדר תיקון על עונך כי אם גם מדוחים להדיחך מעל אלקיך בנבואות רשע ואם כן איך ירפאוך ושמא תאמר כי כל האומות עוברי דרך הרואים בצרתך ידאגו עליך וינחמוך הנה אין ספק כי ספקו עליך כפים כל עוברי דרך כמצרים ומצטערים על צרתך אך שרקו כשמחים לאבודך ומה שויניעו ראשם כמצטערים לא עליך בת ירושלים על עצמך כי על עצמם כנודע מרז"ל שאלו ידעו בבליים כמה אבדו בהחריבם בית המקדש לא החריבוהו כי השפע היה כל כך גדול כי גם כל העולם היה מתברך יותר ממה שמתברכים אחר החרבן כענין הלא טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר וזה יאמר פה כי מה שהניעו ראשם על בת ירושלים היה על כי אומרו אוי לנו כי הזאת העיר שיאמרו שכשהיא כלילת יופי ע"י ביהמ"ק היא משוש לכל הארץ שמשיורי ותמצית ירושלים ישישו כל הארץ והוא כנודע מרז"ל שאלו ידעו בבליים מה שהפסידו לא החריבוה ודאגת עוברי דרך בהניעם ראשם על בת ירושלים הוא לומר הזאת העיר החריב' כ"כ היא שיאמרו עליה שכשהיא כלילת יופי היא משוש לכל הארץ כלומר אוי לנו כי אשר משיוריה ישישו כל הארץ נפלה נפילה כזאת מה נעשה אנחנו אם נפול בנופלים נמצא כי כל דאגתם על עצמם ואיך ירפאו לנו והנה זה הוא כל עוברי דרך הבלתי אויבים לנו ומה גם עתה האויבים כי הלא פצו עליך פיהם כל אויביך והיא כי כל עוברי דרך אשר לא אויבים הם טרם ידברו דבר ספקו עליך כפים כי תמהו מרוב השממה ואחר כך שרקו להשמיע יתקבצו כל העוברים לראות ואחרי כן נתנו אל לבם כי גם כל אומה מעותדת גם כן לצרות ויניעו ראשן באומרם אם הגבירה שמשיורי טובה הי' משוש לכל הארץ לקתה כך מה יעשו השאר. אך אויביך לא התחילו בסיפוק כפים לדאוג כעוברי דרך כ"א שפצו עליך פיהם כל אויביך ומה שפצו פיהם והתחילו בפה הוא כי שרקו לקבץ יבאו כל השומעים לראות כבלע את הקדש לשמוח במפלת ירושלים ולא היה כעוברי דרך שאחר ששרקו הניעו ראשן ויצטערו על עצמן כי אם אדרבא ויחרקו שן על מה שלא כלו רעה וכמזמיני עצמם להרע ואמרו בלענו כלומר ידענו שבמה שעשינו בלענו סתם כלומר את כל הגוים כי בחרבן בהמ"ק גם כל העולם הפסידו כי מתמצית שיורי שפע בית המקדש היו מתמלאים כל העולם טובה באופן שבלענו סתם כלומר גם את עצמנו אך לא יבצר כי זה היום שקוינוהו מצאנו ראינו כלומר ולא נחוש על מה שחסרנו אחרי מלאת תאותינו זאת:

או יאמר ויחרקו שן על מה שלא עשו הם כל הרעה כי אמרו הן אמת שבלענו אנחנו זה היום המוכן לפורעניות הוא תשעה באב מצאנו און לנו שהיה מעיר לעזור לעשות אנו

הרעה אך לא כלינו את כלה כ"א ראינו ברעה ע"י הזולת ויהיה מאמרם ז"ל בפסיקתא וז"ל פתיתני ה' ואפת בשעה שהגיע קלה של ירושלים ליהרס אמר לו הקב"ה לירמיה קום לך לענתות וקח השדה מאת חנמאל דודך אותה שעה חשב ירמיהו בלבו שמא נותן חן המקום על בעליו וכו' כיון שיצא ירמיה מירושלים ירד מלאך מן השמים ונתן רגליו על חומת ירושלם ופרצו וקרא ואמר יבואו השונאים ויכנסו לבית שאדונו אינו בתוכו ויבוזו אותו ויחריבו אותו ויכנסו לכרם ויקצצו את גפניו שהשומר הניחו והלך לו שלא תהיו מתפארים ואומרים שאתם כבשתם אותו קריה כבוש' כבשתם עם הרוג הרגתם באו השונאים וקבעו בימה שלהם בהר הבית הלכו ועלו להם בבימה אמצעית מקום שהיה שלמה המלך יושב ונוטל עצה מן הזקנים מקום שנשתכלל בית המקדש שם ישבו השונאים ונטלו עצה היאך לשרוף ב"ה עד שנמלכו ביניהם נטלו עיניהם והנה ארבעה מלאכים יורדים ובידם ארבעה לפידי אש ונתנו בארבעה זויות של היכל ושרפו אותו וירמיה הנביא יצא מענתות לבא לירושלים נטל עיניו וראה עשן בית המקדש עולה אמר בלבו שמא חזרו ישראל בתשובה והקריבו קרבנות שהרי עשן הקטרת עולה בא ועמד לו על החומה וראה בית המקדש עשו גזרות של אבנים וחומת ירושלים מסוגרת התחיל צווח פתיתני ה' ואיפת אפקתני מן ביתא ואחרבתי' כו'. כלל הדברי' כי לא השליט הוא ית' את הע"ג בבית ראשון כי אם שהראם עין בעין כי את מלאכיו צוה להרוס החומה ולהצית אש במקדש גם שלא יבצר שגם המה אויבי ה' מרו ועצבו ועשו רעה. ונבא אל הענין אמר כי אמרו הגוים הן אמת כי אנו בלענו ושחתנו בידינו אמנם לא על הכל כי אך זה היום שקוינוהו המיוחד לפורענות ישראל מצאנו און לנו בו לבלע להשחית וגם ראינו ברעה שלא היה לנו בדב' פועל כי אם ראות ענינו שהוא מה שהראם ה' ע"י מלאכיו יתברך באופן שלא כלינו בידינו הרעה כי גם מה שבלענו מצאנו את העזר לנו וגם היה דבר שראינו ולא פעלנו וזהו מצאנו ראינו:

פסוק יז

עשה ה' וגו' משיב המקונן ומתאונן בעד ישראל ואומר מה לי עוד רעה כי אם שלא די שהביא אבינו שבשמים עלינו את אשר דבר והכתיב בספר התורה כי אם גם אשר זמם ולא דבר והוא אשר לא כתוב בספר ונשארו במחשבה כי כמה דברים לא נכתבו ועלו עלינו. משיבה רוח הקדש ואומרת הלא אדרבה בצע אמרתו וחילקה כי הלא הוא יתברך אמר גם כל חולי וכל מכה אשר לא כתוב בספר יעלם ה' עליך זה חצי הדבור וסיים ואמר עד השמדך ואם ח"ו היה מקיים סוף אמרתו לא היה נשאר ח"ו מישראל שריד אך מה בצע ויחלק אמרתו כי אשר לא כתוב בספר בא עלינו ואומרו עד השמדך לא בא

עלינו ומה היה שלא קיים כל היוצא מפיו הלא הוא כי עשה שלשה דברים לנכות בהם ההשמד והם. אחת שהרס ולא חמל בציון ובירושלים ובית המקדש כי כלה ה' חמתו וכו'. ב' כי וישמח עליך אויב. ג' כי הרים קרן צריך ויהיה כענין כל המיצר לישראל נעשה ראש:

או שיעור הכתוב שהכל אומרת רוח הקדש והוא שאומרת הלא אמרתי לך מי ירפא לך אם נביאיך אדרבא חזו לך שוא וכו' עוברי דרך שספקו עליך כפים והם אשר אמר ה' והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה ויאמרו וכו' גם מאלה אין מועיל כי עליהם יצטערו כמדובר למעלה ואם אויביך הנה פצו עליך פיהם כל אויביך שרקו מרוב שמחה ויחרקו שן מרוב איבה ומה שפצו פיהם הוא כי אמרו בלענו אך זה היום שקוינוהו וכו' ששמחים בנפילתך ירפאך ה' ויקימך הנה להשיבך על זה אקשה לך קושי אחת בכתוב והוא כי עשה ה' אשר זמם והוא אשר לא כתוב בספר שבאו עלינו דברים בלתי כתובים ולעומת זה תראה כי בצע אמרתו כי סוף אמרתו בפסוק עצמו לא קיים והיתכן כי אשר חשב קיים ואשר דבר לא קיים אלא מאי אית לך למימר כי נכה הוא יתברך ההשמד בשלשה דברים. אחד במה שהרס ולא חמל בבניינים. ב' במה שוישמח עליך אויב. ג' שהרים קרן צריך שעשאם ראשים ואם כן אמור מעתה איך לא שמחת האויב אפילהו וארפאך כי הלא ית' שמחו לתועלתך והרים מעלתו ואין לך השבת אפו מעליך גדול מזה כי במה שהרס הבית שמח האויב והרם קרנם לא השמידך ואם כן נחה שקטה תלונתך:

פסוק יח

צעק לבם וכו'. טרם בא אל הענין אשית לב אל סוף המאמר שבראש הקינה אשר יעדנו לבארו בס"ד. וז"ל וכיון שנשרף וכו' באותה שעה היה הקב"ה בוכה וכו' ראוי לשום לב א' אומרו באותה שעה היה הקב"ה בוכה מה דקדק באומרו באותה שעה והי' די יאמר והיה הקב"ה בוכה. ב' איך תצדק בכיה בו יתברך חלילה. ג' מאמר מטטרון אני אבכה וכו' אם הכוונה לומר שלא יבכה הוא יתברך גם מבלי יאמר אני אבכה הי' יכול להתחנן על הדבר כי מי חייב שיהי' בכי על כל פנים. ד' למה לא הודה לו הוא יתברך כי אם אדרבה השיבו בכעס אם אין אתה מניח לי וכו'. ה' האם מבלי שיבכה הוא יתברך לא היה אפשר שאמר שאם לא יניחהו לבכות שם שיכנס במסתרים ויבכה. ו' אומרו א"ל הקב"ה בואו ונלך כו' מה צורך לו יתברך להוליך עמו מלאכי השרת לראות מה עשו אויבים בביתו. ז' אומרו וירמיהו לפניו למה מודיענו שהיה לפניו. ח' אומרו כיון שראה הקב"ה את ביה"מ אמר בודאי זה הוא ביתי האם היה ספק בדבר שהוצרך להודיע שודאי זה הוא ביתו וגם אומרו וזהו מנוחתי הוא מיותר. ועוד כי איזו מנוחה יש לו בו והוא

חרוב ושרוף. ט' אומרו שבאו אויבים ועשו בו כרצונם שהי' די יאמר ששרפוהו אויבים מה ענין אומרו שבאו אויבים ועשו בו כרצונם. י' אומרו באותה שעה היה הקב"ה בוכה הרי נאמר למעל'. י"א כמו שאמר אזי לי על ביתי ולמה לא אמר ואוי לי על בני כי אם בני היכן אתם. י"ב מה הוא כפל אומרו בני כהני אוהבי וגם אומרו אתם ולא אמר הם. י"ג אומרו אמר הקב"ה לירמיה אני דומה היום וכו' למה אמר לו המשל הזה. י"ד אומר אין לך כאב עלי וכו' היתכן שלא הי' דואג וכואב ירמיהו על כבוד ה'. ט"ו אומרו שהם יודעים לבכות היתכן שירמיה לא הי' יודע לבכות:

אמנם לבא אל הענין נשית לב לדעת מה היא ענין הבכיה ועניינה ואומרה כי הנה דרך איש או מלך שאירעה לו צרה ויתעצב אל לבו עצבות נמרץ אין איש מוצא חן בעיניו לקבל טובה או הנאה ממנו בעצבונו הרב אך אם על העצב ההוא יבכ' על צרתו על ידי הזלת דמעות חוצה יוצא אש שרפת דאגת לבו לחוק ועל ידי כן מתרוקן עצבון לבו ויתקררו בצד מה רשפי אש דאגתו ומאז ימשך ממנו מצא חן בעיניו והטיבו את זולתו אך לא יבצר כי טיפי דמעותיו חמים ורותחים בצד מה כי מאש הכמוס בלבו יצאו ומעין המשל הזה הוא מה שבין המלך הקדוש ובין העם והוא כי כאשר נעשה דבר שלא כרצונו יתברך בענין החרבן ודומה לו כביכול מתעכב על דרך שהי' במבול כי שם נאמר ויתעצב אל לבו שהוא כאדם שעל ידי עצבונו יוריקו פניו כי כל צהיבותם נכנס פנימה כך על ידי עצבותו יתברך כל השפע הנמשך ממנו לקיים העולם ולהשפיע ברכה נמנע ונאסף אל תוכו למעל' וזהו ויתעצב אל לבו באופן שהיה העולם אבד עד שהסתכל בנח כי מצא חן בעיני ה' ואז השאירו אמנם גדר העצבות הוא עכבת השפע כמדובר והוא כי בעת החרבן גרם העצבות סילוק כי כן אמר שוב אין לי מושב בארץ שהוא סילוק שכינה ושפע אך ראה והנה א"כ היה עוש' היה העולם אבד ולא הי' נבנה בית שני והי' מתבטל גם תכלית הטוב' העתיד' לעת קץ יופלג בהסתר בינתיים וישבר כד על המבוע על כן היתה עצת ה' לבכות למען הריק מעט מהעצבות הגורם הסילוק עד עת קץ כאש' אמר כי על ידי הבכיה יוצאת אש הרוגז ולא יהי' הסילוק ועכבת השפע רב ולא החלטו עד עת קץ וענין הבכי הוא הטיל טיפי רוגז ולקות בעולם כמו שאמרו ז"ל כי בימים ההם היה לקות בכל העולם ועל ידי הוצאת טיפי רוגז בעולם מיקל מהעצבות הפנימה ומשפיע שפע טובה בעולם ועל כן בחר הוא יתברך לבכות והנה לא יבצר כאשר כתבנו במשל שטיפי הבכי הם חמי' ובהם העול' לוקה בצרות כי הם יוצאת מאש שבקרב רוגז הפנימי וכמו שכתו' אצלנו על פסוק מי יתן ראשי מים וכו' שאמרז"ל שהם דבריו יתברך כי אמר הוא יתברך הנה ישראל בוכים בלילה שנאמר בכה תבכה בלילה וירמי' בוכה ביום אני מי יתן וכו'

ואבכה יומם ולילה ויהיה הענין פה שאומר הוא יתברך הנה הבכי טוב להשקיט הרוגז אך אי אפשר להתמיד יומם ולילה כי לא יבצר מהיות הדמעות טיפי הרוגז בעולם כי מאש חרון יוצאת אך מי יתן ראשי מים שהוא הפך האש כי הם מימי החסד כי בהיותי אז מוריד דמעות יבואו ממים ולא מאש ושיהי' עיני המיוחד הוא עין ימין שהוא עין החסד לבדו מקור דמעת המים העליונים שבראש כי אז ואבכה יומם ולילה כי אז לא ימשכו רשפי רוגז מהמים שבראש באופן שלא תלקו בהתמדת הבכי כלומר אך לא כן הוא כ"א שהם טיפין מאש הרוגז ולא תוכלו לסבול התמדת הבכי. כלל הדברים כי הבכי טוב לרוקן הרוגז להיות מקום להשפיע טובה על הארץ אך הטיפין ברדתן מביאים פורענות לעולם כי הן הן טיפי רוגז הנתך ארצה. ונחזור אל הענין והוא כי אחרי אומרו כי היתה עצת קדוש ישראל לבכות שהוא להטיל טיפי רוגז בעולם למען הקל מהרוגז אשר לפניו למעלה באותה שעה בא מטטרון ואמר אני אבכה ואתה לא תבכה והענין כי מטטרון שהוא ראש לכל עולם המלאכים אמר בלבו הנה האנשים האלה נאצו את ה' וא"כ למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר מלמלאכים ע"כ אמר הנה אם מאתך אשר אתה מלמעל' מעולם המלאכים יוצאות טיפי רוגז הלא יוכללו במקבלי הרוגז והלקות גם עולם המלאכים והלא הם חביבים לפניך לכן אני אבכה שהמשך טיפי הרוגז ממני והלאה שהוא מעולם המלאכים ולא יהי' לקות כ"א בעולמות של מטה הם עולם הגלגלים ועולם השפל וזהו אני אבכה אך אתה לא תבכה כי הלא יהי' הלקות גם בעולם המלאכים אז אמר לו הקב"ה הנך הולך לשיטתך כי עולה על רוחך שחשובים לפני מלאכים מישראל אך צא מאצטגנינות שלך כי דע לך כי אם אין ישראל גם אין לי צורך במלאכים כי אינו רק לשלשל באמצעותם השפע דרך העולמות לישראל ואם ישראל לוקים ילקו גם הם וכמארז"ל במדרש אחשורוש שאמרו מלאכי השרת אם ישראל בטלים מן העולם למה אנו צריכים ואם אינך מניח אותי לבכות דע לך כי כאשר נסתלקתי מהאר' ותהי שממה כך אכנס למקום שאין לך רשות לכנס כי אסתלק גם מעולם המלאכים כלומר ותראו ברע אשר ימצא גם את עולם המלאכים ע"י סלוקי למעלה למעל' וזהו ואם לא תשמעוה וכו' ויהי' זה דעת האומרים מפני גוה גאותם של מלאכי השרת עם שאפשר כיוונו ענין אחר ואז מה עשה הוא יתברך למען ישכילו המלאכים מה רבה חיבתו על ישראל מעל המלאכים אמר למלאכים בואו ונלך וכו' ונראו מה עשו אויבי' בביתי לומר ראו עתה כמה חביבין ישראל לפני כי הנה תראו מה הנחתי לאויבים לעשות בביתי למען הטיל הכעס על הבית לבל יכלו ישראל וזהו ונראה בביתי מה עשו אויבים ולהורות נתן לפני המלאכים שיראו חשיבות הצדיק במה שמיד הלך הקב"ה ומלאכי השרת

וירמיה לפניו והוא בהזכיר מז"ל בדברים רבה שאמרו ראה כמה חשובים לפני הקב"ה הצדיקים ממלאכי השרת שהרי נבוכדנצר אומר וריווה די רביעיא דמה לבר אלהין ריווה די קדמאה לא קאמר אלא די רביעיא הוי שהיו מהלכים חנניה מישאל ועזריה ראשונ' ואחריהם גבריאל המלאך הרי שהצדיקים חשובים וקודמים למלאכים ועל דרך זה יאמר כי אמר הוא יתברך נלך אני ואתם כי אומרו אני ואתם הם תיבות יתירות אך כיוון אני תחלה ואתם אחרי כן כי כן ראוי אך א"צ לומר שילך ירמיה שהוא צדיק אחריכם כ"א שכבד אכבדנו כי גם לפני ילך וזהו מיד הלך הקב"ה ומלאכי השרת וירמיה לפניו כלומר שיראו כמה חשוב הצדיק מהמלאכים כי הנה גדול כבודו לפני ה' כי הם היו אחריו יתברך וירמיה הולך לפניו וכיון שראה הקב"ה בה"מ אמר בודאי זהו ביתי וכו' והוא כי אמר הלא תאמרו אתם מלאכים כי הן אמת שהוריתי כי חשובים ישראל לפניך אך היה לך בשביל כבודך לבל השליט אויבים בהם ע"כ אני פוקח עיניכם ומעמידכם על האמת לומר הנה בזה לא חללתי כבוד ביתי כי אדרב' העליתים במעלה גדול' והוא כ"א לא הייתי משליט אויבים בביתי והייתי מטיל כל הכעס על ישראל היו כלום ח"ו וככלותם אין עולם ואין מקד' באופן כי הבית הזה לא יהי' עוד ביתי לא להטלטל אח"כ בבית שני ולא לנוח לעולם בשלישי לעתיד כי יחולל כבוד הבית מעתה אך עתה שהוטל הכעס על הבית יקל הכעס מעל ישראל לתת להם שארית בארץ ועי"כ תשוב הבית להיות ביתי בבית שני ותשוב להיות מנוחתי לעתיד לבא שאנוח בו לעולם וזהו אומרו בודאי זהו ביתי וכו' כלומ' במה שתראו ביתי חרוב בזה הוא ודאי כי זהו ביתי בבית שני וזהו מנוחתי בשלישי כלומר אך אם לא היו עושים כן האויבים לא הי' עוד ביתי ולא מנוחתי עוד כי יכלו ישראל ח"ו ואחריהם אין לי עוד בארץ בית. ואם נדקדק ל' אומרו בודאי יאמר כי עתה הוא ודאי משא"כ אם הייתי בכעס על ישראל כי אז הי' ספק א"כ המעט מזער שהי' נשארים היו מספיקים להשרות שכינתו בארץ כי הדבר תלוי בבחירתם וגמר מאמרו באו' שבאו אויבים ועשו בו כרצונם בישר' שהוא כי בזה היה הבית חלופם להטיל בו הכעס והוא האמור:

ועוד עשה יתברך כי באותה שעה מה שהיה בוכה הוא על הבית ועל ישראל אך לא בשוה כי על הבית היה אומ' אוי לי על ביתי כלומר אוי אחד אך על ישרא' היה אומר בני היכן אתם כלומר אם ביתי חרב הוא במקום כבודו אך בני ישראל זולת השעבוד גם גלו וזהו אומרו היכן אתם והענין כי יש יאהב את בנו על שהוא בנו גם שלא ישרתהו ויש יאהב אותו על השירות ויש על מה שגם שאינו משרת יש לו אהבה עמו ויאהבהו על טוב לבו ועל הבחינה הראשונה אמר בני היכן אתם ועל השני' אמר כהני וכו' ועל

השלישי אמר אוהבי וכו' ובכלן אמר היכן אתם ולא היכן הם כלומר בכ"מ לפני אתם כי עמכם אנכי ונכח פני אתם ע"כ אמר אתם לנוכח ולא אמר הם והנה עדין אפשר יעלה על רוח המלאכים כי הם וישראל בגדר בני' לה' כ"א שאפשר יאהב את ישראל יותר ע"כ אמר הוא יתברך בפניהם לירמיהו אני דומה היום למי שהי' לו בן יחידי וכו' כלומר אין לי בן כ"א ישראל לבדו כי בן יחידי הוא והנה אתה ירמיה ראית ברשעתם וראית בצרתם וע"כ אינ' יודע לבכות כי אינך יודע טעם להצטער ולבכות ולבקש טעם להרגיש צער עליהם ע"כ תקרא אל האבות ומשה כי הם יודעים לבכות כי יודעים זכיות ראשונים שעליהם ירגישו צער לבכות ולהצטער עליהם מה שאין אתה יודע והוא כאשר מזכירים כל אחד זכותו להגן על בניהם. ונבא אל ענין הכתוב והוא כי הנה היוצא מענין המאמר הוא כי הוא יתברך למען הקל מצרת ישראל אחד מן הדברים שבקש לעשות הוא לבכות שלא להוריד טיפי רוגז ודין בעולם שהם משל אל דמעות העצב להשקיט את כעסו אלא שלבלתי יכולת העולם לסובלן בהתמדה אמר מי יתן ראשי מים הם מימי החסד ועיני מקור דמעה מאותם המים באופן שטיפי הדמעה המשקיטים לא יהיו מאש הרוגז כי אם מהחסד ויהיו טיפי שפע חסדים בעולם ואבכ' יומם ולילה שהוא בין ביום זמן רחמים בין בלילה בזמן הדין.:

עוד ידענו כי בכל צרתנו לו יתברך יצר כי שכינה כ"י בגלות והוא משכון גדול לנו כי מי שיוציא את שכינתו יוציא אותנו וכמו שאמרו ז"ל בכמה מקומות מצינו שישועתו של הקב"ה ישועתן של ישראל ובזה יאמר המקונן לפניו יתברך הלא אמרת מי ירפא לך ושללנו כל מיני רפואה אכן זאת תהי' תרופתנו כי הנה כלל גדול בידינו כי המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחל' אמר הנה גם שישראל לא השמיעו קולם הנה צעק לבם בקרבם ולא בשבי' עצמם כי אם אל אדני שם אדנות היא השכינה שהניחו צרת עצמם ודאגו עלי' ע"כ את שאת חומת בת ציון מגן למו כמא דאת אמר אנכי אהי' לה חומת אש שאנכי היא שכינה כנודע הורידי כנחל דמעה שאותה דמעה אשר דבר ה' מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה ע"י מה תעשה כך הלא הוא ע"י שאל תתני פוגת לך לפניו ית' ממקום כבודך ויש' הנקראים בת עיניך כד"א הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו גם הם לא ידמו גם הם מלמטה כמאמר ישעי' אל תתני דומי לו עד יכונן וכו' ואז הופכת פניה רוח הקדש ואומרת:

פסוק יט

קומי רוני בלילה וכו' לומר הלא אמרתי שאל תדומי אלמדך זמן הכנה ואופן הבקש' על מי תהי' בייחוד ועל הזמן אמר קומי רוני בלילה לראש אשמורת שתדד שינה מעינך

בעת התעוררות השכינה המטיילת עם הצדיקים בגן עדן בעתות ההם ומה גם לדעת רבי שארבע משמרות הוי הלילה שראש שני אשמרות אחרונות הוא חצי הלילה כי אז ארז"ל בספר הזוהר שנכנסה השכינ' בג"ע להשתעשע עם הצדיקים ואז היא עת רצון לכן אז רני וצעקי ולא על שברך כי הלא עונותך הטו אלה רק שפכי כמים לבך נוכח פני ה' היא שם אדנות היא שכינ' שמצטער' ושפכי בצעקך לבך ודעתך נוכח פני אדני המחוסרים הארה ע"י צערם ולא נוכח שברך וזה כמים שלא יהי' כשופך כלי חטים או יתר פירות ודומיהם שלא ישפך הכל כי אפשר ישאר ממנו דבר מה בהיותם גופים הרבה שכל גרגיר בפני עצמו או כשמן ודבש שנשאר דבק מה בכלי רק כמים שנשפכים לגמרי שכולם גוף ומציאו' אחד כן יהי' לבך שכל מחשבותיו יהיו אחד ולא על צער שכינה ועל צרתך רק כמים שהוא דבר אחד ובהשפכם לא ישאר מאומה כך בשפוך רנה ותפלה הכל יהי' נכח פני אדני ולא ישאר בלב שום פניה זולתה והוא כי אז תרפאי כי המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה כי גם היא בגלות כביכו"ל כמוך ואז אם אחרי כן תזעק על שברך לא על עצמך כי הלא חטאת רק על נפש עולליך שמתו ברעה גדולה בלי חטא ועון וזהו שאי אליו כפיך על נפש עולליך וכו' כי לפחות יהיו קרבנות כפרה על ישראל:

או יאמר כמאמרם ז"ל כי רנה זו היא תורה שמכאן אמרו אין עיקר רנה של תורה אלא בלילה ויתכן לפי זה יאמר סדר הראוי והוא כי בחצי הלילה שהוא ראש לשתי אשמור' כמדובר שאז משתעשעת עם הצדיקים השכינה בג"ע ומקשיבים לקול העוסק בתורה בעת ההיא ושעליו נאמר חברים מקשיבים לקולך אז קומי רני בעסק התורה כי אז שכינה וצדיקים שותקים כאמור בספר הזוהר ואומרים נשמע את חברנו פלוני שעוסק בתורה נמצאת בעסקך בתורה שאתה נוכח פני אדני היא השכינה שעם הצדיקים ואין לך עת רצון גדול מזה לכן אז שפכי כמים לבך בדמעה ותפלה בכוונת הלב למה שאז אתם נוכח פני ה' ע"י התורה שעסקת ותקשב ותשם פניה אליך ואז שאי אליו כפיך יעשה על נפש עולליך אשר בלי עון סבלו צרה רבה והם שמתו בלי חטא בלי ספק שם בג"ע הם עם הצדיקים ועל נפש' יחוס על שברך שיהיו קרבן כפרה על יש': ואם נדקדק אומר ראש אשמורות ולא אמר ראש אשמורת ראשונה או אחרונה אפשר שאמר שיעבוד האחרונה עבודה בראש כל אחת מהאשמורות אחרונות הרנה של תורה לראש השתי' היא התיכונה ובראש שפכי כמים לבך בדמעה בלב טהור כאלו לבך מים שפוכים נוכח פני ה' שנמצאו פני שכינה מצויירי' בלבך כן לא ימצא בלבך שום לכלוך דבר זולת פני שכינה שעליה תבכה ותצטער כי כל צרתה לך צר ואין זה רק בטוהר לב כמים הזכים

שהצורה מצטיירת בם מה שאין כן המלוכלכים ואחר שהאשמורת האחרונה שמאיר היום אז היא זמן תפלה ואז שאי אליו כפיך שהיא תפלה כד"א אפרוש כפי אל ה' וכפיו פרושות השמים ואז לא תתלה בזכותך לשתשמע תפלתך רק על נפש וכו':

פסוק כ

ראה ה' וכו'. מהראוי יאמר ראה והביטה ה'. וגם ראיה והבטה עניינם אחד: אמנם אומרים כנסת יש' הנה הודיענו לבקש רחמים בזכור נפש עוללים העטופים וכו' ואנו אומרים ראה ה' הצרה הנזכרת מהעוללים העטופים וכו' וגם הביטה למי מהאומות עוללת כה אם תאכלנה באומות נשים פרים ולא שלא אהבום אמותם כי הלא היו עוללי טפוחים ולמה לא מביט אל צרה זו שהיא כפולה שהבנים בלי חטא היו למאכל וגם צרת האמהות שהגיעו לכך והוא אכזריות רב ואיך תאמר ה' מראש הקינה כי חמלת עלינו ע"י שפוך חמתך במקדשך. משיב הוא ית' הלא אתם עשיתם רעה משולשת בנושא אחד כי אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא שלא הבטתם אל מקדש ה' ולא אל היותו כהן ולא אל היותו נביא ואיכה תאמרו שלא חמלתי על היות שתים רעות בנושא אחד ואתם עשיתם שלש:

פסוק כא

שכבו לארץ וכו'. הנה יש שלשה סוגים א' זקן ונער ב' בחורים ובתולות ג' מבני עשרים עד בני ששים הם נשואים ונשואות. והנה השני סוגים הראשונים הם הראויים לרחם עליהם ביותר כנודע אומרת כנסת ישראל הנה הסוג הראשון שכבו לארץ שהיו מתים בחוצות מהרעב כי שכיבה היא מיתה כמד"א ושכבתי עם אבותי. והסוג השני נפלו בחרב אויב והיתה החמלה מאתך על הסוג השלישי שלא מתו כ"א הלכו שבי והם ג' חלוקות אשר הנביא דבר אשר לרעב לרעב ואשר לחרב לחרב ואשר לשבי לשבי ומי יתן שאשר הרגת ע"י אויב ביום אפך היתה טובח על ידך שהיינו מתים ביד ה' כמות כל האדם ולא ע"י אויב והוא שלא היית חומל עלי להחריב הבית לבלתי כלות אותנו כ"א שגם הסוג הג' היית מכלה והוא כי מי יתן והיית קורא כל מגורי מסביב הם כל כחות הטומאה אשר פעלתי בעונותי והם מסבבים אותי כנודע כאשר ביום מועד לכל חי שהוא ביום מות כל אדם שבאים כל אשמותיו לתבוע כי מי יתן והיית קורא כיום מועד לכל חי מגורי מסיב באופן שלא היה ביום אף ה' שנחרב הבית פליט ושריד כ"א כלנו מתים על ידך ולא כאשר הוא עתה שאשר טפחתי ורביתי אויבי כלם וארא ברעתם שמר לי מר ע"י אויבי כי טוב לגבר שיהרגוהו הרוג ואל ירא ברעת אשר טיפח וריבה. או שיעור הכתוב יותר בפשיטות מי יתן והיית קורא כיום מועד שמזמנים קרואים מגורי

מסביב הם כל אויבי שיסבבוני מכל ארבע רחות ארץ יש' באופן שאהיה מסובב ולא אוכ' להמלט משום צד אפי' אחד ממנו שעי"כ לא היה נמלט ביום אף ה' פליט ושריד כי בזה הייתי חפץ מאשר אראה ברע אשר ימצא את אשר טפחתי ורביתי כי אשר וכו' אויבי כלם:

פרק ג

פסוק א

אני הגבר וכו'. הנה ארז"ל פ' חלק אמר רבא תלת מאה כודניתא טעון נגרי דפרזלא דשליט בפרזל' שדר ליה נ"נ לנבוזראדן וכולהו בלעתינהו חד תרעא דירושלם שנאמר ועתה פתוחיה יחד בכשיל וכלפות יהלומון בעא למהדר אמר מסתפינא די יעבדון בי כדעבדו בסנחרב נפק בת קלא ואמר ליה שוא בר שוא מטא זמנא דמקדשא והיכלא למקליה פש בהדיה חד נרגא אתא מחיה בקופיה ומפתח שנאמר יודע כמבי' וכו' וכן באיכה רבתי שתשש כחו של נבוזראדן והיה רוצה לחזור עד שהורו לו שמן השמים היו לוחמים עם ישראל ובא האות שהיתה החומה נבלעת בארץ שני טפחים בכל יום. עוד ארז"ל גלתה יהודה מעוני וכו' אמר ר' אלעזר משל למלך שכעס על בנו ומסרו ביד עבדו והיה העבד מזדזע מן בן המלך עד שכפת לו המלך ידי בנו לאחוריו אף כאן א"ל הקב"ה לנ"נ עלה לירושלים והיה מתייר' עד שכפת לו ידי מיכאל שנ' השיב אחור ימינו מפני אויב ומה גם בחרבן בית שני שנכנס טטוס על בר דרומאי והסיר כתרו והניחה לארץ וכרע על ברכיו לפני הקב"ה ובכה ויתחנן לו איך היה הקב"ה מסרו ביד איש אחד ואח"כ הגלה את כל ישראל וגאה גאה כנודע ועל אלה יתכן מתאונן המקונן ואומר אני הגבר וכו' והוא כי ידוע שהגוי אשר משליט הוא ית' על ישראל בהעותם הוא הנקרא שבט עברתו של השי"ת או שבט אפו כד"א הוי אשור שבט אפי ובזה יאמר המקונן אני הגבר בעל תגבורות ראה עני והכנעה בשבט עברתו ית' הוא נ"נ ושלוחיו שנכנעים היו תחלה ועכ"ז אותו שבט עברתו בעל העוני גבר עלי ונהג ויולך אותי בשביה ולא מהיות בגוי ההוא איזה זכות כי הלא הוא חשך ולא אור שאינו כמונו שאם בחשך העונות נלך יש לנו גם כן אור זכיות ממקום אחר ועכ"ז אך בי ישוב הוא יתברך יהפוך ידו ונגעו כל היום לחדשו לגוי ההוא בעשותם הרעה לא יפקוד עליהם:

או יאמר כי יש כמה משלחת מלאכים רעים אשר על ידם יפקוד ה' על צבא החטאים בנפשותם והם אף וחימה וקצף זעם ועברה וכיוצא בהם ודעת קדמונינו כי הרפה שבהם היא העברה שעל כן הוא מלשון העברה כמדובר במקום על פסוק לא יועיל הון ביום

עברה לומר שאפילו בקלה שבמדות ופחות הרוגז לא יועיל ומה גם על השאר. ונבא אל הענין אמר המקונן כמתאונן על צרת ישראל אני הגבר שהיה לי התגברות לראות עני כלו' ויכולתי לסבול ולא מתי בינתים א?ור כי אין זה כי אם שהיה בשבט בחינ' עברתו ולא אפו וחמתו הקשי' מעברה והנה באחד משני דרכים יכלכל איש מתחלת הצרות אחת אם בין צרה לצרה יהיה ריוח הארת טובה בינתים כי בו יקנה כח מתשת הראשונה לקבל את שאחריה. ב' אם הצרות תהיינה תכופו' זו אחר זו כי אז נעשה לו כטבע כדאמרי אינשי דמלפא תיכלא ולא בהתה וזה יאמר מי יתן והיה המכלכל הצרות לסובלן היות אור איזו טובה בין חשך צרה אחת לחשך חברת' כי אם הסוג השני שהוא היות תמיד הוה על הוה בלי הפסק שהוא כמשל חשך תמידי בלי אור בינתים וזהו אותי נהג וכו' לומר מה שנהג אותי לנחותני לסבול הצרזת היה חשך מוחלט תמידי ולא אור כלל בתוך החשך כי אם שהחשך שהוא משל אל הצרות היה נמשך בלי אור בין קצת החשך לקצתו וכן יחסדני שומע ואהיה כמו אכזב באמור אלי מי יאמין לשמועתך שכל אלה באו לך ובלי הפסק ויכולת עמוד לזה אני אומר אך בי ישוב יהפוך ידו לומר גם שלא היה הפסק בין זו לזו אך זאת היתה לי מאתו יתברך כי אחר היות בי המכה בי ישוב יהפוך ידו כלומר בי בעצמי בגופי ישוב יהפוך ידו של דין לרחמים שהוא לחזקני למען יהיה לי כח לסבול אמנם הצרה במקומה עומדת כי לא ישוב להסיר הצרה כי אם בי בעצמי להבריאני ולהחזיקני לסובלה שאם לא כן לא יכולתי לסבול כי הלא בלה בשרי וכו':

עוד יתכן דרך ישרה נמשכת בכל הקינה מראש ועד סוף ומלמדנו דעת איך יתנהג האדם אשר כבדו יסורין ופורעניותיו לבל יקוץ חלילה ויבעט בתוכחות על עון כי אז יסוריו לא יסורו ממנו ועון עצמו אינו נמחק ויורש תרתי גיהנם ויהיה עדי אובד חלילה כי אם עודנו בקרב צרה זכור יזכור כל אשר חטא פשע ועוה לאדון הכל אשר בראו וישקיף ויראה אם יש יום מיומים אשר יאמר כי לא חטא בו לה' מן היום אשר עמד על דעתו ואז תפקחנה עיני שכלו ולבו להיות הולך וזוכר את אשר היה עוכר רוחו ונשמתו ברפש וטיט ממעשיו המכוערים מרים ומארירים ואז ישיב אל לבו כי צדיק ה' כי עשר ידות לו במעשיו הרעים על צרותיו ויסוריו ואז יצדק עליו את הדין וישוב אל ה' וירחמהו ואם כה יעשה אל יחזיק טובה לעצמו כי אם לה' לבדו כי הוא ברוב רחמיו הסומך ותומך את האדם בל יפול ברשת זו טומן לו יצר סמוך כתוא מכמר כי אל חי בבא לבב אנוש להרהר על מדת פורעניותיו יערה עליו רוח ממרום להשיב אל לבו אמרים אמת נגד רעיוניו הרעים כי יזכרנו אשמותיו אשר גברו על אנחותיו וצרותיו ויתן לו אל לבו כמה וכמה

טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו על היות רחום בדין שאם היה דן אותו כמעשיו היה כעשן נמלח כי אוי מי יחיה משימו אל מדת יסוריו כמדת עונותיו. והן אלה דברי הקינה הזאת כאשר יבא בס"ד באר היטב על כן חיברה היוצר מתחלה אחר סיפור מציאות הרעות כראשונות למען יקוננוה בני ישראל יקוננו אותה למען ילמדון כל סובלי יסורין ליראה את ה' פן יפתם יצרם להרהר על מדותיו יתברך חלילה באמת באמור כי כמקרה הזה קרה לשבורי לב עם בני ישראל בבא כל רעתם על ראשם בגלות בבל המר והנמהר ובקום פעמים צרה בגלות אדום כדעת רז"ל כי גם השני רמוז ונזכר בקינו' כי הלא כובד הצרות היה מביאים להרהר חלילה ולהתייאש מכל סוגי הטובה העתידים לבא לולי ה' היה למו להריק להם ברכת רוח דעת ויראת ה' להכיר בטענות וידים מוכיחות כי אדרבה טוב להודות לה' שהחיי' וקיימם ולא כלו באפו כי לא כעונותיהם גמל עליהם וכי כל ארחות ה' חסד ואמת כי לא יטיב ה' ולא ירע בבחינות נגדיות כי אם זה וזה כרוב חסדיו כי מאמר איוב צדק באומרו ה' נתן וה' לקח כי כמו שנתן ברחמים כך לקח ברחמים עוד חנני ה' לדעת כי אשר השיבו אל לבם כי צדיק ה' לבטל אשר היו באים להרהר מה' צבאות יצא התעוררות ההוא לבל יהיו עדי אובד בשני עולמות חלילה ואז נתנו אל לבם לחפש דרכם ולשוב עד ה' בתשובה שלימה ובגלל הדבר הזה היוצא מדברי הקינה הזאת כל החי מכל בשר יתן אל לבו לדעת את יוצרו בל יפתנו יצרו לקוץ בתוכחתו יתברך כי יכיר כי קלקלתו תקנתו ולטובתו נשברה רגל פרתו להטיב לו באחריתו. ונבא אל הענין והוא כי הנה ידוע מרז"ל כי עניו' בכף אחת ושאר יסורין בכף שניה מכריע את כולם ושעל כן בחר איוב בשאר יסורין מבעוני כד"א כי על זה בחרת מעוני ובגלל הדבר הזה דרכו יתברך לבלתי יסר את האדם בשני הסוגים רק בא' והלואי יכול עמוד אך בשתים לא יתחתן כי מי יעצר כח לסבול יסורין ועוני כאחת:

ונבא אל הענין אמר המקונן כמדבר בעד ישראל כאיש אחד הנצב אחר הלהב שבלבו על כפל יסורין מר ונאנח סר וזעף מנהמת לבו אוי לי כי נדמתי כי אני הגבר ראה עני הוא עניות עם שבט מכת עברתי כאחת אשר שני הסוגים מי גבר ולא ימות בהם והנה דרך אנשים בראות שני סוגי יסורין נוגשים אצים עליו כי הוא ישאג מנהמת לבו ויתר ממקומו ואין מרפא כ"א רק רע כל היום להרהר חלילה על משפטי צדקו יתברך ולהתייאש מן הרחמים אומ' בלבו כי אל נקמות ה' בשנאה הדפו לינקם ממנו ולא לנכות עונו ויתן תפלה לאלקים חלילה והוא הדבר אשר קרה לעם בני ישראל כאשר גלוי מארצם כי הוכפלו עליהם הצרות הנאמרות באמת ויאמרו בלבם בהרהורים דברים אשר לא כן ובכללם לפקפק בכל הטובות המקוות לעתיד בימות משיחנו ותחיית המתים וכל

הנחמות אשר השמיע ה' מפי הנביאים קודם החרבן וזה אומר כגונח מלבו כל איש ישראל כאיש אחד אשר גלו כיום אף ה' אני הגבר ראה עני מצורף בשבט עברתו המכה מכות גדולות ונאמנות כאשר יזכירם ואמר כי הנה עוצם רעתם בהתחברם כמעט הייתי מאבד עולמי ונוגע באמונתי באבוד בטחוני באומרו כי אשר הוכ' כמוני באכזריות חימה אין זה כ"א שאלקים עזבו ולא ישוב ירחמנו לא בעה"ז כי לא יבנה עוד פה ולא יכונן לעה"ב וגם לא תחיינ' עצמותיו אחרי מותם וזהו אותי נהג ויולך ומטרידני מן העולם סברת חשך ולא אור סברת כפרת עון לולי שאלקי אבי בעזרי ואך בי ישוב יהפוך ידו הרחמנות כל היום להשיב אמרי ברעיוני להחזיק באמונתי ובתקותי ואמונה עננ וישוב ירחמני כאב את בן ירצה. והנה אחר אשר ערוך שולחן שלשת מערכות עולם הצרה ורוע הסברה ותקונה חל עליו חובת ביאור מעמד שלשתן ועל הראשונה דבר עד פסוק ותזנח משלום וכו' והשנית משם והלאה והשלישית מפסוק זאת אשיב אל לבי וכו' והוא כי הראשונה היה מקום לדבר ולומר הרעות להרהר באמונת התקוה והיא אחת מעיקרי הדת גם שהיה לך עוני ויסורין על כן יאמר אל נא נוראות אתפלא כי הלא זולת היות עוני עם היסורין גם היסורין מפאת עצמן היו כפולים ומכופלים ומשוללי תרופה על כן אוי לי מיצרי האומר אלי כי אין לי תקוה כי געלה נפשו יתברך וראה בעיניך כי כן הלא סגופי אויבי רבו עלי קצת במכות משונות בלי תרופה ולא ממיתות מיד למען הפליג בצער מתחולל עד מצוי הנפש וקצת אשר בבתי כלאים הוחבאו או באו במערות צורים ובנקיקי הסלעים מפני חמת המציק ימים רבים עד שבחשך ידמו ושם ימותו. והסוג השלישי הניתנים ביד אויב כלואים בחדרי בתיהם בל יראו אור פן יצאו ויברחו להמלט על נפשם הרביעית אשר לא צדו והמה בורחי' בשוקים וברחובות למצא מנוס למו לבלתי יפלו ביד אויב ובראשון היחל ואמר בלה בשרי וכו' והוא כי הלא נקטינן במסכת חולין כי אם נשבר העצם אם עור ובשר חופין רוב עביו ורוב היקפו כשר דהדרה בריא אך אם העור ובשר החופין בלוי ומעופש ונפסד איננו מעלה ארוכה ואבד תיקונו וזה יאמר מי יתן ושיבר עצמותי והשאיר עור ובשר שלמים להעלות ארוכה אך שתי רעות נוסדו יחד כי בלה בשרי ועורי לבל יהיו ראוים להבריא להשתבר העצמות ואחרי כן שיבר עצמותי הנה כי מלבד כפל עוני וצרת הצרה גם היא היתה צרורה כפולה ומשוללת תרופה ואל יאמר איש הלא תתלונן על שבלה בשרך ועורך ושיבר עצמותיך כלומר שהיית כגוסס ימים רבים ומי יתן והיו הורגים אותי כמו רגע ולא אאריך במיתתי כי הלא הביטו וראו גדר הענין כי הנה היה זמן שהאויב בנה עלי ויקף שהוא במצרים שהיו נותנים הילדים בבנין ובונים עלי ומקיפים סביביו חומר ולבנים וזהו בנה עלי ויקף הנה נקל היה מזה

כי לא היה רק ראש ותלא' כמי שהשקוהו סם המות הממית מיד ואחר כך מעמיסי' עליו דבר שבו נלאה וזהו ראש שהוא ראשי חיוון שהוא סם המות ותלאה אח"כ כאשר היו בונים על הילד מיד היה מת ומה שמעמיסים עליו אחרי כן אינו מרגיש כלומר אך לא כן אנכי כי הייתי מוקשי מות ימים רבים ואלו הייתי מת מיד הייתי נח ובלתי מצטער אלא עשק בי אח"כ:

או יאמר כי הנה הסומא אם צדיק הוא הוא בן העולם הבא ונקרא בן חורין ק"ו משן ועין ולא יהיה חשוב כמת מיתה עולמית רק בעולם הזה בלבד אמר הנה הייתי כמתים לעולם מיתה עולמית גם לעולם הבא כי עיני היו אתי ולא נראה עוני כאשר לסומא ועל השנית אמר:

פסוק ט

גדר בעדי וכו' והוא כי דרך השבאים להסגר העבד בבתי החצרים אשר להם חומה סביב וברית ודלתים בל ימלט על נפשו והנה ינסו אם יראו אותו שיצא יצוא ומביט מוצאיו למסעיו לראות אם זה הדרך יברח וימלט הלא יאמר בעליו הנה ידיו לא אסורות ורגליו לא לנחשתים הוגשו ונושא עיניו לראות ברע אולי יחתור חתירה וכיוצא מתחבולותיו לנוס ע"כ ישם בסד רגליו ויאסרהו בכבלי ברזל אך אם יהיה שקט על שמריו ממקומו לא ימוש יבטח עליו ויניחהו במשמר ולא יאסרהו אמר ראו נא כפל רעתי כי הלא גדר בעדי לבל אנוסה מפלט לי ואני לא אצא ממקומי לבלתי תת מקום לחשוד כי לתור לי בית מנוס אני יוצא ואעפ"כ הכביד נחשתי וש"ת הלא על אסורים בזיקים מצינו תפלה מועלת כד"א יושבי חשך וכו' אסירי עני וברזל ויכנע וכו' ויצעקו אל ה' וכו' ואם כן יהיה קולי אל ה' ואזעקה ויושיעני אוי לי כי לא עלי נאמ' זה כי שערי תפלה ננעלו גם כי אזעק ואשוע אצ"ל גדר קבלת זעקה האמורה באסורים ויזעקו אל ה' בצר להם וכו' כ"א גם גדר קבלת תפל' שתם תפלתי כי גדר קבלת תפלה נסתם גם בכפל זעקה ושועה. ועל הכת החמישית הנחבאים לבדם אמר גדר דרכי וכו'. לומר הלא העושה כן אין קצה לתבונת מצודים וחרמים ללכדו עד יפול בשחת רשתם וחצי שדי עמו אשר חמתם שותה רוחו שימררוהו ורובו ואין מציל מידם והנני מגיד אחד מדרכי התנכלותם והוא כי בדרכים הרחבים אבד מנוס ממני כי הלא גדר דרכי בגזית ואם אמרתי אמלטה נא בנתיבות הצרים המסתעפים מצדי הדרכים מי יתן ויהיו ישרים וכאשר לראש נתיב' ואתייצב שעיני לנוכח יביטו לראות אם פרשו רשת ליד מעגל או כרו שוחה ללכדני או מהמורות בל אקו אך נתיבותי עוה כמין גם וכיוצא ועל כן בהיותי בראש הנתיב נחפז לרוץ לא אוכל לראות רק מה שמראשו עד התחלת עוותו ואני לתומי החישה מפלט לי

וארוצה מראש הנתיב ובהגיעי אל מקום העוות לא אעצור כח לעמוד משטף מרוצתי עד אראה מה יהיה רעה על הארץ רק אדרבה או' בלבבי ויהי מה ארוצה ושם אפול שדוד כי שם אויבי נחבה שיארוב במסתר באחד הקרנות החשיכים או אחת הפחתים הנמצאים יבא שמה בחצים ובקשת לירות במסתרים מידי עברי וזה דוב אורב הוא לי ארי במסתרים והנה להיות כי יריית החץ צריכה כיוון להתיישר נגד מקום החפץ אל השערה ולא יחטיא וכמה פעמים יקרה יורה המורה נוכח פני אויבו ויוצאת החץ מידו טרם הגיע אליו יחוג וינוע ממקומו ולא תתיישר נגדו ותהיה ירייתו לריק וטרם ישנה לו יעבור והנה איננו על כן מה יעשה הבעל חצים לירות במסתרים ולא ימלט נפשו שכנגדו כי אם יהיה לפניו כמטרה לחץ ולא יחטיא החצי מלהעבירו ישית עיניו על דרכי האיש לדעת דרך יעבור בו ובמקום צר ואפל ממנו ימלאנו סירים וקוצים קשים ורבים כדרך אנשים בנכליהם יעשו כלי ברזל בעלי ארבעה עוקצים מחודדים כל אחד שבכל צד שיוטלו ארצה ימצא כל אחד שלשה עוקציו למטה כספסל בעל שלש רגלים והעוקץ האחד זקוף למעלה שאילו האחד שיפול עליו שיתחב מיד על בשרו והדרך אשר יעבור שונאו ימלאנה מהכלי ברזל האלו לבל ימלט העובר בחפזו לרוץ או באפלה ואז בא לישב להסיר לאטו והוא יושב עליהם ויכנסו ארבעה חמשה בגופו בא לסמוך ידו על הארץ לקום ויתחב אחד בכפו ואז ישתומם כשעה חדא יושב משומם לא ינוע אנה ואנה עד יראה עזר כנגדו ואז היושב במארב ידרוך קשתו כאויב כי יראנו כמטרה לחץ ממקומו לא ימיש כי לא יחטיא החצי מלהעבירו ובבטנו יורישנה ואז מבטן לקבר יובל אמר כי כחזיון הזה קרה לי בברחי מיד שונאי כי נתיבותי עוה ולא אראה מה שמהעיות והלאה בהחילי לרוץ בראש הנתיב לברוח והנה דרכי סורר בסירים וקוצים ומה גם אם היה מקוצי הברזל ובמרוצתי בהחפזי לברוח לא שמתי לבי ועפעפי לא יישרו נגדי להביט על הארץ ויפשחני בקוצים ועי"כ שמני שומם לא אתנועע אנה ואנה אז אויבי אשר במסתרים הוא כדוב אורב לי דרך קשתי ויציבני בתחבילתו זאת כמטרה לחץ אשר לא תתנועע ומי יתן ירה החצי להעבירני מיד מן העולם שיבוא בלבי בני אשפתו כי ממנו תוצאות חיים ואז ינוח לי אך הביא בכליותי בני אשפתו כי הוא מקום שאין החץ ממית בו כמאמרם ז"ל פרק אלו טרפות נמצאתי מצטער וגוסס ואינני מת במהרה. ובזה זולת צערי מכאבי גם הייתי שחוק לכל עמי אויבי חנם כפריצים שבבית שני שעל חורבן ההוא ידברו גם כן הקינות כמבואר ברז"ל ואהי נגינתם כל היום כי יהיו ?יחורי אלה על הסדר הנזכר לחץ בעיניהם ויערכו שיר וניגון בספרם ענין נתיבותי עוה דוב אורב וכו' דרכי סורר וכו' ובא החץ בכליותי למען יתמיד ברעה ולא ימות:

פסוק טו

השביעני וכו'. ארז"ל השביעני במרורים ליל פסח הרוני לענה ליל תשעה באב ויהי' עניינם שהרגישו שמהראוי יאמר מרורים או ממרורים שאין לבי"ת יחס בזה אך הוא לומר ראו נא רעתי כי הלא בלילה שאני עושה זכר מרורים של מצרים כד"א על מצות ומרורים וכו' אז השביעני משמנים ושובע שמחות וזהו השביעני במרורים כי השביעני שובע וטוב עם מרורים שהוא בליל אכילת מרורים ועתה בלילה כיוצא בו שביום שחל פסח חל ט' באב הרוני לענה ועל דרך הפשט יאמר הלא אמרתי כי ראיתי עניות עם שבט עברה והלא ספרתי העבר' כי רבה היא והנני בא לספר העוני והוא כי הנה אחרי כל הרעות הגדולות אשר יזון כראוי לא ירגיש חצי הצער אמר אדרבה מה שהייתי שבע לא היה בלחם אך במרורים רבים מסירים תאות האכיל' ויהי' כשבע וזהו השביעני ולא בלחם רק במרורים הרוני ולא ביין רק לענה והוא כי הצרה עצמה משבעת והכעס והדאגה על צרתו היא כשתיה שעל האכיל' והיא כלענה שהיא מרירות ודאגת הרעה ואמר הייתי שחוק לכל עמי כמדובר:

פסוק טז

ויגרס וכו'. הנה סוף הפסוק עם ראשיתו בלתי מתייחסי' אך יאמר אם באתי לשבוע לחם לא אצליח כי דרך אורחים במדברות לאפות ככר לחם בארץ על האפר אחר גריפת האש ולבל ידבקו החול וצרורות בעיסה מרבים עפר תחת האש לבל תדבק העיסה בגרוף הגחלים אמר ויגרס בחצץ שיני מהחול שנדבק בעיסה וש"ת הוחסר אפר להרבות תחת האש לאפות עליו הנה איננו כי הלא הכפישני באפר ולא נשאר להרבות תחת האש ע"כ נדבקו הצרורות בככר ויגרס שני:

פסוק יז

ותזנח וגו'. עד כה סיפר מהומיית גלגל צרותיו כי רבו בא ויאמר איך הי' נמשך מהן אבדן תקוה מהטוב המקווה חלילה כי הוא עיקר מעיק' הדת יאמר ותזנח וכו' ולבא אל הענין נשית לב אל הכניסו בשלום וצאתו בטובה והחילו בנפש וצאתו כמדבר על עצמו ובשרו באומר נשיתי והכנסו בזניחה שהוא לשון ריחוק כד"א והאזניחו נהרות וצאתו בשכח' באומרו נשיתי אך הנה הן אמת כי אין שלום באמת לנפש עם הגוף בהיות דבק לגוף זוהמת נחש כי נגדיים המה מן הקצה אל הקצה כי לולא נתעכר חומרו של אדם בחטאו לא היה מת כי שלום בינו ובין נפשו כי זך היה אך בהתעכר הוצרך למות להזדכך החומר להיות ראוי להתמיד עם הנפש אחר התחייה כי אז יהי' שלום בינו לבינה ושלום בעולם וכן ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן התעתדו לחירות ממלאך המות

לולא שבה זוהמתן בעון העגל ועל כן היתה מסרבת נפשו של משה לצאת כי זך חומרו ושלום היה לו עם נפשו ולהורות כי זך היה נקבר על ידו יתברך כי לא היה בו חלאת זוהמא כיתר העם והן זאת ברכת ה' אל פנחס באמור לו הנני נותן לו את בריתי שלום וארז"ל הה"ד בריתי היתה אתו החיים והשלום שעניינו אצלי שלא יהי' כיתר העם כי לא שלום בין חומרם לנפשותם כי ע"כ יצטרכו למות להזדכך בכור הארץ אך פנחס מעכשיו יהי' לו שלום בין גופו לנפשו לעד לעולם וזה הי' ענין עלותו בסערה שנזדכך חומרו בה כנודע ונעשה מלבוש זך להתלבש בו בבואו פה וזהו החיים והשלום שעודנו בחיים קנה השלו' ולא כמוני אחרי מות. ונבא אל הענין אמר כי מן המיצר עלה על רוחי כי הנפש והגוף כמעט אבדו תקותן והוא עון פלילי ועליו אמר למעלה אותי נהג וכו' והוא כי הנפש בראותה כל הרעות האלה חשבה כי רחוקה היתה עוד להשיג השלום המקווה עם החומר לעתיד כי המה מרו ועצבו וימאסם ה' כי על כן הניחם ביד שוסים ככל הכתוב בגלוליהם ולא יוכן עוד החומ' להיות לו שלום עם הנפ' ואני גם הגוף אז אמרתי נשיתי טובה כלומר אויה לי כי אין לי טובה לא בעולם הזה ולא בבא כי לא בלבד זאת רעתי אשר אני בה כעת אני מרגיש כ"א גם לא אנחם על הטובה אשר הית' לי בשנים קדמוניות לומר כי כאשר הית' לי טובה בתחל' גם ה' אשר נתן מנוחה אז נותן לעתיד כי הלא נשיתי טובה כי הכל נשכח כאילו לא היה כי גודל הרעה משכחת כל הטובה כאילו מעולם לא היה לי טובה וגם לא יהי' לי טובה לעתיד כי ואומר אבד נצחי וכו' והוא הנה אבד נצחי במעש' העגל שהייתי מעותד להיות נצחי קיים באיש ואבד אז אך היה לי תוחלת להשיגה אחר התחייה ועתה גם אבד התוחלת ההוא כי מאסני ה' לגמרי וזהו ותוחלתי מה' אז אבד נצחי היא הנפש הנצחית וגם החומר אשר לא יאושר כעת עד בא התוחלת העתיד בתחיה גם הוא אבד ואל נא יחשדנו שומע על המחשב' הרעה הזאת כי הלא:

פסוק יט

זכר עניי וכו' ואין אדם נתפס על צערו והוא כי שתים רעות היו לי שכל אחת רעה רבה ובהתחברם אין קץ והיא עוני ועמו יסורין רעים ככל הנזכר וע"כ איש אשר שתים אלה לו לא יתפס כי יהרהר וזהו זכר עניי שהוא העוני ועמו מרודי שהם שאר יסורין שיחד שניהם יתייחסו ללענה וראש כי דאגת העוני ידמה למרירות לענה ומרודי עליה ידמה ושות' על מרורתו ארס חמס נחש וזהו וראש דמתרגמינן ראשי חיוון וטעמו וראו מה עצמו רעותי אלה כי הלא זכור תזכור ותשוח עלי נפשי והוא כי הלא לא תדמה דאגת החומר לדאגת הנפש בהעותם ובא עליהם רעה כי הלא החומר עפר יסודו ואין רעתו

כרעת הנפש שהיתה בהיכלי מלכו של עולם והיא חלק אלוה ממעל מלחם אביה תאכל ותתענג בדשן בטרם תבא פה ובהתחברה אל חומר האיש ויחטיאנה ישפילנה ישפילה עד אבדון תאכל מרורת פתנים ומי גרם לה כל הרעה הגדולה אם לא הגוף אשר באה בו זולת כל צרות ויסורין אשר תסבול בחברת החומר פה שהיא גם היא תרגיש חלקה והנה הדעת נוטה תשמח בפיד משנאה הוא החומר בזוכרה כל הטובה עודנה בשמים עם ה' אלקים ואת אשר היסב לה החומר בהחטיאו אותה ויצר לה בעה"ז ובבא אמר הביטו וראו כי מר לי מאד על רעותי כי רבו ועצמו מאד כי הלא זכור תזכור שהם שני זכירות. א' מעלתה בטרם תבא פה. ב' אשר הרע לה בחברתי ואעפ"י כן במקום היותה שמחה לאידי אדרבה ותשוח ותצטער על נפשו כי תדאג על שברי ואין זה רק על כי רעתי רבה ואין קץ וא"כ אין לתפשני על צערי אם חשבתי זמותי ואומר אבד נצחי וכו' אמנם אלקי אבי הי' עמדי בל אובד עולמי ואך בי ישוב כמאמרו למעלה נגע אלקים בלבבי וזאת אשיב אל לבי על כן אוחיל ולא אובד תקותי כי אומר אוחילה לאל ייטב לי בעה"ז ובבא מה שאבטח בטובת העוה"ז באומרו חסדי ה' וכו' לומר הלא לא עזבני ה' ולא שכחני כי הלא רואה אני כי עוד ידו הרחמנית נטויה להיטיב כי הלא אשר לא כלינו באפו לא מהיותו נוצר חסד לאבותי היה כי הלא לדברי הכל תמה זכות אבות בימי ירמיהו אך חסדי ה' מפאת עצמו היה מה שלא תמנו לגמרי וכמו שמה שלא כלינו היה בחסדו יתברך כן אבטח שישוב להרבות להטיב כי גם שכלו זכות אבות לא כלו הרחמיו גם ירמוז שעם שאין אנו הגונים זה דרך רחמיו יתברך לרחם גם בלתי הגון כמאמרם ז"ל ורחמתי את אשר ארחם אעפ"י שאינו ראוי וזהו כי לא כלו רחמיו כלומר המיוחדים אליו יתברך זהו על תקות טוב בעה"ז על אשר חשבתי תאבד תוחלתי מה' היא התחייה כאמור אמר שאשיב עוד אל לבי כי הלא חדשים לבקרים וכו' שהוא יתברך מחדש נפשנו בגופנו בכל בקר מזה אדעה כי כה יעשה לעתיד לבא וזהו רבה אמונתך באופן שעל משמרתי אעמוד ליחל לאל ממעל יעשה את אשר יחלתי חלקי כו' ותהי עוד נחמתי כי הנה חלקי וכו' והנה היה אפשר לומר שעם היות ושנהפוך הוא כי הנפש היא חלק אלוה ולא ה' חלק הנפש אמרה נפשי הפך האמת להנחם למה שהחלק הוא ההולך אחר הכל ולא הכל אחר החלק ובזה אעלה על עצמו שהקב"ה ימשך אחרי אך לא כן אדמה בפירוש ההוא שא"כ תנחומין של הבל יקראו כי הפך האמת המה וגם ראוי לשים לב אל מלת לו שהיא מיותרת, אך אחשוב יאמר הנה חלקי ה' אמרה נפשי כלומר שהיא אומרת הנני רואה שהוא יתברך מתנהג עמי כאילו הוא חלקי ולא אני חלקו כי הלא בכל מקום שגליתי שכינה הלכה ונמשכה אחרי כאלו אני הייתי הכל והוא החלק ואמר שכן הוא ששכינ'

עמי ע"כ אוחיל לו כלומר אוחיל שיושע לו ימינו כי בכמה מקומות מצינו שישועתו הוא ישועתי כי לא יעזו' שכינתו חליל' וזה אומרו אוחיל לו ולא אמר אוחיל כמאמרו למעל' רק אוחיל לו שיושיע למענו ולא תאמר שכל דבקותו יתברך הוא עם הנפש בלבד ולמעל' שכינ' עמנו אך לא נבטח גם גופותינו שייטיב למו באחרית הימים שהוא היאוש אשר עשה כאומרו ואומר אבד נצחי וכו' כי הלא טוב ה' לקוו הם הגופים מקוי התחיי' כי לא יעזב' בשביל נפש שתדרשנו כי בהטיב ה' את הנפש ייטב גם לגופים הנלוים אליה והוא כנודע מענין הגלגולים כי נפש א' לא בגוף אחד תהי' תמיד כי תתגלג' וכל הגופים יעלו כל אחד בבחינת חלק הנפש אשר השלים בו כנודע ליודעים חן ובכן לא אבדה תוחלתי מה' ולכן מה שאמרה נפשי חלקי ה' גם הגופים יתהנו בדבר:

או יאמר ראה נא טובי חסדו יתברך כי יקרה ייטיב לרבים יחד עם שלא יצעקו אלה בשביל אחד אשר בכל נפשו ידרשנו בקרב העם ההוא כי בשביל אותו הנפש ייטיב יתברך לכל השאר וזהו טוב ה' לקוו ל' רבים לנפש ל' יחיד כי בעד נפש אחד דורשת לה' ייטיב ה' לקוו רבים אשר עמה.

או יאמר טוב ה' לקוו בלב גם שלא ידרשוהו בפיהם כי זכותא דרבים עדיף וגם הוא טוב לנפש היחיד כשתדרשנו אמנם על הגלות אין ראוי לעורר ולהרבות תפלה עד שתחפץ כנודע רק ישתדל איש להיות צדיק וייחל אליו יתברך וידום כי יבטח שלא ימנע מלהושיע שכינתו ואגבה נושע גם אנחנו וזהו טוב ויחיל וכו' והוא בשום לב אל וי"ו שבויחיל שהיא מיותר' ואל סמיכות המשך הכתובים. ולבא אל הענין נזכירה מאמר ר' יוחנן דאמר לרבי חייא בר אבא דחליש חביבין עליך יסורין אמר ליה לא הן ולא שכרן אמר ליה הב לי ידך יהב לי' ידיה ואוקמיה וכן ר' חנינ' לר' יוחנן. וראוי לדעת האם יאמר מעשה לעושהו לא תייסרני וכמה תכופר אשמת דבר אך אחשבה כי אין זה כ"א על יסורין שבלי עון ירוצון ויכוננו לקבל שכר הם אלה דבריו לא הן ולא שכרן לו' ואם על אשמת דבר המה פריע' חוב בהן: אך אם לקבל שכר שהן יסורין של אהבה לא הן ולא שכרן ועל כי הוא יתברך למתנה טובה חשבה להפליג שכרו אינו דרך ארץ יאמר חומר ליוצרו אי אפשי במתנתך ע"כ עזרו בזכותו בתמוך בידו באמור הב לי ידך וע"י עזר אשר לא ניתנה לו המתנה יוסר המסוה להורות שאינו חפץ בהם וענין זה הטמין ברמז הגמרא באומרו אין חבוש מתיר עצמו והנה ממוצא דבר מצאנו ראינו כי יש לאל ידי צדיק לבלתי קבל יסורין של אהבה משא"כ של תוכחות על עון וזה יהי' ענין הכתובים והוא אשר אמרנו כי עם היות שטוב ה' לקוו וכו' עם כל זה על הגאולה ועל התמור' מעבדות לחירות אין לנו לעורר בתרועות וצעקות כעל יתר צרות המתרגשות שמתריעין וצועקים עליהם

כי אין לעורר את האהבה עד שתחפץ כ"א שיכין אדם עצמו בכשרון להיות טוב בעיני ה' ויקבל ויהי' דומם גם כי יראה צרות באות עליו וזהו טוב כו' לומר יהי' האדם טוב מוכן לקבל תשועה ויחיל וגם אם יצר לו ביסורי הגלות וזולתם יהי' דומם ומקבל וזהו ודומם ומה שאמרתי ויחיל הוא לתשועת ה' והוא מאמרם ז"ל כי בכמה מקומות מצינו שתשועתו תשועתן של ישראל כי משכון גדול יש לנו כי לא יניח שכינתו וע"י כן נגילה ונשמחה בישועתו כי בהושיע שכינתו הוא יושיענו וזה יאמר מה שאמרתי ויחיל הוא לתשועת ה' כי ישועתו של הקב"ה היא תשועתנו ומה שאמרתי על היסורין המתהוים בינתים ודומם שידום ויסבול הלא הוא כי לא יבצר מהיות או יסורין של אהבה או של תוכחות על עון אם בהיותך טוב כאמור יצר לך צער יסורין אל תגעל בם לומר לא הן ולא שכרן כי הנה טוב לגבר כי ישא ויקבל עול יסורין ולא יאמר לא הן ולא שכרן וזה בהיות בנעוריו שיש בו כח כלומר שאם לעת זקנה יאמר לא הן ולא שכרן לא יאשם והנה רז"ל נתנו לנו סימן לדעת סוג היסורין באומר' כי כאשר יש בם ביטול תורה אינן יסורין של אהבה וזה יאמר הלא אמרתי שיהי' האדם טוב שהוא גדר צדיק גמור ועם כל זה לא ימנע מלקבל יסורין בהיותו טוב שהוא צדקת עשות לפנים מן השורה כד"א ועשית הישר והטוב וארז"ל זו לפנים משורת הדין כי טוב לגבר שיקבל עול יסורין זה הוא כשהיסורין לא כבדו עליו ואין בהם ביטול תורה כי אז הם של אהבה:

פסוק כח

ישב בדד וכו' אך אמנם אם ישב בדד שאין איש מבטלו מלמודו ועכ"ז וידום מן התורה מחמת כי נטל והכביד עליו עול היסורין הנזכר שאז אינן של אהבה על סוג זה איני אומר דרך עצה שישא ויקבל עול יסורין בנעוריו שלא יאמר לא הן ולא שכרן כי גדר זה אינו בידו למונעו כי פורע חובו הוא ואז יתן בעפר פיהו להתודות בכריעה והשתחויה על עפר ארץ אולי יש תקוה לסלק' מעליו עי"כ או אם יתמידו עד תום קצבת המירוק הצרי' אל אשר העוה לפי גזרת אל דעות ה' והן זאת אם יהיו היסורין שלא ע"י בעל בחירה אך אם הם ע"י אויבים בני אדם המשעבדים ומכים אותו אשר הם גדר הגדול שביסורין כי הוא ית' לא ישנה בחירתו כי הבחירה חפשית וכמאמרנו על מאמר נ"נ ומאן הוא אלהא די ישזבנכון מן ידי שהוא למה שאני בעל הבחירה כנלמד מספר הזוהר כי ע"כ יעץ ראובן להשליך את יוסף הבורה למען הצילו מבעלי בחירה ולתתו בין נחשים ועקרבים הנה אם היסורין אשר לגבר הנזכר אשר דובר בו הוא מבעל בחירה שאויב מכהו על הלחי וכיוצא א"צ לומ' שיסבול כ"א גם שיתן הוא למכהו לחי לקבל הכאתו אולי ישבע המכה בחרפה ההוא שהוא נותן לו לחי להכות וישבע בחרפה זו ולא יכנו כי ישבע לבו בזה:

פסוק לא

כי לא יזנח כו' ראוי לשים לב אל שנותו את שמו ית' בפסוק זה כי בכל הקודמים נכתב שם הויה ישתבח לעד ובפסוק זה שם אדנות ישתבח לעד אך יאמר הלא אמרתי לך טוב להוחיל לתשועת ה' והלא תאמר מה היא התשועת ה' שאוחיל לה להושע גם אני הלא הוא כי לא יזנח השם הנזכר של הויה לעולם את שם אדנות היא שכינה שהיא כמרוחקת ממנו כי יזנח הוא מגזרת ריחוק כד"א והאזניחו נהרות ומאשר לא יזנח לעולם נבטח בזה להושע עמה כי הלא לנו היא ואנו לה ועל אומרו טוב לגבר כי ישא עול יסורין כו' ושיתן בעפר פיהו וכו' אם הם יסורין של עון ויתן למכהו לחי אם הם של בעלי בחירה כמדובר אמר אל תקוץ בתוכחת כי אם הוגה וריחם וכו' כאשר נבאר בס"ד:

פסוק לב

כי אם הוגה וכו' הנה מאמר איוב צדק באומרו ה' נתן וה' לקח כמאמרם ז"ל כי כאשר נתן היה במדת הרחמים כך וה' עצמו הוא מדת רחמים היה כשלקח אך כי לא לינקם מהאדם הוא חפץ חלילה כי אם להטיב לו וביסורין מסיר מחלת נפשו מקרבו כי הן הם רפואתה ולא עוד אלא שאינו כמלך שלהטיב מתייעץ ביועציו ושריו וכשכועס להרע יכלה רעה מבלי יועץ אך לא כאלה חסדי ה' כ"א שלהטיב אינו נמלך בבית דינו ולהפכו נמלך כי ה' לבדו נתן וה' בהמלכת בית דינו לקח כי כ"מ שנאמר וה' הוא ובית דינו והן אלה יהיו דברי המקונן מאשר ישיב איש ישרא' אל לבו להנחם ביסורין באומרו כי זה כלל גדול כי אם הוגה ורחם זה וזה הוא כרוב חסדיו כי אין הצרה במדת הדין והרוגז והדר ירחם ויטיב במדת רחמים כ"א אשר הוגה ואשר ריחם שניהם כרוב חסדיו לרפא שבר ברוח ונפש החטאת והוא ענין ה' נתן וה' לקח והראיה כי כל כוונתו הוא להיטיב כי הנה לא ענה מלבו כי כאשר יענה ביסורין אינו עושה מלבו כי אם נמלך בבית דינו העליון מש"כ כשמטיב שיעשה בלי המלכה כמאמרם ז"ל ולא עוד אלא שה' לבד בלי המלכת בית דינו נתן וה' הוא ובית דינו לקח ואל ישיאך לבך לאמר כי לא להטיב הוא מביא היסורין לנקות חלאת העון כ"א לינקם מאשר חטא לו כי הלא לא יתכן כי מה האדם לפניו ית' כי הלא אין זה צודק רק בבא לינקם מגבור ממנו או כיוצא בו אשר היצר לו אך לא מאדם להבל דמה כי מה האדם שיחשיבהו לאוי' לו לינקם ממנו וזה אומרו כמתמיה ויגה בני איש ואל יעלה על רוח איש שוגה שיעשה כן הוא ית' להביא יסורין על בני אדם למען תחת רגליו כלם מדוכאים ונכנעים בל יצאו מתחת רגלי שעבודו ולפעמים יכה קצתם למען יראו הכל יקחו מוסר כי הוא ית' המלך האמתי וע"כ לא ישית לבו אל הלקות את האדם למעלה מחובו כי הלא זה לא יתכן כי הלא מה יתרון לפניו יתברך

בזה והלא כלם אסירי כי אנה ילך איש מכל הנמצאים מרוחו הלא הכל אסירי ארץ והיא נקודה קטנה מכל ברואי העולמות אשר ברא אלהים ובה אסירים הכל ומי יוכל לצאת ולברוח מתחת שעבוד אשר רקעה על המים אם יקרא למי הים הגבוהים ממנה וישפכם על פני הארץ או יניחנה לרדת אל תוך המים כטיבעה אנה ילכו כל הנמצאים בה וזה אומרו כל אסירי ארץ שהוא כל הנמצאים הם אסירי ארץ וזה הפירוש מוכרח על כרחנו כי הנה מלת כל אינה נמשכת אחר אסירי ארץ כענין כל האסורים בבית הסוהר האמור ביוסף כי ננקדה מלת כל בשו"א קמץ יפה בחולם שהוא מוכרת כד"א ברך את אברהם בכל מעשר מכל נתתי לכם את כל ובכן טעמו פה טרחה הפך טעם מק"ף שבכל הנקוד בשו"א קמץ:

פסוק לה

להטות משפט וכו'. הלא עדין לא יבצר מבעל דין לחלוק ולומר אולי גודל היסורין אשר יראה האדם שהוא יותר מכדי רשעתו ומה גם הגליות המר הלא יביא את האדם להרהר ולומר מי יודע אם לא היינו כל כך חייבים אלא שכיון שניתן להם רשות מוסיפים ואין מוחה או כחות הטומאה אשר יעשה האדם בהתעותו והן הם המכים וממקים אותנו כיון שניתן להם רשות אולי יוסיף על החיוב אמר הנה זה לא יתכן כי הלא הוי דן קל וחומר ואמור נא להטות משפט גבר וכו' והוא כי הנה ידענו כי אלהים נצב בעדת הדיינים למען לא ישלחו הדיינים בעולתה ידיהם להטות משפט גבר חלילה כי ע"כ צריך יתן הדיין אל לבו כאלו גיהנם פתוח לו מתחתיו וכאלו חרב וכו' ואם כן אמור מעתה כי אחר שהוא יתברך כביכול שם פניו להתיצב בעדת הדיינים לבל יטו משפט איש כל כך הוא שונא הטיית המשפט ואיך יחפוץ חלילה לבלתי שים לב אם בריב אשר לו יתברך עם אשר חטאו לו לא יראה ברע אשר יעשו פוקדי העונות ליפרע מהם יותר על מה שהם חייבים זה לא יתכן חלילה מעול וזה אומרו כמתמיה להטות וכו' לומר בשביל להטות משפט גבר שלא יטוהו הדיינים המשפט הנזכר הוא נגד פני עליון כי שם נצב בעדת הדיינים לבל יטו משפט גבר ולעות אדם בריבו של עליון שיש לו עמו על אשר חטא לו היתכן כי ה' לא ראה ויעזוב את החוטא בעל ריבו ביד שוסים וילקוהו כפלים בכל חטאתיו זה לא יאמן חלילה וכמאמר רבינו ז"ל כי לא היה כח לאויבים לשלוט בצדיקים בזמן החורבן עד שהסכימה מדת רחמים עם מדת הדין וזהו שורש אמת במשפטו יתברך ולא ינגד לזה מאמרם ז"ל כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע כי הלא לעומת זה ידענו כי אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון אך אמנם כל דבריהם האמת והצדק ואשר אמרו כי כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין וכו' הלא הוא כי אם ישלח הוא

יתברך מלאך משחית לפקוד עון ידוע על עיר או ממלכה אחת יודיע לו את אשר ימית מהם הנוגעים אל העון ההוא ויראה המשחית בצדיקים בדין העון ההוא אך במצחות האנשים הצדיקים ההם יראה עונות זולת זה אשר יראה לו שעליהם ראוי לפגוע בם ישלח ידו ויכה בהם כיון שניתן רשות ואז מתבקר פנקסו למעלה כיון דאיתרע בפגעו בו המשחית ואז יומת בדין על פי הנמצ' כתוב בספר והוא ענין מאמרם ז"ל דבר בעיר כנס רגליך ויש מכסה מצחו ואבייי סכר כוי שהוא לבל יזדמן לפניו המשחית ויראה זכר מעשיו אשר לו עון ויתעורר להכותו ואז יבוקר פנקסו ויפול בנופלים וזה שלא היה אם נסתר מנגד פניו:

פסוק לז

מי זה וכו' אחרי דחותו כמווכח כמה דברים המנגדים אל צדק משפטו יתברך גם כי יתחמץ לבב אנוש על כובד משא יסוריו כי יצר סמוך יתן בלבו כי גדלו יסוריו על אשמותיו ראה והנה כי עוד חזון ליצה"ר לחמץ לבב אנוש יעמוד בדבר רע ולדבר ולומר למה זה ענש יענש כל עושה רע והלא א' מיסודי תורת ה' הוא כי אין דבר נעלם מיוצר הכל יתברך לעד וא"כ אחר כי יודע אלהים את כל מעשה האדם אשר יעש' אם טוב ואם רע הראוי כי לא ייטיב ה' לטובים ולא ירע לרעים וחטאים כי מוכרחים הם במעשיהם כי מי יעצר כח בבחירתו לשנות מידיעתו אשר ידע יתברך והנה זאת שאלת הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה אלא שהשיב כי קצור קצרה דעתנו מהשיג דרך ידיעתו יתברך כי היא חכמתו ובלתי נפרדת מאיכותו ואין ספק שהידיעה אמת והיא בדרך שלא תכריח וקוצר דעתנו מעכב ביד שכלנו לדע' איכה ידע אל ולא יוכרח האדם במעשיו ואני בעניי שמתי לבי להבין בדבר ואכתוב באר היטב בשערים אשר לי ואשר נתן אלהים בלבי לענות בו אחר אשר הארכתי למעניתי שם בידים מוכיחות ובראיות נכוחות למבין: כלל הדברים הוא כי הלא נמצאו בו יתברך בחינות מוחלקות. אחת בחינת מחשב'. ב' בחינת דבור. שלישית בחינת מעשה. וידוע לכל מי שיש לו מוח בקדקדו שאינן שוות כי בחינת המחשבה היא עליונה עד אין קץ לדקות רוחניות קדושתה ותשתלשל עד בחינת דבור ומהדבור ישתלשל יותר עד יבא לפועל מעשה והוא ענין מאמר' ז"ל על קושיות אומרו יתברך בראשית ברא אלהים ואח"כ נאמר ביום עשות ה' אלהים אלא בתחלה עלה במחשבה לברא העולם במדת הדין ואח"כ שיתף מדת רחמים והלא יקשה כי הלא ברא אלהים נאמר ואיך הוא מחשבה. אך הוא כי דבור ראשון הוא בחינת מחשבה כנודע ליודעים חן והיתה בריאה דקה ורוחניות כמעט שע"כ הוצרך לתת ממשות מה ביום השני כאומרו יהי רקיע שאמרו ז"ל יחזק הרקיע שהוא כמבואר אצלנו שיהי' בו ממש

שיתלבש ע"י השתלשלות מחשב' אל דבור ומהדבור ישתלשל לעשיה וזהו בדבר ה' שמים נעשו שע"י דבור נקנה מציאות עשיה מה שא"כ ע"י מחשבה וע"כ נאמר אח"כ ויעש אלקים את הרקיע. קנצי למילין כי אין מבוא לעולם השפל וברואיו החומריים להתפעל ממה שהוא במחשבה לפניו יתברך עד יבא אל גדר דבור ובכן באנו אל הענין והוא כי הן אמת ויציב כי ידע אל כל מעשה בני האדם אך למה שהיה במחשבה שהיא דקות עצום מאד גם שלא יבצר שלא ישתנה למטה מאשר ידע יתברך עם כל זה למה שהאדם מחומר קורץ ואינו מתפעל להיות מוכרח במעשיו במה שלא יצא ממחשבה אל דבור ומה מתקו דברי רז"ל באומרם שארבעים יום קודם יצירת הולד אומרים לפניו יתברך טיפה זו מה תהא עליה עשיר או עני חכם או טפש ואלו צדיק ורשע לא קאמר כי בנועם מליהם אמרו מאמרנו זה כי צדיק ורשע לא קאמר לומר כי באמירה הדבר תלוי להיות מוכרח וזהו צדיק ורשע לא קאמר כי גם שהיה יודע כיון דלא קאמר בפה אין אדם החומרי מתפעל ממנה וזה הדבר אחשבה הנביא ירמיה דבר מפי עליון כמדבר נגד האומר שמחשבתו פועלת באדם להכריחו ואמר כמתמיה מי זה הוא אמר שבא לכלל הויה ופועל מה שה' לא צוה כ"א שהיה יודע בלבד שהיא מחשבה לומר שאינו בא לכלל הויה זולתי ממה שיוצא ממחשבה אל דבור וזהו מי זה אמר ותהי ה' לא צוה כלומר כי בשום דבר שהוא יתברך היה מהוה בעולם לא היה מתהוה ממחשבה אל עשיה והויה בעה"ז שהיה מצוה יתברך ואומר יהי רקיע יהי מאורות אך לא מדקות המחשבה אל הויה כי אין גשמיות העה"ז מתפעל ממחשבתו יתברך וא"כ נחה שקטה הקושיא כי גם במעשה בני האדם מפי עליון לא תצא הרעות והטוב כי צדיק ורשע לא קאמר וקרא אל ענין שיעשה הרשע רעות ואל מעשה הצדיק טוב בכוון עצום מאד והוא כי אין נקרא החוטא רשע בעון אחד ולא בשנים עד ישלש כנוד' כי הוא יתברך מעביר ראשון ראשון אך לא כן הצדיק כי במצוה אחת אש' יעשה יקרא צדיק כי משנה שלמה שנינו העושה מצוה אחת מטיבין לו ונוחל את הארץ וכו' ובזה בחכמה הטיב אשר דבר באומרו מפי עליון כו' הרעו' והטוב דהיינו מאמר הגמ' ואילו צדיק ורשע לא קאמר שא' דיבר אלהי' שתים זו שמענו כי רשע אינו נקרא בעבירה יחידית והצדיק מצוה אחת די לו ליקרא צדיק:

פסוק לט

מה יתאונן כו' אחרי אומר כי טוב לה' כי הפליא חסדו לנו שהשאי' לנו שריד כמעט כי גם הפלא את מכותינו לא כעונותינו גמל עלינו כ"א למטה מאשמותינו כי חסדי ה' היו מה שלא תמנו כלנו שלא כלה את כל ישראל בקנאתו על רוב עונותם באופן כי אשר היה

נפשו לשלל היה כמוצא שלל רב כאשר אמר הוא יתברך לברוך בן נריה בשאלו נבואה אמר עתה אחרי הודיע אלהים אותנו את כל זאת באשר העיר את לבנו כמדובר הנה הנפקות' היוצאת היא כי עלינו לשבח לאדון הכל שנתן נפשנו בחיים ולא מתנו מרוב מרדנו כי מעתה מה יתאונן ויתעצב איש אל לבו אחר שהוא והיתה לו נפשו לשלל חי ולא מת בעונותיו וש"ת הלא זה יצדק בהמון העם אך אם צדיק יהי' הלא יתאונן וכן על יסוריו והגלות והנה ענין זה גם לברוך כי צדיק היה אמר לו ה' ברוך הוא והית' לך נפשך לשלל ושלא יתאונן ויאמ' אני ידעתי נפשי כי מטוהרה היא ולא חטאתי ואם זולתי חטאו אל אאשם אני לזה אמר גבר על חטאיו כלומר היתכן שלא חטא לפחות שוגגין והוא לא ידע ואשם והוא מאמר יעקב שמא יגרום החטא כלו' שוגג ולא נודע אליו חטאתו וזהו גבר על חטאיו כלו' האם הוא גבר כלומר שהוא צדיק גובר על יצרו יהי' על מזידין אך אם גבר על חטאיו גובר בהן ואולי עליהן לוק' שהקב"ה מדקדק עמו כי צדיק הוא כ"ש כי זה הוא לפי סברת המתאונן כי צדיק הוא אך איננו צדיק בעיניו רק טרם יחפש אך נחפשה דרכינו אנו והוא ואז ונשובה כי כמונו. או יאמר אחר הטענות הנז' העולה מהן כי מה שראוי יתאונן ויתלונן מי שהוא אדם מרגיש שאינו בשובו לעולם והוא חי שאינו הוא כמת הבלתי מרגיש רק חי מכיר ברשעו וגם הוא גבר לגבר על יצרו המייעצו להתייאש מן התקוה כמדובר למעלה הלא הוא על חטאיו ולא על משפטי ה' ושעור הענין מעתה מה ראוי יתאונן עליו בעל ג' תוארים אדם חי וגבר מה יתאונן על כרחו רק על חטאיו כי הם הסבו רעתו ועליהם יתעצב אל לבו:

או יאמר ויבא על נכון אומרו נחפשה וכו' לשון רבים ולא כפסוק הקודם שהוא בלשון יחיד לומר אחרי ששללנו כל הטענות הנזכר מה נשיב אל איש הרואה את עצמו חי וצדיק הנקרא חי באמת אשר דברי תלונתו הם גבר על חטאיו כלומ' גבר הגובר על חטאיו שהיא מתאונן נעצב ומתלונן ומה ידכאנו ה' ע"כ אמר מה יתאונן אדם חי הוא הצדיק באומרו שהוא גבר על חטאיו ולמה לקה כי הלא אין חפץ ה' יאמר הצדיק שלום עליך נפשי ומה לי אם חברי רשעים רק ענוש יענש על שלא ימחה בזולת או לא ישיבם עד ה' וזהו נחפשה דרכינו ל' רבים כי כן ראוי לעשות לצדיק:

או שעור הענין מה יתאונן ויתעצב אדם חי ואשר הוא גבר מה בצע לו שיתאונן על חטאיו של עצמו ולא ישית לב על זולתו וטוב לו ישיב גם את הכלל וזהו נחפשה כו' לשון רבים ויכלול את עצמו עמהם לבל יבושו ולא יאמר תחפשו דרכיכם כ"א נחפשה כאלו גם הוא חטא כהם עם היותו צדיק נקרא חי וגבר כמדוב':

פסוק מ

או נחפשה וכו'. הנה עד כה באתי בחקירות על ההשגחה בחשבי כי גבר עונשי על אשמתי ואומר אבד נצחי וכו' כי כמעט אבדתי בבואי בחקירו' על ההשגחה וברוך ה' כי יצאתי בשלום כי זאת אשיב אל לבי ולא יתייאש מן הרחמים אודה לה' כי אדרבה חסדי ה' היו לי כי לא תמנו לגוע לפי אשמותינו ועל יתר החקירות השבתי ככל הכתוב לפני ויחשוב אני רואה כי לא זו הדרך ליכנס אדם בחקירות על צרותיו על דבר ההשגחה כענין איוב וכיוצא טרם יחפש דרכיו כן יהיה צדיק בעיניו ובחקירתו יהיה עדי אובד וזה יאמר נחפשה דרכינו תחלה ואח"כ נחקורה כי לא נחקור החקירות רק אחר שנחפש' דרכינו כי אז נכיר כי לא טהרנו מחטאתינו ואז ע"י החקירות הנזכר נשוב' עד ה' מה שאין כן קודם החפוש:

או יאמר נחפשה וכו' הנא תאמרו כי צדיקים אתם כי בשום עיניכם על דרככם יעלה על רוחכם כי שלמים אתם ככתוב אצלנו בביאור משלי שאומר איש הלא חסיד אני כי אני תפלתי לא אחסור יום יום ערב ובוקר ובהזדמן לי פרוטה ועני לפני לא אמנענה ממנו ואת מי עשקתי ואת מי רצותי וכו' ומי יתן כל עם ה' כמוני והלא יקרני כמקרה הלוקח בהקפה מן החנות כמבואר שם וזה אומרו נחפשה דרכינו כנראה לנו כי טובים הם כלו' כי הלא נמצא כל צדקותינו כבגד עידי' ואחרי כן ונחקורה על מה שכמעט שכוח מאשמותינו וגם לא נשוב מיראה רק מאהבה וזהו עד ה' כמדובר אצלנו בחבצלת השרון על מאמר גדולה תשוב' שזכיות וכו' שאומרו עד ה' הוא מאהב' כי אז מגעת את השב עד כסה"כ:

או יאמר ענין רב הונא דתקיפי לי ת' דני דחמרא שא"ל תלמידיו לעיין מר במילי' וא"ל ומי חשדינא בעינייכו א"ל מי חשיד קב"ה וכו' א"ל אי איכא דשמיע עלי מילתא לימא א"ל הכי שמיע לן דלא יהיב מר שיבשא לאריסי' וכו' יהב ליה וחזר היין כבתחלה או שנמכר כשער היין והנה אם לא היה חוקר ודורש לתלמידיו וסמך על עצמו שלא מצא בו עון לא היה מתקן עונו כי לא היה מתגלה אליו ולא היה שב ממנו וזה יאמר נחפשה אנו דרכינו תחלה ואח"כ נחקורה מהזולת אם לא נמצא כרב הונא שחקר ודרש מתלמידיו על ידי כן ונשובה עד ה' מה שאין כן אם נסמוך על עצמנו: או נחפשה דרכינו ומעשינו ואחרי כן ונחקורה ברעות שבאו עלינו אם הם מקבילות אלו לאלו ונשובה עד ה' שהוא בהעריכנו מערכת העבירות מול הצרות בל נשוב מחמת הצרות שהוא מיראה רק מאהבה שהוא עד ה'. ושעור הענין כי השב לשתשמע תפלתו צריך ג' דברים אחד להכיר רשעו ולא יכירנה עד יחפש ויחקור שאל"כ יעלה על רוחו כי צדיק הוא. ואחרי כן יתחרט בלבו

ולא מיראה רק מאהבה ואז יקרא צדיק גמור. שלישי' יתודה ולא שיצעק בפיו שחטא ופתלתול ועקש לבו ואז תשמע תפלתו שאל"כ רחוק ה' מרשעים ועל הא' אמר המקונן כמדבר בעד איש ישראל הנה אחרי נותנו אל לבו כל הטענות הנז' שהכל הוא נמשך אחר אומרו זאת אשיב אל לבי וכו' שכל זה הוא מה שהוא משיב אל לבו לבל יאבד תקוה ח"ו ואמר הנה כלל דברי אל לבי היה מה יתאונן כו' לכן נקרבה עד ה' ע"י תשובה בל ירחק ממנו ואז יתעשת לנו והתשובה היא נחפשה וכו' להכיר החולי כי הרשענו בל יעלה על רוחנו כי צדיקים אנחנו ואח"כ השנית והיא ונשובה עד ה' שהוא מאהב' כמדובר ולא לשירפאנו מהצרות ואח"כ ודוי ובל נצעק בפינו חטאנו ולא כן לבנו אמרתי נשא לבבנו אל כפים שאצ"ל שאיננו חושב יצרנו לעשות רע כי אם שגם כל הרהורו למעלה מן העבים וזהו נשא לבבנו הכולל שני יצרים אל כפים הם העבים שלא יהרהרו במה שלמטה רק כאלו הוא למעל' והרהורו הוא אל אל בשמים:

או יכוון מאמרם ז"ל שבתפלה צריך יהיו העינים למטה והלב למעלה וזהו נשא לבבנו וכו' ועניין הוידי וההכנעה היתה אל אל למה שהוא בשמים שנסתלק מהארץ לרקיע בחרבן כלומר הלא קרבנו אליך כאומרו ונשיב' עד ה' הוא עד כסה"כ ולכן למה יהי' אל בשמים ולא יתקרב גם הוא אלינו ומה נאמר לו בכוונה הנזכר הלא הוא הוידוי לומר נחנו פשענו ומרינו וכו' והוא בהזכיר מז"ל שאומרת השכינה כל עוד שאני עם בני אני שומרם שלא יקנו שם רע ושעל כן נגדרו מן הזמה במצרים ובזה יאמר שנתפלל אל אל על שהוא בשמים שנסתלק אז ממנו כי הנה על ידי שחסרנו חברתך נמשך שפשענו ומרינו וזהו נחנו בלא אל"ף כלומר שהאח' יתב' איננו אתנו וע"כ פשענו ומרינו ולא די שלא שמרתנו מן החטא כי נסתלק' כי אם שאתה לא סלחת ולא תאמר שסלחת והראיה כי לא מסרתנו ביד האף כי לא היה מבחין ולא משאיר איש ועשיתי בעצמי הצרה לרחמכם וכאשר כתבנו למעל' שלא עשה באף רק שהעיר את בת ציון או שנאץ מלך וכהן אך לא פעולת ההרג כי הלא אם דרך חמלה היה למה סכותה באף ותרדפנו ואח"כ הרגת ולכן הנפקותא היא כי לא חמלת כי אלו היית חומל היה מספיק ברדיפה או בהריגה אך בהיות שתיהן יורה כי לא חמלת כי הלא במית' ב"ד היו בוררין מיתה יפה ואתה לא עשית כן לפי הנראה כי היתה רדיפה ואח"כ מיתה יראה חלילה כנקמה ושמא תאמר כי מה שלא ריחמת אחר התפלה והוידוי היה על כי סכות בענן לך מעבור תפלה אם כה תעשה ח"ו הלא סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים וכמה התפלל דוד על כך בל יהיו כל ישראל מוכרי רבב למען ידעו גוים אנוש המה סלה ואל תסתיר פניך ממנו לבלתי שמוע תפלתינו ואנו אין לנו זולת זה ירושה מאבינו הקול קול יעקב הלא נהיה למרמס

בלי תקומה ח"ו והלא פצו עלינו פיהם כל אויבינו ולקחו הם הקול אשר הוא חלקנו ואם לעומת קול לא תעמוד קול יעקב כטיט חצות יחשבונו בראותי כי פצו עלינו פיהם הוכפלו צרתי כי הייתי כמי שיש לו פחד ופחת יחד והוא כי יש עומד במרחב ומפחד מפחד אויב וינוס ויפול אל הפחת והנה בהיותו בפחת כל צערו הוא היותו כלוא אך לא היה פחד אך היות בפחד בעמדו בתוך הפחת צערו כפול מאד אמר כי שניהם היו כא' במה שהיו לי שני דברום כיוצא בהם והם השאת והשבר השאת הוא סבלנו' (א"ה לא כתי' השאת בשי"ן שמאל רק בשי"ן ימין והוא ל' שאייה ולא לשון משא וסבל ועכ"ז יש אם למקרא לקרוא גם בשי"ן שמאלית) מה שפצו עלי פיהם והשבר שהיו משברים אותי בפועל ע"כ בהיותי נבוך על צרתי וגם תפלה לא שוה לי והצרה היתה כפולה מבלי שית לבי להוריד דמעית הנה מאליה פלגי מים תרד עיני. או שעור הענין הלא הם נטלו ברכתינו היא הקול כי פצו עלינו פיהם וכו' והנה פחד ופחת היו לנו כמי שתוך הפחת וגם שם ירא וחרד כן היה לנו השאת שאתה ה' סבלת כל אשר יעשו אויבינו שמור' שמאסתנו ומזה אנו יראים עם היותנו תוך פחת השבר שיברונו. משיב הוא יתברך ע"י הנביא כי כל הקינה מאתו יתברך כתבה ירמיה ואומר צר לי על שבריכם כי פלגי מים תרד עיני על הנוגע לכם וזהו על שבר בת עמי כד"א מי יתן ראשי מים וכו' אז משיבים יש' ואומרים עיני נגרה ולא תדמה לעולם מאין הפוגות שאין אנו רואים רפיון הצרות בינתים לנוח מלבכות בין זו לזו שמורה כי רחקת ממנו ועל אלה אני בוכיה משיב הנביא ואומר אל תראי כי לא לעולם ירחק ממך רק עד עת פקוד' האויבים וזהו עד ישקיף שהיא השקפה לרעה כי יום נקם בלבו ואז וירא וירחם ה' משמים כי שערי דמעתך לא ישבו ריקם:

פסוק נא

עיני עוללה וכו'. הנה אמרו רז"ל במדרש חזית על פסוק בנות ירושלים מלמד שירושלים היא מטרפולין לכל המדינות והוא כי דעתם ז"ל שאומרים בנות ירושלים הוא כמה דאת אמר יריחו ובנותיה שהם הכפרים שסביבותיה ודעתם ז"ל שכנסת ישראל מדברת עם כל העמים ואומרת אליהם שחורה אני ונאוה בנות ירושלים שהם בעלי כל מדינות שבעולם ואיך קראם בנות והם כרכים ועיירות גדולות אלא שכלן ככפרים לפני ירושלים שהיא מטרפולין לכל המדינות ועל דרך זה יתכן יהיה פה אומרו בנות עירי על כל סביביו צריו מכל מדינות שסביבות ירושלים והוא כי הנה אמר המקונן למעלה צוה ה' ליעקב סביביו צריו וביארו שהוא צוה ה' לשיהיו ישראל נקראים בשם יעקב שהוא בהיותם בלתי כשרים שיהיו סביביו צריו וכן היו כרצועות מלקות ליסרנו לשוב מרעתנו עד ה'

אלהינו היו אויבינו הם העמים אשר סביבותינו. ונבא אל ביאור הכתוב והוא כי אחרי דברו כל הדברים שאפשריים להועילנו מצרותינו. א' תשובה כאומרו נחפשה דרכינו וכו'. שנית תפלה כאומרו נשא לבבינו אל כפים. הג' וידוי כאומרו נחנו פשענו ואמר שכל זה לא הועיל בגלות הלז המר והנמהר וע"ז נתרעמנו באמו' סכות באף כו' ועל הכל על התפלה והיתה התלונ' כפולה באמור כי אתה סכות בענן לך מעבור תפלה ימשך כי סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים והם שהקול אינה שלהם לקחוהו ממנו ופצו עלינו פיהם ואבכה על סובלך זה ועל שברי כי פחד ופחת היה לנו השאת והשבר אז פקח עיניהון ית' פלגי מים תרד עיני על השבר שהוא ענין מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה על שבר בת עמי כלו' איני חושש על הנוגע אלי כי אם אליכם כי פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי שהוא מה שאמרו ז"ל על במסתרים תבכה נפשי מפני גוה מפני גאותן של ישראל שניטלה מהם וניתנה לבבליים אז בראותינו מאמרו יתברך כי דבר גדול הוא הדמעה כי הראה לנו כי כביכול לתקן שברנו אמר פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי אז למדנו כי זהו התיקון ותפסנו לעורר בבכי ואמרנו עיני נגרה ולא תדמה מאין הפוגות כמדובר למעלה על פסוק צעק לבם אל ה' חומת בת ציון כאשר דקדקנו כי אוחו השם הוא שם אדנות והוא שכינה שאומר המקונן כמדבר אליה הנה צעק לבם של ישראל אל ה' גם שלא צעקו בפיהם את שאת חומת בת ציון כד"א ואנכי אהיה לך חומת אש אל תתני פוגת ורפיון לך על הנוגע לך ונבא אל הענין כי אומרים כ"י הנה אתה ה' אבינו עשי' עיקר מצערנו יותר מעל כבוד שכינתך שאמרת פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי שהוא מפני גאותן של ישראל שניטלה מהם ולא אמרת על גאותה של מלכות שמים הנה עשית את שלך בחסידותיך גם אנו בעניינו נעשה את שלנו כי נעשה עיקר ממלכות שמים ולא על צערינו כי עיני נגרה ולא תדמה מאין הפוגות שהיא על שמה שאמרנו לשכינה אל תתני פוגת לך שכך היא עושה כי אין נותנת הפוגות לה וע"כ מאן הפוגות עיני נגרה על צערה עד ישקיף השקפה לרעה וירא ה' הוא השגחת שם הרחמים עלינו משמים עתה אני כנסת ישראל אומרת כי מכל הנדבר פה מעל התיקונים האפשריים על צרתנו לתקן נפשי להרפא מאתו ית' העולה מן הכל הוא כי עיני שנגרה בדמע' הוא לבדה אשר עוללה ופעלה לנפשי לתקנה להרפא יותר מכל בנות עירי כי כל הגוים סביבי צרי שהם בנות עירי אמר אותם צוה ה' ליסרני לתקן נפשי ביסוריהם יותר העולה לנפשי מכלם לתקנם כי שערי דמעה לא ננעלו והיא המועילה יותר מן הכל:

נב

צוד צדוני וכו' הנה אמרתי שלא שוה לי תפלה רק דמעה ומי יתן והייתי בגלות החיל הזה כאשר בגלות מצרים שקולי שמעת בלי דמעה כי הנה זכורני בזמן שצוד צדוני שהייתי עתיד ליצוד במצרים מגזרתו יתברך לאברהם צדוני המצריים כצפור שעל ידי גרעיני החטה נצוד בפח כן ירדתי להתכלכל ברעב שם ונשארתי במצודה רעה. או כענין מאמרם ז"ל בשוחר טוב שהיו כצפור ביד הצייד אם חפץ החיה אם חפץ המיתה על פסוק ומארצות קבצם וכו' והיו אויבי חנם שלא אשמתי להם רק היו אויבי חנם. או שצדוני בלי הוצאה הפך הצד צפור שמוציאה גרעיני חטה מה שאין כן אני שהכל היה מיוסף ובזכותו נתקיים ואח"כ צמתו ונדחקו בבור חיי והוא כי הנה הנביא קרא מצרים בור דכתיב שלחתי אסיריך מבור אין מים בו וגם בפסוק הלז יאמר בור על מצרים כי אחר שצדוני בה כצפור צמתו וצמקו בה חיי ואחר היותי שמה בצאתי ידו אבן בי והוא ענין מאמרנו על פסוק ופרעה הקריב ארז"ל קרב לא נאמר אלא הקריב שהקריב לבן וכו' ועל דרך הפשט יאמר שע"י חכמת טומאתו בו עשה שהשר שלו לא מן השמים ילחם עם שרנו בו כי אם הקריבו לישראל להלחם גם למטה עם ישראל שעל ידי כן כאשר וישאו בני ישראל את עיניהם ראו את השר נוסע ממקומו ומתקרב אליהם אז ויזעקו בני ישראל אל ה' ויענם על ידי משה לאמר אל תיראו וכו' וזה יאמר כי אחר שצמתו במצרים הנקראת בור חיי ידו אבן בי הוא השר לכתותני שהקריבו והשליכו עלי ונתחברה לי צרה אחרת סמוכה והיה כי נכנסתי בים עד שצפו מים על ראשי אז אמרתי נגזרתי אז קראתי שמך כמשז"ל שצעק נחשון בן עמינדב ואמר הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש והיה מבור תחתיות כי גם שמצרים נקראת בור הוא בור תחתית א' אך בים היו שני תחתיות תחת שעבוד מצרים ותחת מצולות הים והענין כי השר היה רוצה לעמוד בדין כי היינו עובדי ע"ג ואז מיד מבלי אבכה קולי שמעת עם היותי בלתי כדאי ועתה כהיום אל תעלים אזנך לרוחתי לשועתי שלא יהיה בלבד העדר ההעלם ועל דמעתי וזהו לשועתי ולא שתוציאני מיד מהגלות כי זמן קצבת רק לרוחתי שתרויח לי ויהיה לשועתי ולא מדמעתי:

או יאמר ענין תאות לבו נתת לו שהוא משל לשני אהובי מלך שהולך כל אחד לבקש שאלה מאתו ובהחיל הא' לדבר אמר המלך ידעתי את שאלתך כלך מדברותיך כי אעשה רצונך ואת השני עם שידע גם כן שאלתו ובהחילו הסכים לעשותו עכ"ז לא נמנע משמוע את כל דברי שאלתו עד תומו והנה אין ספק כי אהבת השני גדלה על אהבת הראשון כי בהשתעשע לשמוע דבריו ולא השתיקו כאשר את הראשון והוא מאמרנו ג"כ על פ' אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי ועל פ' טרם יקראו ואני אענה שעם שאענה ואסכים

לעשותו לא אמנע מלשמוע כי אם עוד הם מדברים אחר שאענה ואני אשמע ועל דרך זה יאמר פה אל תעלם אזנך כו' לומר אחר שקולי שמעת אל תעלם אזנך ופי' מ"ש קולי שמעת הוא לרוחתי ששמעת להרויח לי שהוא שהסכמת הרוחתי לעשותה ומה שאמרתי אל תעלם אזנך הוא לשועתי כי אחר ששמעת והרוחת לי לא תמוש משמוע את דברי שועתי:

ונחזור אל הדרך שהיינו בו כי בגלות מצרים מבלי נבכה שמעת קולי גם עתה אל תעלם וכו' ועוד הוספת להטיב לי אז כי עם היות שאז הקרבת ביום אקראך בצעקי אליך בראותי את מצרים נוסע אחרי וצעקתי אל ה' אז קרבת ואמרת אל תיראו כד"א אל תיראי התיצבו וראו וכו' ועם היות נפשי מלוכלכת בטיט עונות כמאמרם ז"ל שהיה השר של מצרים או' שיהיה מיכאל מורשה בעד ישראל ויעמדו לדין ולא היתה תקומה עד שהוא יתברך בעצמו נעשה בעל דין וירב עמו בטענות כבמדרש וזהו רבת ה' ריבי נפשי הנוגעים אל הנפש ואח"כ גאלת חיי שהייתי לפי הדין חייבת כמאמרם ז"ל על ויסע מלאך האלקים וכו' וכל הטוב ההוא עשית אז עמי עם שראית ה' עותתי שהייתי בלתי כשרה גם עתה שפטה משפטי עם אויבי כי הנה גם שאני אשמתי והייתי ראוי' אל הצלה הלא ראית ה' נקמתם שלא על עוברי רצונך הכוני רק דרך נקמה וזה אומרו כל נקמתם כל מחשבותם לי בשבילי להצר לי ולא לך ליפרע מעוברי רצונך זה הוא בפועל הנקמה אך בחרפותם שמעת חרפתם כל מחשבותם אינם לי רק עלי כלומר למעלה ממני שהו' אל אלקי כי לחרפך יכוונו וזה אומרו פה עלי ובפסוק הקודם אמר לי:

או יאמר ראית ה' עותתי וכו' ואמר עותתי על העוות שעשו אויבי לי ואמר הנה במצרים היית עד ודיין ובעל דין כי רבת ה' ריבי נפשי והוא דרכו יתברך שהוא העד הוא הדיין הוא הבעל דין אך אתה איני מבקש תהיה בעל דין רק עד ודיין כי היותך בעל דין איני צריך לאומרו כי מוכרח הוא כאשר אדבר והוא כי הנה ראית ה' עותתי ואתה עד ראיה תהיה גם כן דיין ושפטה משפטי שפוט המשפט הנעשה לי ע"י אויבי וטרם אענה אני מגיד טעם אל היות מוכרח תהיה אתה העד וזה משני טעמים א' כי ראית כל נקמתם מה שלא ראה את הכל זולתך. שנית כי כל מחשבותם לי ואין זולתך יודע מחשבת לב והם נידונים גם על המחשבה והיא כי תעלה עליהם כי כלה עשו ח"ו ביש' כי הלא זולת נקמתם כאשר הרגו עתה כל מחשבותם לי גחלת הנשארה לכבותה באופן שבהצטרפות מחשבה ומעשה כאלו עשה כלה ח"ו ומה שאין צריך לומר שתהיה בעל הדין הוא כי הנה מאליך אתה הוא הבעל דין כי הנה שמעת חרפתם כל מחשבותם אינם לי בחרפה

אשר חרפונו רק עלי הוא על השכינה שעלי נמצא כי בשותפות חטאו לך ולנו ואם כן שותף נעשה בעל דין גם על חלק שותפו מתוך שדן על חלקו:

פסוק סב

שפתי קמי וכו' אמר הנה אלה חטאו בדבור ובמחשבה זולת הנקמה הנזכר שעשו בפועל כי הנה שפתי קמי והגיונם שהוא דבור והגיון לבם שהוא המחשבה עלי כל היום וגם שמחים לאיד כי שבתם וקימתם הביטה אני מנגינתם כי זמירות היו להם צרותי שמשתעשעים בצרתי וברעתי וידוע ענין בנפול אויבך אל תשמח וכו' והנה המעשה ודבור ומחשבה די לי שתתן להם גמול ה' כמעשה ידיהם בלבד גם שלא תתן להם כדבורם ומחשבותם אך בזאת שיהיה להם כלומר ולא תניח הגמול לדור אחר כ"א להם כמעש' ידיהם אשר עשו הם והנה דרך אדוני' שיש להם עבדי' שהם מנגינתם ושעשועם במשכבו' מבטחם לחוס עליהם ולהטיב להם אך ראה ה' כי שפתי קמי בדבור' והגיונם בלבם הוא עלי כל היום להיותם עלי כל היום להשתרר ולהצר עם היות ששבתם וישובם בבתי משושם וקימתם במעלותם אני מנגינתם וזמרם כי ישמחו ברעתי ושחוק להם אהיה להשתעשע בי והנה ידוע כי מחשבה רעה מצרפת למעשה וזה אומרו למעלה ראית ה' עותתי שהוא במעשה בלבד ועפ"י זה שפטה משפטי אמר עתה במ"ה איני מבקש תדינם על המחשבה עם שלהם היא כמעשה רק תשיב להם גמול ואבקש ממך ה' יהיה כמעשה ידיהם בלבד ולא כמחשבה כ"א תתן להם מגינת לב על מחשבת לבם הנה תאלתך להם אשר אליתך באמרך ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על אויבך ועל שונאיך אשר רדפוך הנה אותה האלה שלהם:

או שיעור הכתובים על דרך זה תתן להם גמול המעשה אך לא המחשבה אך גם שלא תשיב גמול על המחשבה לפחות תן להם מגינת לב שידאגו בלבותם על תאלתך העתידה להם אשר היא כי תרדוף באף וכו' ומדאגה מדבר זה יקל מעלינו מהיות שפתותם והגיונם עלי כל היום ולא אהיה מנגינתם:

פרק ד

פסוק א

איכה וכו' למה שגדול כבוד עם בני ישראל לפניו יתברך מכל מחמדי העולם כי בהם בחר כמפורסם ע"כ בהראותי כביכול מרירות דאגתו הגדול ורב על אבדן מחמדי עולמו בעת רעת חרבן ביתו דבר ויקרא לבכי ולמספד עשר ידות על בני עמו מעל כל יתר רעות רבות וצרות כי ע"כ חשב מחשבות להשחית חומת בת ציון ולהציית אש בבית אשר נקרא עליו

שמו לבלתי התם וכבות גחלת ישראל לבל האביד שריד חלילה כי רבו מאוד רחמי האב הרחמן על בניו כי אהבת עולם אהבם ועד ממהר פתחי פיו יתבר' בקינה הזאת הלא הוא כי הנה כאן נמצאו וכאן היו בעולם השפל הלז שני מיני אושר. הא' גשמי הוא כתם וזהב ודומיהם. שני עושר רוחני אשר היה בבית אשר חמד אלקים לשבתו הוא בית עולמים וכולם לקו בזמן החרבן עם ישראל עמו ועל מעמד שלשתן אמר אלקים ברוח הקדש הקינה הזאת ממנה עשה עיקר הוראת דאגתו כי היחל מעט בעושר ירושלים ובמקדש ועזב אותם ודאג לנו כי על צרותינו האריך הרחיב והוא באומרו איכה יועם זהב ישנא הכתם הטוב שהוא העושר ועל המקדש כאומרו תשתפכנה אבני קדש וכו' ועל כולנה נשא קינה דרך קצרה בפסוק א' ועל בני ציון היקרים ובהם האריך כי מזה עשה עיקר והראשונים איידי דזוטרן מילייהו אקדמנהו ולא זו בלבד אלא שעל הכתם ועל הזהב ועל אבני קדש נשא קינה אחת על מעמד שלשתן ועל בני ציון לבדם נשא קינה בפני עצמה והיא כמאמרם ז"ל כל מקום שנא' איכה לשון קינה ובזה יאמר איכה יועם וכו' לומר איכה וקינה אחת אני נושא על מה שיועם זהב וישנא הכתם הטוב ושתשתפכנה אבני קודש וכו' אך על בני ציון היקרים קינה ואיכה אשא עליהם לבדם וזהו איכה נחשבו לנבלי חרש וכו'.

ולענין התכת תיבות המקרא אפשר הוכח יוכיח את בני עמנו בל ישיתו מעייני לבם ועינם אל חמדת כתם וזהב אחרי אשר נפלה עטרת ראשינו ויחרב בית מקדשינו והוא כמאמרם ז"ל בבראשית רבה על פסוק וזהב הארץ ההיא טוב לא נברא זהב אלא לבנין ב"ה ואמר כאן טוב ונאמר להלן ההר הטוב הזה והלבנון ובזה יאמר ויצדק אומרו לשון יועם ולא אמר הועם לומר איכה ראוי יועם ויתאבל הזהב וישנא הכתם הטוב אחר שמה שנקרא טוב הוא ב"ה אשר בשבילו נברא תשתפכנה אבניו בראש כל חוצות. או יאמר אוי ואבוי על על בני ציון היקרים כי הלא ירדו פלאים בשלילת הדרגה כי הנה לכל הדברי' החשובים על פי הדרגתם היא ואלה אשר יקרותן עלה על כולם נפלאתה מפלתם והוא כי הלא איכה יועם זהב אך הכתם הטוב מזהב לפי חשיבותו נתמעט הפסדו כי ישנא בלבד ולא יועם בעצם כזהב והאבנים הבלתי חשובות כזהב תשתפכנה בלבד אך בני ציון היקרים מכולם המסולאים בפז הגדול מזהב וכתם הלואי יועמו או ישתנו או יתפזרו כאבני קדש כ"א שנפלג עד החשב לנבלי חרש וענין ההגזמה היא כי הנה הפז הוא מעלה מעלה מעל ערך השבעה זהבים אשר מנו רז"ל כי זה בהיר הוא מאד ולא נמנה למיעוטו כמשז"ל כי לכל העולם לא ירד רק משקל קטן כי אין זה זהב מופז כי פז לחוד ומופז לחוד כי פז לבהיקותו אין חקר והנה לפי זה היה הדעת נותן כי לו יצוייר איש

האדמה היפה מראה שבאנשים ילבישוהו פז הלא יראה כעור בערך בהירת הפז אשר לבש אמר כי בני ציון כ"כ היו מבהיקים כי היו עודפים על הפז וזהו המסולאים בפז שאין צ"ל שלא יראו כעורים וירדו משבח יפיין כי אם אדרבה הם מסולאים ומתעלים בהיותם בפז ועתה איכה נחשבה איכה היתה מפלתה עד שנחשבו לנבלי חרש ומי יתן ויחשבו לנבלי חרש שלימים כי אם לנשבר שאין לו תקנה כאלו היו שברי זכוכית ודומיהם וזהו מעשה ידי יוצר והוא כי הנבל או יותר כלי חרש בהיותו שלם ב' דברים ימצאו בו א' כותלי הכלי והם מעשה ידי היוצר ב' התוך ההוא בית הקבול אשר לו אמנם בהשתברו אין לחרשים זולתי מעשי ידי היוצר כי התוך אשר לא עשה היוצר רק נמצא עשוי מאליו איננו באופן שזולת שפלות הדמות' אל כלי חרש מחרשי אדמה גם עוד גדלה מפלתם להדמות אל הנשבר אשר לא יצלח לכל ולא אל השלם. או על דרך זה הקינה הראוי לומר אל הזהב הוא שיועם אך עודנו זהב שמו וכן הכתם ישנא אך עדין כתם הטוב שמו וכן תשתפכנה אבני הקדש ועוד אבני קדש יקראו כי לא נשתנו רק מראיתן אך לא איכותן להשתנות שמותם אך בני ציון היקרים המסולאי' בפז לא בלבד נשתנו מראיתן כי אם גם שמותם על הפסד איכותם ותחת היותם מסולאים בפז נחשבו לנבלי חרש ולא דרך הדמות בלבד. עוד יתכן בשום לב אל אומרו יועם וכן ישנא ותשתפכנה לשון עתיד ונחשבו לשון עבר לומר חבל על האנשים מבזהב וכתם ואבני קדש כי הלא הזהב וכתם ואבני' לא הועמו מיד בעת החרבן רק בהמשך זמן החרבן וכן הכתם ישנא וכן אבני קדש תשתפכנה מעט מעט ממקומן עד יהיו בראש כל חוצות אך בני ציון היקרים לא הוצרכו אל המשך זמן ולפסוד ולגרוע איכותם כי אם מיד נחשבו לנבלי חרש וכו':

פסוק ג

גם תנין חלצו וכו' ארז"ל כי התניני' היו מגלים שדי הנשים ומניקות גוריהן מחלבן ובזה יאמר הלא זו רעה כפולה כי מי יתן והיה צמאונם אשר ימותו בהם יונקי שדים להיות לאמותם שדים צומקות אך הנה היה להם חלב ואין צריך לומר שינוקו ילידי נכרים ולא את בניהם כי אם גם תנין חלצו שד הניקו גוריהן ובת עמי המניקת לאכזר האויב צועקת יושיענה מהם כצעקת יענים במדבר באופן שדבק לשון יונק אל חכו בצמא כי אמותם תחיינה בחלב דדיהן את התנינים הארסיים ופרי בטנם ימותו בצמא עד דבק לשונו אל חכו. או על דרך זה כי על מה שגורי התנין ינקו מדדי המינקת נשאר מהארסיות בעוקצי השדים וכבא היונק לינק אחרי כן מאש הארסיות ההוא תיבש לשונו וחכו עד ידבקו זה בזה בצמא לכבות אש הארס עד ימות ושמא תאמר הלא זה היה ליונק אשר לא ידע לשאול אוכל לנפשו ומים לכבות אש צמאונו ומבלי משים לנצח יאבד אך הגדול ממנו

היודע לשאל הלא יטעימוהו ויחיה כי גם שוביהם ירחמום למען יעבדום כרחם אדון על עבדו לזה אמר הנה עוללים שאלו לחם ולא שוה למו כי פורש אין להם שאף כי לשוביהם לחם ודרכם להאכיל לעבדיהם עבדי ישראל שאני כי פורש אין להם כלומר כי אם לזולתם וש"ת הלא זה קרה לקטנים הצריכים לזולתם יאכילום אך לא קרה כך לגדולים היכולים לבקש די מחסורם אמר כי אדרבה רעתם רבה כי הלא לאלה תחלק נחלה וכאב אנוש מהראשוני' כי הלא גם העשירים:

פסוק ה

האוכלים למעדנים הבלתי אוכלים לשובע נפשם וגופם רק למעדנים לרוב ענוגם עתה נשמו בחוצות בלי שיוכלו לסבול חרפת רעב עד הגיעם אל ביתם למות על מיטתם וזהו אומרו למעדנים בלמ"ד שמתחילה היו אוכלים בשביל מעדנים והאמונים עלי תולע וכו' לא אמר בתולע והוא כי יש ג' הדרגות א' שילבשו תולע בחגים ובמועדים ויש אמונים בה ללובשם תמיד אך הוא שמעלהו עליו שלובשו אך למעלה מזה אותם שהמצעות שמציעין תחתיהם לישב ולדרוך הוא מצעות תולע כמחצלאות בבתי זולתם וגם באלה יש עושה כן תמיד ויש בחגים ושמחות וגיל אמר כי אלה היו אמונים שהוא בהתמדה ולא בלבד העלות התולע על עצמם שהוא מלבוש כ"א עלי תולע שהם עליו שהיו מצעותיהם של תולע לדרוך בם ועתה חבקו אשפתות שיפרשו ידיהם לחפש גרעיני חטה ושעורה והמה שטוחים באשפה כמחבקים אותם וכן בכל אשפה באופן שחבקו אשפתות:

פסוק ו

ויגדל עון וכו'. ידבר המקונן כאלו מדבר בעד ישראל ומתלונן איך בשני דברים גדלה רעתם מרעת סדום. א' שלא הרגישו צער מתחולל ימי' רבים רק נהפכה כמו רגע. שנית כי לא חלו בה ידי אויב משא"כ אנו בני ישראל שמתנו ברעב שהיו גוססין ימים רבים ומי יתן ומתנו כרגע וגם שם ולא חלו בה ידים ופה גם במתים ברעב היה בם משלוח ידים כאשר יבא ואמר עון בישראל וחטאת בסדו' לומר כי גם שמזידין היו אנשי סדום למה שלא נגה עליהם אור השי"ת ותורתו אשמתם קל מאשמות ישראל ואשר יחשב לעון בישראל יהי' בגדר חטאת לסדום וזהו ויגדל עון מי שהי' בת עמי למה שהיא בת עמי מחטאת סדום למה שהיא סדום וע"כ היתה שם הפוכה כמו רגע ולא חלו בה ידים עכ"ז אבינו הרחמן את בנו בכורו ישראל גם בהעוותם לא היה מהראוי יעשה בנו שפטים גדולים מבסדום כי הלא ראה נא מה ארכו בצערם כי לו היו חלושי המזג ביום או יומים ימותו ברעב ולא יהיו כגוססין ימים רבים אך זכו נזיריה משלג צחו מחלב והתמידו ברעב עד השתנותם לשחרות וש"ת אולי חלושים היו ובקלות ישתנו לז"א ספיר גזרתם והוא

מה שספרו רז"ל מאבן סנפרינון שיושם בסדן ויכו בה בקורנס ותכנס בסדן לעוצם חוזק קושי הספיר מהברזל והנה אלו ספיר גזרתם באופן שלא במהרה יתעלפו ברעב אם לא בהתמדה רבה ועכ"ז התמידו עד חשך משחור תארם תחת היותם כשלג וחלב ופנינים ולא נכרו בחוצות מקום אור שאין מעכב האור מלהאיר שם וגם צפד עורם על עצמם עם היות שיבש היה כעץ והיבש קשה לידבק בלי לחלוחיות מה או שכ"כ נדבק בעצם עד העשותו כעצם א' בממשותו שלא יורגש התנועעות. בעור על העצם כלל ומה שאמרתי שבסדום לא חלו ידים ובמזי רעב חלו ידים אל יקשה עליך איך חלו ידים ברעבים והלא מאליהם ימותו לז"א טובים היו חללי חרב וכו' לומר אצ"ל שגם הם חללים כי אם שטובים היו חללי חרב מהן ולא תאמר הלא אם הגיעו לגדר שצפד עורם על עצמם הלא יבחרו מות מחיים ולא ירגישו צער הריגה ואדרבה יחזיקו טובה להורגם לז"א שהם יזובו מדוקרים מתנובות שדי שבהכביד הרעב היו יוצאים ומתפשטים בשדות לאכול מתנובותם עד יקנו לחות בעצמם ואז יחרצו בעלי השדות וידקרום ואז יזובו מדוקרים ואם תתמה אם היו יבשים כעץ מהיכן היה זב לחלוחית מהן לז"א מתנובות שדי שהיו אוכלין באופן שאחר הרגיש כל אורך הצער עד חשך משחור וכו' וצפד כו' היו מרגישים צער ההריגה ע"י תנובות שדי המקנים בה לחלוחית והיו בנושא אחד ב' הפכי סדום. או יאמר טובים היו חללי חרב וכו' שהרעב היה מפילים חללים חללים כי הלא הם החללי חרב יזובו מדוקרים היה יוצא וזב לחלוחית מהם מתנובות שדי שאכלו מש"כ חללי רעב שלא נהנו אפי' למות שבעים:

פסוק י

ידי נשים וכו'. משיב הנביא בעדו יתברך ואומר הלא הלינותם עליו כי הגדיל רעתכם על רעת סדום ולא ריחם עליכם וזה שיעור הכתובים הביטו וראו חמלת ה' וחבתו אל בנו בכורו ישראל גם בעת עברם רצונו ויכעיסוהו כי הלא גדלה רחמנותו מרחמנות אם על ילדיה אשר הרה וילד' כי הלא ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן וכו' עם שילדיהן לא עברו רצון אמותם ועם כל זה היו לברות למו ואלקינו מרחם עם שהכעיסו אותו בפסיליהם בקש להטיל כעסו הראוי לבא עליהם והטילו על הר ציון הר קדשו למען תת להם שארית בארץ כי הלא כלה ה' חמתו שפך חרון אפו במה שויצת אש בציון וכו'. ולהתכת הכתובים נאמר ידי נשים וכו' כי הנה מהראוי היה תרך עינה מלבשלם על ידי עצמם או אחר בשולם אותם ירך לבבם מלאוכלם אמר כי הנה בשלו ילדיהן ואח"כ היו לברות ולא תאמר אחרי שבוע רעבנותן פעם אחד לא ישנו פעם שנית רק יקברו הנותר אך לא כן עשו רק היו לברות שיאכלו ויצניעו לפעם אחרת שיעשו אכילות רבות ולא

יעצרו כח להחליף זו עם זו לומר אכלי את שלי ואאכל את שלך מפני עגמת נפש רק הם בעצמן יאכלו בשר בניהן וזהו אומרו למו. או יכוון מאמר הכתוב האיש הרך בך והענוג מאד תרע עינו מתת לאחד מהם מבשר בניו אשר יאכל וזה יאמר היו לברות למו ולא לאחד מבניו הנותרים והיה זה בשבר בת עמי טרם בא האויבים רק בהיות השבר מהן ובהן:

פסוק יא

כלה ה' וכו' אחרי אומרו את כל הרעות הגדולות אשר באו על בני ציון היקרים הקטנים עם הגדולים אשר עליהם יחרד כל לב ויתר ממקומו הלא ידוו הדווים ותרדנה עיניהם דמעה ויאמרו במר נפשם איה חסדי אב הרממן על בנו בכורו ישראל אשר אהב ע"כ אמר אלקים ברוח קדשו דעו איפה כי לולא חסדי ה' כי לא תמו לא היה שריד ופליט מישראל ח"ו כי הלא שנים מה' חרשי משחית אשר התעתדו לפקוד עונות ישראל עליהם הלא המה חמה וחרון אף אמר הוא יתברך הביטו וראו עד היכן גודל עוצם אשמותיכם הגיע כי אלו הניח יתברך את החימה שתכלה בהם היו עדי אובד אך כלה ה' חמתו אשר היחלה בם בציון ואת חרון אפו אפילו לא הניחו להיחל בישראל כ"א שפך חרון אפו כלו ויצת אש בציון וא"כ אמור מעתה אם התחלת החימה בלבד הספיקה לכל הרעה הכתובה בכתובים הנאמרים באמת מה היה אם היתה החימה גומרת בם או החרון אף אם היה אפילו מתחיל בם אך אין זה כ"א שרבו כמו רבו רחמיו עד אין קץ כי על כן אתם בני ישראל לא כליתם והראיה על גודל חרון אף שהיה על ישראל כי לא הספיק אכול שרוף וכלה כל הבנינים אשר על הארץ כי אם גם היסודות שמתחת לארץ כי אין זה כי אם שלמען השלם והתיך כל כח הרוגז אשר היה מתוח על העם הוצרך כלות גם היסודות כולם למען נכיר ונודה לה' על אשר השאיר לנו שריד:

או יאמר כלה ה' חמתו וגם שפך חרון אפו וכל כך גדלה קדושת ציון שאש חמתו וחרון אפו לא היו יכולין לשלוט בה לולא בערה בה אש ה' וזהו כלה חמתו שפך חרון אפו ולא שלט אשם כ"א שויצת ה' הנזכר אש בציון וזהו שלא נאמר והוצת אש בציון כי אם ויצת שהיא ה' באש הציתה והראיה כי אש ה' היתה כי הלא ותאכל יסודותיה כי אש זולתו לא היתה שולטת עד אכול יסודותיה:

עוד אפשר באומרו ויצת אש ענין מאמרם ז"ל כי אש ה' לא בא כאשר כאשר יצא מלמעלה כי הלכה לכרוב ומכרוב לכרוב ושהיתה ביד המלאך עד שנצטננה והיו הגחלים עוממות ואח"כ הבעיר בם את ציון וזה יתכן יאמר פה ויצת אש שהאש לא היתה בוערת כי עוממות היו גחליה אלא שהציתם למשול בציון כי בהיותם בציון הציתם וזה אפשר גם

הוא מאמר הכתוב שלח אש בעצמותי כי שלחה ע"י שליח שהוא למען תצטנן ואחר כך שהיו כבר גחלים עוממות חזר והשליטה וזהו וירדנה וגם זה אפשר ענין פסוק ושלחתי אש ביהודה ואכלה ארמנות ירושלים כי שלחה תחלה על ידי שליח למען תצטנן ביני וביני ועכ"ז אחר שלוחיה השליטה כי ואכלה כו' וסמך ואמר:

פסוק יב

לא וכו' לומר והראיה כי ה' הוא שהצית אש בציון שאל"כ מי הגוי אשר יערב אל לבו לבא בשערי ירושלם אך עתה בראות כי ממרום שלח אש ה' ערבו אל לבם ומה גם לרז"ל בפסיקתא כי בא מלאך וישם רגל א' על צד א' מהחומה ורגל אחד על צדה השני ויהרוס בה והרים קולו ואמר בואו על הכרם אשר בעלה איננו וכו' ומיד ירדו לעיניהם ד' מלאכים בד' לפידי אש והציתו בד' פנות ההיכל:

לא האמינו וכו' הנה ארז"ל שאחר שעשה נבוזארדן ג' שנים ומחצה ולא יכול ליכנס רצה לחזור לארצו ויתן ה' בלבו למדוד החומה וחזר ומדד ביום הב' ומצא פחות טפחים ומחצה וכן בכל יום ויום עד שנבלעה כלה הה"ד לא האמינו כו' ויהי' דעת בעל המאמר כדעת המתרג' כי צר ואויב הם נ"נ ונבוזראדן והנה ראוי לשום לב אל דקדוק השיעור ההוא טפחים ומחצה בכל יום ואפשר יהיה על כי עברו על עשרת הדברות כנודע מדברי רז"ל וע"כ אפשר שהיה השיעור ההוא שהם עשר אצבעות שעשרת הדברים הם כנגד י' מאמרות הנקראים אצבעות כדברי רז"ל וכמאמר רבי מאיר להההיא כותי על המים העליונים התלוי' במאמר ומה אם אצבעך מעמיד המים אצבעו של הקב"ה עאכ"ו הרי קרא למאמר אצבע. ועל דרך הפשט יאמר בשום לב אל אומרו בשערי כי הצר או אויב באחד השערים נכנס והראוי יאמר בשער ירושלים או בירושלים אמנם הנה כתוב אצלנו על פסוק עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם כי ירושלם של מטה מכוונת כנגד ירושלם של מעלה ובכן הנכנס בשער ירושלם של מטה בשני שערים הוא נכנס כא' בשל מעלה ובשל מטה כמפורש אצלינו במקומו כי כ"כ שפע של מעלה בשל מטה שהוא כאלו של מעלה הוא למטה כי ע"כ היו בעזרה עומדים צפיפים ומשתחוים רוחים כי איזה הדרך מקום שעור ב' כפות רגליו יחזיק אדם שטוח כל גופו בו בפשיטות ידים ורגלים אם לא שמקום הרוחני של מעלה אשר היא כנגד המקום שהם בו למטה הוא כאלו הוא למעלה ועל כן אינו מן התימה יחזיק אפילו יותר מזה הרוחניות משולל מקום וגבול כנודע. כלל הדברי' כי קדושת שער ירושלם התחתונה גדולה עד שחשב העומד בשער ירושלם למטה כעומד בשער ירושלם של מעלה כנכנס ועומד בשני שערים כאחת וע"כ לא יעלה על לב בלתי מסכלי האמת כי לא יעצר כח צר ואויב לבא אל מקום קדוש כזה ע"כ לא

האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבא צר ואויב במקום שהוא ב' שערים כא' לרוב קדושתו ששער של מעלה היא כנמצא בו באופן שבבואו לא יבצר מבא בשני שערים כאחד גם כי אחד הוא השער אשר בא בו אך אין זה כ"א מחטאת נביאיה וכו' שמלאו את ירושלם דם נקי וטמאוה ונסתלקה הקדושה העליונ' ונמצא צר ואויב בא בשער א' בלבדה כי העליונה איננה שם. וביאור הכתוב מחטאת נביאיה בשום לב אל חסרון הוא"ו שלא אמר ועונות כהניה אך יאמר מחטאת נביאה הם נביאי השקר המתעים בכזביהם אומרים שלום שלום ואין שלום מבטיחים אותם כי טוב' תבא עליהם בעובד' עבודת אלילים ונמשך מחטאת נביאיה עונות כהניה הם כהני במות פסיליהם כי תחזקנה ידיהם בנבואות נביאיה שאת הצדיקים המנגדים אותם שפכו דמם כמים וטמאו הארץ וזהו השופכים בקרבה דם צדיקים ולא עוד אלא שעבירה גוררת עבירה שלפני עור היו נותנים מכשול כי הנה נעו עורים בחוצות כי בהיות החוצות פנויות היה להם טביעות בדרכים שהורגלו בהם והיו נמשכים והולכים אך עתה בשפוך כהניה דם צדיקים בקרבה היו פגרי החללים מכשלות תחת רגליהם ובהכשלם היו נעים ונדים בחוצות שלא היו רואים אם יטו על ימין או על שמאל ללכת לדרכם ובמקום היותם מדריכים אותם אדרבה היו מרדפים ומרעים אותם כי הלא בהיותם נעים בחוצות ממכשלות פגרי החללים לחתור להם דרך ללכת לא יבצר מהם בהתנועע' אנה ואנה בקרב החללים שיתגאלו בדמם כל מלבושיהם ואז מה היו עושים הכהנים הנזכרים סורו טמא קראו למו שהיו קוראים למו יסורו שהם טמאים מהדם פן יטמאו את עוברי דרך כי אומרו סורו הוא כמו סורו נא מעל אהלי האנשים שהוא סורו עצמכם כן היו קוראים למו ואומרים סורו טמא שיסורו עצמם פן יטמאו את זולתם וזה להבעיתם בהחפזם כי הלא עורים היו ובאין עינים יממשו ולא ימצאו דרך ומה גם לצאת מבין החללים ולבל יבואו בני אדם לאחוז בידיהם להוציאם מבין החללים ולהדריכם לדרכם סורו סורו אל תגעו בעורים המגואלים בדם בל תטמאו בהם וזהו כי תחלה נאמר למו ובאומרו סורו סורו אינו אומר למו אך יאמרו הוא כי סורו טמא היו אומרים לעורים עצמם ואומרו סורו סורו וכו' הוא סתם לנמצאים בחוצות והיה לבל ידריכו' ויתעכבו שם עד יסריחו שם מדם שנטבלו מלבושיהם וגם שיוסיפו להיות יותר נעים ונדים וזהו כי נצו שהוא כפירש"י לשון סרחון שהוא כי ע"י האמור הסריחו שם וגם נעו שהוסיפו להיות עוד נעים וזה אומרו גם נעו שהוסיפו על מה שנעו בראשונה ועתה חל עליו תיבת ביאור מה המה חטאת נביאיה וגם מה טעם היו נותנים הם וכהניה על שפכם דם צדיקים ובראשון היחל ואמר אמרו בגוים וכו' והוא כי חטאת נביאיה היו כי אמרו בגוים לא יוסיפו לגור שאחר גלית יהויקים וגלות יכניה עוד לא יוסיפו לגור

בין הגוים והוא כמפורש בירמיה שהיו אומרים שלא בלבד בני האדם לא יגלו עוד כ"א גם הכלים שלקחו עם גלות יהויקים ועם גלות יכניה שיחזירום וזהו אמרו וכו' כי מה שאמרו נביאיה הי' כי בגוים לא יוסיפו לגור עוד אמרו התנצלות על כהניה ששפכו דם צדיקי' שנמשך גם עונות אחרי' והוא פני ה' חלקם את האנשי' החללים האלה מאצלו ולא עוד אלא שלא תהיה הריגתם כפרתם כ"א שלא יוסיף להביט' באותו עולם באופן שבדין הורגם ופירש מה היה עון הנרצחים שפני ה' חלקם לא יוסיף להביטם הלא הוא כי פני כהנים לא נשאו הם כהניה הנזכר שלא נשאו פניהם ע"כ הכהנים הנזכר זקנים לא חננו כ"א הרגום הם דם צדיקים אשר אמר השופכים בקרבה דם צדיקים שהיו צדיקים וזקנים שקנו חכמה:

פסוק יז

עודינו כו' הלא אמרנו מהחטאת נביאיה אשר אמרו בגוים לא יוסיפו לגור היו מבטיחים לב העם כי לא תבא עליהם רעה כי אם טובה שהוא כי ע"י כן רפו ידיהם מלשוב עד ה' וביני וביני נמשך כמדובר שפוך דם צדיקים וצרת העורים והלא יאמר איש האם דעה חסרו העם ששמו לב אליהם והלא עין בעין היו רואים הצרות דוחקות זו אחר זו ואין יום שאין קללתו מרובה מחבירו ועדין לא נחו מגלות יהויקים ויבא רוגז גלות יהויכין אשר גלו בו כל הצדיקים אילי הארץ והחרש והמסגר ואיזו טובה ייחלו אחרי זאת וגם הרעב כבד בארץ לזה אמר הנה הרעה היתה כי המה את מצרים נתנו יד ושמן למצרים יובל והיה עולה על רוחם לצרף תקות תשועת מצרים אל נבואת נביאיהם אומרים בלבם כי תתקיים נבואת הטובה בתקותם ממצרים וע"י כן רפו ידיהם מן התשובה עד אפס תקוה כי הגיע מנין ונושנתם שהוא קץ הרעה בלא תקומה אם לא תקנו בינתים כאמור במס' גיטין שהגיע זמן ונושנתם להתקיים מקרא שכתוב העידותי בכם וכו' כי אבוד תאבדון בגלות צדקיה וזה מאמר המקונן הנה עודנו תכלנו עיננו מיחל אל עזרתנו הבל שהוא נבואות הטובה מנביאי השקר ולא שבנו בינתים עם שלא ראינו סימן טובה היה בצפיתנו שנצטרפה צפיתנו שצפינו אל גוי לא יושיע הוא מצרים כי חשבנו תתקיים הנבואה בה ונרפינו עד צדו צעדינו מלכת ברחובותינו הרחבות כלומר שדחקה השעה עד אין תקומה והוא כי קרב קלנו של מנין ונושנתם ובהיות הקץ קרוב עדין היה אפשר לשוב טרם יבא אתרפו ידינו כי נתייאשנו כי מאז קרב קצנו אמרנו הנה כבר מלאו ימינו כי בא קצינו כי אבוד נאבד וכבר אבדה תקוה באופן שלא שבנו ואבדנו נמצא כי נביאנו היסבו כל הרעה וזהו קרב קצנו כי מאז קרב טרם בא קץ המנין אמרנו הנה מלאו ימינו כי בא קצנו ומה נועיל עתה ואין לומר כי מה שרפו ידינו מן התשובה לא הסיבו נביאי

השקר המבטיחים אותנו כ"א שמכובד הצרות תשש כחנו כי הנה לא כן הוא כי הנה כאשר מלאו ימינו בא קצנו הוא קץ הגלות עם היות כי קלים היו רודפנו מנשרי שמים ולא היו יכולים להשיגנו כי הנה על ההרים שבעליות ההרים וטרשים ושיני סלעים שהם מכשולות שבהם הנרדף נכשל שם דלקונו ולא השיגונו עד רדתנו מההרים אל המדבר שהוא מישור ושם עם היותם קלים מנשרי שמים גם שם לא השיגונו אם לא על ידי שים מארבים על עבר שהיינו בורחים שם באופן שעל ידי כן צדו אותנו קצתם רודפים אחרינו וקצתם מארבים לפנינו והיינו כתוא מכמר שאם לא כן עם כל קלותם מנשרי שמים לא השיגונו באופן כי לא מתשות כח לא שבנו ובקשנו תרופה למחלתנו אם לא מחטאת נביאינו שנמשכה מהם רעתנו כמדובר:

או יאמר עודינה וכו' מה שידענו מרבותינו ז"ל כי היו חכמים בישראל מבטיחים אותם על הכל בחכמתם זה אומר אני אשביע שר המים ואקיף את ירושלים בחומת מים שלא יבא צר ואויב אליה וזה אומר אני אשביע את שר האש ואקיפנה חומת אש עד שהוצרך ית' לשנות משמרות המלאכים ולעשות את שר המים שר האש ואת שר האש שר המים באופן שבקוראם את אחד מהם לא יסכון למו וזהו חלל ממלכה ושריה וכן אמרו שאמר חנמאל בן שלום אני אגביה את ירושלים באויר השמימה ויעש כן אלא שגרם העון והשליכה ית' לארץ הדא הוא דכתיב השליך משמים ארץ תפארת ישראל וזה יאמרו ישראל פה במר קיניהם אוי לנו כי עודינה תכלינה עינינו אל עזרתנו הבל מהאומרים שיקיפוה אש או מים או יעלה השמימה וכיוצא שהיתה עזרת הבל מצורף אל מה שבצפיתנו צפינו אל גוי לא יושיע הוא פרעה בין כך ובין כך ראינו איך היתה מתקרבת הרעה בהדרגה כי טרם הגיע מנין ונושנתם שעדין לא ניתנה שליטה בעצם לאויבים לא היה לנו רק אימה שצדו צעדינו מלכת ברחובותינו והיה זה כאשר קרב קצנו שלא בא עדיין אך כאשר מלאו ימינו כי בא קצנו אז לא בלבד צדו צעדינו כי אם שאז השליטם ה' עד גדר שקלים היו רודפינו מנשרי שמים ולמה לא השליט' ית' מאז קרב קצנו אם לא שהיה מאריך ומרא' לעינינו אך היתה הרעה מתקרבת למען נשוב עדיו ונושע ולא שבנו באופן שעלינו להצדיק עלינו את הדין ואין תואנה לנו לומר כי חולשתנו גרמה כי תש כחנו מצרות כי הלא כ"כ היינו גבורי כח שעם היות כי קלים היו רודפינו מנשרי שמים עכ"ז לא השגונו כאשר על ההרים דלקונו עד שבמדבר ארבו לנו:

פסוק כ

רוח אפינו וכו' אמר עוד היתה גרמת רעתנו הלא הוא העדר הצדיק הוא יאשיהו כי בו חסינו לומר בצלו נחיה ולא עוד היתי' רעתנו כ"א שהראה ית' השגחתו כי אין לבטוח

בגוי לא יושיע הוא פרעה ועמו כי הלא רוח אפינו משי"ה נלכד בשחיתות' של גוי לא יושיע הוא פרע' נכה וחילו ואיך אחרי מות יאשיהו היינו עוד בוטחים בגוי הרע ההוא או מעין זה שאומרים אנו בני ישראל הלא האשמנו את עצמנו לומר שהיה גוי לא יושיע ואליהם צפינו ובטחנו בם ולמ' קראנוהו לא יושיע הלא הוא כי הנה רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם של הגוי ההוא ואיך יושיעונו אם הם למודי הרע אותנו שלכדו את אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים:

או יתכן שעודה מדבר' על חטאת נביאיה אשר נמשך עניינם עד כה בדרך הא' ומוסיף ואו' הנה לא לבד נלכדנו אנחנו המון העם בשחיתות חטאת נביאי השקר כ"א אשר בערכנו היו כנשמה ואנו הגוף שהיה רוח אפנו כד"א ויפח באפיו נשמת חיים גם הוא נלכד בשחיתותם והוא כי הלא אמרו רבותינו ז"ל כי איך נהרג יאשיהו כי בעבור פרעה נכה דרך ירושלים בחילו אל מקום אשר יצא עליו יאשיה באומרו וחרב לא תעבור בארצכם אפי' חרב של שלום כי הוא חשב שהיו ישראל כלם צדיקים כי היה הולך מבית לבית להעביר גלולים מן הארץ והיו להם פסילי הבליה' אחר הדלת ובהכנסו יפתחו הדלת ולא היו הבליה' נכרים בין הדלת והקיר ועולה על רוחו כי ביערום ובצאתו היו סוגרים הדלת ומתגלים ומשתחוים להם והלא אם היו שומעים את ירמיה היו מבערים הבליהם ושבים אל אלהי אמת ה' אך שומעם אל נביאי השקר גרם עשותם הערמות ההם והחזיקם בטעותם הרע נמצא כי בשחיתותם של אלו נלכד יאשיהו אשר אמרנו כי אצ"ל בירושלם כ"א היינו יוצאים והולכים בקרב הגוים עד שם יגיע צל זכותו להסתופף בו לחיות מה גם עתה בעיר אלהינו ירושלם אשר הוא ית' שוכן בתוכם. כהתם הקינה רוח הקדש תדבר נחומים לעמו ישראל על גליותם ואומרת שישי ושמחי וכו' שישי אדום בעמדך על הפרק בחרבן ראשון ושמחי בהחריב ירושלם בשני אך דעי כי לא לעולם חוסן כי גם עליך תעבור כוס ולא תוכל לשתות את כולו והוא ענין מאמרם ז"ל על פסוק ויסרתיך למשפט ועל פסוק רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע"כ אפקוד עליכם את כל חטאתיכם כי משלו משל למלך שיש לו ב' לווים א' אוהב וא' שונא אל האוהב או' תפרע לי מעט מעט בהזדמן לך דינר או איסר או פונדיון הריצהו לי ועושה כן לסוף הזמן נמצא שפרע את כל חובו עד בלתי השאיר כלום ולא נצטער כלל אך את שונאו או' איני חפץ רק ליקח את הכל בסוף הזמן כאחת והיה האיש ההוא כל מעות המזדמנות לו אוכלם בבואם ובהגיע ימי הפקודה לשלם אין לו אפי' לא' מעשרה בחובו ונוגשו עדי אובד כך הקב"ה נושה בכל אומה ואומה מכל חטאתם וכל פשעיהם ואך את ישראל יום יום יעמוס למו פקודת אשמתם וכמו שאמר הכתוב לעשות משפט עבדו

ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו ועי"כ נמצאו פורעים הכל ואין מוותרים להם כלום ויכולים לסובלו וזהו ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך לא כן מ"ה כ"א שכל אשמותם צרורות בשמלותם על שכמם עד סופם ובכן לעת קץ אין בהם די שלם אפי' אחד מני אלף מחובותם וזה יאמר פה גם עליך תעבור כוס ואז מבלי שתיתך הכל רק בדרך העברתו בלבד שתדיח או תטעום קצת מאשר בתוכו תשכרי ותתגלי כל כסויי אשמותך משא"כ ישראל שכבר פרעו הכל קו לקו שעי"כ תם עונך בת ציון לגמרי שלא ויתרו לך כלום לכן לא יוסיף עוד להגלותך אחר גלות אדום הוא הרביעי אך בת אדום שלא פרעת והכל שמור לך לסוף לא תעצר כח לקבל כל עונש עונותיך כ"א עון אחד וגלות כל חטאתיך ותכלה וזהו פקד עונך וכו' והוא מז"ל בויקרא רבה וכו' נמשלה וכו' שמראה סימן טהרה כך הם מראים טהרה ותחתיהם לא כן ובזה יאמר כי אז יתגלו לא יעצרו כח למרקם וזהו פקד עונך וכו':

פרק ה

פסוק א

זכר ה' וכו' הן אמת כי מרגלא בפומי דכל ב"א כי אינו דומה צער העני אשר מימיו לא ראה עושר לעשיר גדול ובא עד ככר לחם כי אשר לא ראה טובה מעולם נעשה לו עניו כדבר טבעי והוא צער בנוני מתמיד בו אך העושר ונתרושש אין כהה לשברו ומאנה הנחם נפשו כי מר לו מר ומה גם בהראות בבגד עדים ופת יבש נקודים בפני אשר ראוהו ביקר תפארת גדולתו כי אחת אפים על חוסר לחמו ירגיש חרפתו כי יחרד לבבו וזה יהיה מאמר בני הגלות אשר ירדו לשערים בגלות המר והנמהר באומר' זכר ה' כו' לומר כי נפילתינו היתה מגבוה מעל גבוה עד תהום רבה כי אלו היינו מתחילה ממלכה שפלה לא גדלה חרפת ירידתנו כ"כ גדולה אך זכור ה' מה היה לנו בזמן מלכותנו וע"י זכרך גודל גדולתנו הביטה בשומך לפניך הגלות ההיא וראה את חרפתנו עתה לפי הערך ההוא:
או יאמר אם אין בצרותינו די בער אשמותינו בגלות צרף צרת החרבן והשוד והשב' והרעב והחרב והשבי שהי' לנו אז עם החרפ' אשר לנו בקרב הגוים ויגיע' שניהם ינכו כל אשמותינו וזהו זכר ה' מה היה לנו כלו' בזמן ההוא ועם זה הביטה וראה את חרפתנו:
או יאמר בשום לב אל תיבת הביטה שהיה חסרת ה' אחרונה ולבא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל האומרים כי ביה ה' צור עולמים אל תקרי צור אלא צר שברא העה"ב ביוד והעה"ז בה"א עוד ארז"ל על פסוק הבט נא השמימה אין הבט אלא מלמעלה למטה מלמד שהעלהו הקב"ה למעלה מכיפת הרקיע ואמר לו הבט נא השמימה שתחת רגלך.

ונבא אל הענין אמר זכור ה' כלו' בבחינת שם הרחמים מה היו לנו ואם נסתלקת מהעה"ז הביטה מלמעלה למטה ובלתי היותו בעה"ז נרמז בחסרון הה"א מהביטה לרמוז כי ההבטה היא על שהעה"ז משולל הוא ית' ממנו כלו' השראתו רק השגחתו ואמר ההבט' מרחו' שוב לעולם ומקרוב ראה את חרפתנו כי בושנו מאד והבשת הוא מספיק להתם פשע כמשז"ל על שאול שעל שנתבייש זכה למחיצת שמואל ואם תאמר נא אלהינו כי טמאה ארץ אחוזתנו וע"כ תמנע השראת מהעולם כי נחלתינו נהפכה לזרים בתינו לנכרים ראה ה' והביטה כי יתומים היינו אין אב בעלותך מאתנו ואתה נקראת אבי יתומים ולמה תעזבנו ולא עוד אלא שהן אמת שנסתלקה שכינה מעל הארץ אך לא לגמרי כי לא זזה בחינת שכינה מכותל מערבי וזהו אמותינו שהן ציון וירושלם המתייחסו' לאמותינו שע"כ יקראו אותנו בת ציון בת ירושלם הן כאלמנות ולא אלמנות ממש כי לא זזה שכינה מכותל מערבי והוא מאמרנו על פסוק עיר האלהים סלה באופן כי לא כמו זר יחשב שובך להשרות שכינתך היא הבחינה הגדולה שנסתלקה כיון שלא מאסת עירך מלהשאיר מציאות התפשטותם ע"י מה שתזכור מה היה לנו שעי"כ תביט מלמעלה ואחר בחינת הבטה שהיא מרחוק תעשה גם בחינת ראיה שהוא בקרוב:

או יאמר הנה שנים הם הלוקים בחרבן אנחנו וירושלים שסבלה אשמותינו ואומרים אנו בני ישראל האמללים בצרת הגלות המר והנמהר הלא אמרת ברוח קדשך אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני אנא ה' כאשר תזכור ירושלים שהוא על מה שהיה לה בשבילנו זכור ה' ג"כ מה היה לנו מהצרות כי גדלה מאד וגם הביטה וראה את חרפתינו כי גדלה על צרת נחלתנו שסבלה בשבילנו כי הלא נחלתינו לא נמוקה כמונו בחרב ורעב ושבי שהוא מה שהיה לנו כי אם שנהפכה לזרים שנהפכה מהיות לנו ותהי לזרים וכן בתינו לנכרים אך בעמדם יעמודו שלא נמוקו כמונו שבני ציון היקירים נחשבו לנבלי חרש ויזובו מדוקרים ועוד כי אנו יתומים היינו אין אב שנסתלקה ממנו אבינו השמימה אך אמותינו ציון וירושלים כמדובר בדרך הקודם לא נסתלקה מהן להתייחס לאלמנות כ"א כאלמנות ולא אלמנות ממש כי לא זזה שכינה מכותל מערבי אך אנו יתומים כי זזה מהם עד מראת יחזקאל בבבל כנודע מספר הזוהר:

או יאמר נחלתנו וכו' כי הנה ארז"ל על פסוק והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות וכו' כי מי לא ידע שאם יהרגום בחרב שיהיו נשיהם אלמנות ובניהם יתומים אלא שיהרגו במלחמה ולא יבואו עדים שראו אותם הרוגים ואין מורידין את הבנים לנכסים ולא יניחו הנשים לינשא שלא ידעו אם מתו אם נשבו ואפילו אין מורידן קרוב לנכסים אמר נחלתנו נהפכה לזרים בתינו לנכרים ואלו היינו ספק יתומים אך אוי לנו כי יתומים היינו אין אב

בודאי ואמותינו היו כאלמנות כאלו יש ספק באלמנות והיא רעה גדולה כי בתינו אשר כל אלמנה נותנים לה מדור שהיתה בו עם בעלה היתה לנכרים ולא לאמותינו. ואם נשים לב אל השמטת ה"א מהביטה ויו"ו מואין אב אפשר ירמוז ענין מז"ל על פסוק כי יד על כס יה כי נשבע הקב"ה שלא יתחברו אותיות ו"ה עם י"ה עד עת הנקם מעמלק שהוא לעת קץ גם ידוע כי אותיות י"ה תמיד מחוברות אך ו"ה הן נהפכות ויהי' הרמז שאומר זכר ה' הוא שם של ד' אותיות מה היה לנו וכו' כלו' שצרתינו עשו שלא יתעכב השם מלהיות שלם כי הנה הה"א והוא"ו הן כנשמטות ונפרדות וזהו שהשמיט הוי"ו מואין אב והה"א מהביטה ומה שהשמיט היא מהביטה הוא כי בתיבה ההוא יש ה"א ראשונה וה"א אחרונה ורמז כי האחרונה היא שנתפרדה לא הראשונה שלא תפרד מהיו"ד כנודע:

פסוק ד

מימינו בכסף וכו' ראוי לשים לב איזה יחס יש למים עם העצים שמחברם לבכות על שניהם יחד ועוד מה לעם כי יבכו על שני הדברים האלה מעל זולתם מכל צורכי בני האדם ועוד מה זו תלונה שעציהם במחיר יבואו כי הלא גם גדולים ובני חורין יהי להם כן שעציהם במחיר יבואו ואף גם מים ישברו בכסף ועוד כי אחר שלחם ומים הם עיקר המחיה מהראוי היה שאחר המים יתלונן על הלחם ולא יאחר לאומרו אחר כמה פסוקים בינתים. אמנם הזכירו תלונה כפול' ומכופלת ואמר הנה מימינו אשר היו לנו ששאבנו אותם או שהיו מים מבורינו ונוזלים מתוך בארינו בכסף שתינו שהיו מוכרים אותם לנו לשתות והלא זו צרה היא אך החרשנו כי הלא לא במחיר באו לנו וגם היינו נהנים בצד מה בשתייתנו אותם אך עצינו אשר במחיר יבואו לנו מי יתן ולא היה לנו רק העדר הנאה אך רעה רבה כי עצינו שבמחיר יבואו על צואריו נרדפנו בהם כי בעצינו הנזכר יכונו וירדפונו על צוארנו והלא יאמר איש כי אינו מן התימה כי הלא כן דרך עבדים עם אדוניהם להכותם בהתבטלם ממלכה אך מי יתן ולא יכונו רק בהתבטל' כי הלא אנחנו יגענו באומר כי יגיעת מלאכת' יניח לנו כי ימנעו מלרדוף אותנו בעצים על צוארנו אך לא שוה לנו כי גם יגענו ולא הונח לנו מהרדיפה הנזכרת והנה אם עושה אלה היו אנשים אשר לא קבלו טובה ממנו החרשנו אך היו אשר מצרים נתנו יד וכו' והיא כי הנה ארז"ל שהיו ישראל מוליכים שמן למצרים וקונים בו חטה ומשלחים אותה חנם לאשור להשביעם לחם עתה שגלינו לאשור הגמול אשר הם משלמים כי אנחנו היינו טורחים והולכים למצרים וקונים החטים בדמים להשביעם לחם והם מימינו שלנו לשתות בדמים יתנו לנו ובעצינו שקנינו בדמינו בם יכו על צוארנו ואף כי יגענו לא הונח לנו:

פסוק ז

אבתינו וכו' נכנס בחטא ויצא בעון והנה לבא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל האומרים בגמרא כי אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון ועל פי דרכנו נשית לב אל אומרם חטא במיתה ועון ביסורין ואחשבה כי להיות המות כרוכה בזרע אדם החטא בלבד יספיק להתחשב חיובא גם מצד עצמו אף למרק ביסורין צריך כובד עון ויתכן בענין זה לבא אל כוונת הפסוק שאומרים במר שיחם הנה ביד אבותינו היו חטאות ועונות ואוי לנו שאם בחייהם היו מתייסרים בעונותם ואח"כ מתים בחטאתם כענין אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון אך אוי לנו כי אבותינו חטאו וע"י חטאתם אינם כי מתו כענין אין מיתה בלא חטא והעונות שלהם שהיה להם להתמרק בם אנחנו עונותיהם סבלנו ואנו מתמוגגים ביד עונותיהם:

פסוק ח

עבדים וכו' דרך העולם שאם עבד חשוב ימשול באיש גדול שהורע מזלו ליפול תחת ידו ויכנו הכה ופצוע ויראוהו אנשים ויחמלו על המוכה רבים יחלו פניו ירפה ממנו לאהבתם:

אמנם זה יהיה בהיות העבד המכה מהעבדים חשובים שלא תהיה לחרפה לאנשי חסד לחלות פניו אך אם העבד המושל ומכה הוא גרוע פחות ונבזה בזוי מבזויי העבדים לא ימצא במכיתתו את האיש החשוב מי שישפיל עצמו לחלות פניו יפרוק עול סבלו וירף ממנו פן יהיה לבוז בעיני הרואים את כבוד המחלה פניו באומר' אחרי מי יצא פלוני לחלות פניו אחרי כלב מת ע"כ יניחוהו בידו עד כלה כי לחרפה יחשוב לו לחלות פניו וזה יאמר עבדים משלו בנו סוג עבדים גרועים אשר פורק אין מידם את הנמסר בידו לדכאו חחת רגליו. ויתכן יקושרו המקראות מפסוק אבותינו חטאו כו' והוא כי ד' שפטים הנביא דבר על זמן החרבן וקראם שפטי הרעים ואמר אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי וארז"ל כל המאוחר בכתוב קשה מחבירו כי השבי כולהו איתנהו ביה והקל שבכולן הוא הראשון שהוא המות ובה היחל ואמר הנה אבותינו כל רעתם היה מות כי חטאו ואינם כי מתו ואנחנו לא מתנו כי נשארנו לסבול עונותם וזהו ואנחנו עונותיהם סבלנו והאחרונה היא השבי הקשה מכלם באה אלינו כפולה ומכופלת הלא הוא כי עבדים משלו בנו היותר גרועי' שבעולם שפורק אין מידם שאין שבי גדול מזה והב' האחרות הרעב והחרב באו' יחד שתיהן כי בנפשנו נביא לחמנו מחמת הרעב מפני חרב המדבר כי לא יכולנו הביא מהחוץ תבואתנו מפני חרב הערביים והיה זה בזמן הגורן שהיתה החטה ראוי להביאה העירה כי אז היה עיקר פחד

חרב המדבר שיבואו לקחתה אחר שכבר עורנו כתנור נכמרו בימי קציר וגדיש וגורן עד העמידת כרי שומרים התבואה לקרח בלילה וחורב ביום חוץ מבתינו ולא יחשב לנו לפתיו' איך היינו לחורב כל ימות קציר וקיץ כשמש השורף עד נכמר עורנו ואחר זאת מוסרים עצמנו לחרב והלא לזה טוב היה למות מאלינו בבית מללכת לנפול בחרב לז"א כל זה עשינו מפני זלעפות רעב כי בחרנו בחרב מברעב כי החרב היא זלעפה א' וברעב זלעפות רבות והוא האמור למעלה כי היו אשר זכו משלג ואדמו עצם מפנינים מרגישים צער גדול ממות שהיו רואים נפשם יוצאת ועורם משחיר כי חשך משחור תארם ולא נכרו בחוצות שהוא זלעפה א' ועוד מוסיף שנית עד צפד עורם על עצמם שהיה זה יותר מאשר הוא גוסס ימים רבים ורואה המות באה ואח"כ מיתה המשונה בצער מתחולל ע"כ טוב הוא החרב שהיא כמו רגע מהרעב שהוא זלעפות רבות לכן בנפשנו נביא לחמנו כמדובר ועוד רעה כפולה נמשך מהיותנו בחוץ עד שעורנו כתנור נכמרו שע"י העדרנו מתוך העיר שנשים בציון ענו בתולות בערי יהודה כי האנשים היו מתמידים חוצה לשמור ולהביא לחמם ונכנסו לענות נשים בציון ובערי יהודה:

פסוק יב

שרים בידם. ראוי לשים לב איזה יחס יש לתליות השרים בידם אל הדרת פני זקנים ועוד שאם הוא שבעון שלא הדרו פני זקנים נענשו שנתלו הל"ל לא הדרו מאי נהדרו. ועוד מאי איכפת לן אם היה בידם או ביד זולתם. ועוד בחורים טחון נשאו איך מתקשר אל הקודם ועוד אומרו בעץ כשלו שאם הוא שמתישות כחם בעץ בעלמא היו נכשלים למה ייחסם המכשול אל עץ ולא אל דבר זולתו שיכשלו בו בני אדם. ועוד אומרו בעץ בקמ"ץ ולא שו"א שהוא כאומרו בהעץ בה"א הידיעה. ועוד למה כשלו בו נערים מבחורים. אך הנה ארז"ל על פסוק ויהיו מלעיבים במלאכי ה' לא נחרבה ירושלם עד שבזו בה תלמידי חכמים וכן אמרו לא נחרבה ירושלם עד שבטלו תלמוד תורה כי ויתר הקב"ה וכו' הא כיצד אלא שמשום שהיו מלעיבים היחל ביטול תורה ונחרבה. ונבא אל הענין כי שרים המושלים בעם בידם וכח ממשלתם נתלו וישענו לשפני זקנים לא נהדרו וידוע כי כל זקנים שבמקרא תלמידי חכמים כד"א והדרת פני זקן קח את כל זקני העם הזקנים אשר בשער ואמר כי לא בלבד השרים נתלו בכחם לבזות ולבלתי הדר פני תלמידי חכמים כ"א גם כל ההמון וזה אומרו סתם לא נהדרו ולא נאמר לא הדרו ועי"כ בחורים הראויים ליישב בישיבה לפני הזקנים כי בטלו יגיעת עול תורה הביאם ה' לעול ד"א כמאמר התנא הפורק ממנו עול תורה נותנים עליו עול מלכות ועול דרך ארץ ונערים הראויים להתחנך בתורה יצאו לתרבות רעה כבן סורר ומורה הראוי לינתן על עץ כמשז"ל שעליו נאמר כי

יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ על בן סורר ומורה נאמר וזה יאמר כי על בזותם תלמידי חכמים נערים כשלו בעץ הידוע לנער הוא הסורר ומורה כי יוצאים לתרבות רעה ומזה נמשך לדבר על רעה הנמשכת מביטול תורה מפסוק שאחר זה זקנים משער שבתו וכו' כאשר יבא בס"ד:

פסוק יד

זקנים משער וכו' הנה כתבנו כי ע"י ביטול תורה כלתה הרעה ובזה יאמר הנה שני דברים שבתו זו אחר זו כי האחת סיבת השנית היתה והוא כי זקנים משער הם שערים המצויינים בהלכה שבתו נערים גם הם שבתו מנגינתם ושמחותם ולא עוד אלא שכאשר שבת משוש לבנו היא התורה המשמחת הלב כד"א פקודי ה' ישרים משמחי לב אז לא בלבד שבתה שמחת בחורים ונגינות מזמריהם כ"א שנהפוך הדבר שהמחולות שהיו משמשים לשמחות וגיל היו משמשים להספדים ואבלות והוא כי זה דרכם בדורות ראשונים לספוד בחלילים וזהו נהפך לאבל מחולנו:

פסוק טז

נפלה עטרת וכו' נמשך אל הקודם יאמר בהזכיר מאמרם ז"ל כי גדולה מיתת הצדיקים מחרבן בהמ"ק כי שם נא' ותרד פלאים שהם ב' ובמיתת הצדיקים הוא אומר הנני יוסיף להפליא הפלא ופלא וכל כך למה ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר עכ"ל. וראוי לשים לב ולהבין מה הנה השתים שבחרבן ואיך בסילוק הצדיק יש אחת נוספת וגם באומרו וכל כך למה ואבדה וכו' איך מצאו טעם מספיק בסוף הכתוב להיות שלשה. אך אחשבה יובן זה במה שאמרו ז"ל תלמיד חכם שמת אין לנו תמורתו כי הלא כמו זר יחשב אומרו שאין תמורתו והלא נאמר וזרח השמש וכו' עד שלא שקעה שמשו של פלוני זרחה שמשו של פלוני ומעשים בכל יום שא' מסתלק ונותנים אחר תחתיו. אך אחשבה יובן במאמר שמות רבה כי כל מה שמחדשים כל חכמים אפילו תלמיד ותיק קבלתו נפשו בסיני והענין כאשר הארכנו במקום אחר כי הוא ית' מאז חשב מחשבות לבלתי תדח ממנו תורה משום דור שהלא אין כח לקבל כל פרטי תורה שבע"פ שלא ישכחו ומה גם כי לא הדורות שוים יש דבר סיג מתייחס אל צורך דור א' מבזולתו לפי מציאות חילוק ענינו וגם ראה כי הגויות הולכים ומתעכרים בכל דור ודור ואיככה יעצרו כח על פי עיונם בעכירות חומרם להבין דבר מתוך דבר כל הצריך כי אפילו בדור יהושע לא עצר הוא כח להחזיר ברוח מבינתו שלש מאות הלכות שנשתכחו באבלו של משה על כן מה עשה הוא ית' קבץ כל הנשמות העתידות לבא בכל דור ודור בהר סיני ואת כלן השמיע בהוד קולו כל פרטי תושבע"פ וכל החדושים העתידים להתחדש בכל דור ודור

וכל הסיגים הראוים בכל דור ואז כל נפש ונפש קבלה ונשקע בה כל המתייחס אליה מכל הפרטים ובכללות כלן נמצא הכל והוא כי כל נפש ונפש יש לה שייכות בתורה וכל א' דבקו בה כל הדברים המתייחסים אל בחינתו כמפורש אצלנו באר היטב בביאור ספר משלי ובכן בבא כל נפש אל העולם הלזה מחדש מה שקבלה כי הוא חלקה בתורה כי גם שיראה שע"י יגיעת עיינו הוא מבין לא כן הוא כ"א כנזכר מה שקבלה נפשו והיגיעה להבין אינו אלא מפני שהחומר מעכב מלגלות הנפש מה שקבלה על כן צריך ליגע החומר ולהתישו ואז הנפש מוציאה מה שקבלה ונראה בעיני האדם שהוא השיג ולא כן הוא כ"א שיקרנו כנביא בהתנבאו שארז"ל במדרש הנזכר כי הוא גם הוא מה שקבלה נפשו' מאז בסיני שבנוח עליו הרו' להנבא משתבר ונכנע גופי ע"י מה ששורה שפע עליו כדי שעי"כ יתנבא מה שקבלה רוחו מאז יע"כ נקראת התורה תושיה שמתשת כחו של אדם וזה אומר' ז"ל יגעת ומצאת תאמן כי אחר היגיע' למציא' תחשב לו כי ע"י החומר מה שקבלה הנפש הוא כאבוד ממנו וחוזר ומוצאו ע"י היגיעה כמדובר ובכן הוא יתברך אל דעות מביא בכל דור הנשמות הראויות לפי צורך כל דור ודור אשר קבלו ענין הצריך לדור ההוא ולהיות כל אחד בא לחדש בעולם המתייחס אליו נמצא כי בהסתלק אחד אין חכם אחר ממלא חסרונו כי מה שבא לחדש זה לא בא זה כ"א לענינים אחרים נמצא כי הטיבו אשר דברו באומרם חכם שמת אין לנו תמורתו. ובזה נבא אל הענין כי הנה הבית המקדש ע"י כפרת חטאות שתים הנה תועלות סילוק היזק שהיו החטאות גורמות שנית הבאת תועלת ע"י הקרבנות כלם אך הצדיק שלשה הן תועלותיו אחת סילוק היזק מהדור כי מגן הוא ומה גם אם בעל יסורין הוא כי חוליינו הוא נישא שנית הבאת תועלת שבזכותו טובה באה לעולה שלישית מה שמחדש הוא מן התורה כי זולתו לא יבין חלק המיוחד לזה וזה ענין המאמר קשה סלוקן של צדיקים מחרבן בהמ"ק כי בזה נא' הפלא ופלא שהוא על שני הסתרי' והפסדי' כמדובר אבל בצדיקים ג' ולפרשה שלישי אמ' כ"כ למה שיהי' א' עודף על העדר סילוק היזק והבאת תועלת הלא הוא כי הנה ואבדה חכמת חכמיו שאם אבדה חכמת חכמיו מהעולם במותם אין תמורתו כי בינת נבוניו להבין מה שאלו היו מתחדשים תסתתר מהנבונים שבדור כי אינו חלקם והוא פלא שלישי כי גם שעתניאל בן קנז החזיר בפלפלו השלש מאות הלכות היה שכבר אמרם משה ולמדו אותם כל החכמים אלא שנשתכחו וחזר להזכירם מה שאין כן בחכם שעדן היה לו לחדש דברים בעולם שאין זולתו יוכל לחדשם כמבואר אצלנו כי זה היה ענין רבה בר נחמני דאמרו ברקיע מאן מוכח רבה בר נחמני כי הוכרח יהיה על פיו כי

דין זה היה חלקו לקבל בסיני וע"כ לא המתינו לו עד שעלה השמימה כ"א עודנו בעולם אמרו ותצא נפשו באומרו טהור כי בעולם הזה היה מעותד לחדש הדין ההוא:
ונבא אל הענין בשים לב אל אומרו נפלה פו' שאין נראה יחס לראש הפסוק עם סופו: ועוד אומרו ע"ז היה וכו' בלשון יחיד ומסיים ועל אלה בלשון רבים. ועוד או' על הר ציון ששמם כו' כי פסוק זה משולל גוזרו ועוד אומרו אתה ה' לעולם תשב ולא פירש היכן ישב. אך יאמר נמשך אחר פסוקים הקודמים והוא כי שתי מיני צרות הם אחת סילוק החכמים. שני חרבן בה"מ על סילוק הצדיקים אמר זקנים משער שבתו כו' ועל בטולם השבת משוש לבנו ע"כ נהפך כו' ועל חרבן בה"מ אמר נפלה עטרת ראשנו אוי נא לנו כלומר לא עיקר הצרה היה לנו כי היינו מתכפרים בו על חטאתינו שעי"כ היינו נצולים מצרות מוכנים לקבל טובה אך האוי עתה הוא לנו כי חטאנו ואין לנו ב"ה להתכפר בו מאשר חטאנו ועל זה הוא מה שהיה דוה לבנו אך ועל אלה שהוא על זקנים משער שמחו ושבתו גדולה היא מאד כי בזה חשכו כי אין מי שיאיר לנו אור התורה שהחלק שלהם לחדש בתורה ולהאיר עינינו נמנע ממנו שהוא הפלא השלישי כי מלבד סילוק צרות והבאת תועלת שנמצאו ג"כ במקדש ע"י הקרבנות ואבדנום שהם השני פלאים והם עצמם היו בצדיקים ובטלו עוד נוסף הפלא השלישי והוא העדר הארת עינים בתורה מאשר היה חלקם לחדש כי תלמידי חכמים שמתו אין לנו תמורתם כמדובר ועוד טעם שני לדאג יותר על סילוק הצדיקים מעל ציון ובה"מ כי הלא על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו אין צרתו גדולה כצרת הצדיקים כי הלא על הר וכו' שאנו רואים כי שועלים הלכו בו אתה ה' בו לעולם תשב לעתיד שהוא שם הגדול כי השכינה שהוא כסאך לא בלבד לעתיד כ"א לדור ודור הכסא שלם כי לא זזה שכינה מכותל מערבי מש"כ אנו על ידי סילוק הצדיקים כי אפי' גדר שכינה מסתלקת מעלינו בסילוקם באופן כי גדול הפסדנו בסילוק הצדיקים מחרבן בה"מ:
והנה ארז"ל במדרש ז"ל וכבר היה רבן גמליאל ור' אלעזר בן עזריה ור' יהושע ור' עקיבא עולים לירושלים הגיעו לצופים וקרעו בגדיהם הגיעו להר הבית וראו שועל אחד יוצא מבית קדש הקדשים התחילו הם בוכים ור' עקיבא משחק אמרו לו עקיבא לעולם אתה מתמיה עלינו אנו בוכים ואתה משחק אמר להם למה אתם בוכים אמרו לו ולא נבכה מקום שכתוב בי והזר הקרב יומת והרי שועל יוצא מתוכו ועליו נתקיים הפסוק על הר וכו' שועלים הלכו בו אמר להם אף אני לכך אני משחק הרי הוא אומר ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו וכי מה ענין אוריה אצל זכריה שאוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא מר אמר אוריה כה אמר ה' צבאות ציון שדה

תחרש וירושלים עיים תהיה ומה אמר זכריה עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים וכו' אמר הקב"ה הרי לי שני עדים אלו ואב קיימים דברי אוריה יהיו קיימים דברי זכריה ע"כ. וע"ד זה יאמר ירמיה הנביא לפניו יתברך כשנראה שיתקיים מאמר זה שעל הר ציון ששמם שועלים הלכו בו כבר נדע שתתקיים נבואת ישעיה כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון וה' שוכן בציון כי אתה ה' בהר הנזכר לעולם תשב וכו':

פסוק כ

למה לנצח וכו' הנה ידוע מאמרם ז"ל מדתו ית' כי גם שהוא יתברך עוזר את השבים בתשובה אך בזאת שיתחיל הוא כי הבא ליטהר מסייעין אותו והנה האמללים סובלי אורך הגלות ויודעים מאמרם ז"ל כי הגאולה מהגלות האחרון הזה נמנעת בלי תשובה כמפורש אצלינו הטעם במקום אחר אלא שאמרו רז"ל שלא נתייאש מטעם זה כי ע"כ הבטיחנו הקב"ה שבסוף הגלות נשוב בתשובה על כל פנים שנאמר והיה כי יבואו עליך וכו' ושבת עד ה' אלהיך וכו' ואז ושב ה' אלהיך את שבותך וכו'. ובזה נבא על ענין הכתובים והוא כי ידוע כי יש זמן ימות משיחנו ואחריו זמן התחיה שיהיו אז בני האדם כרוחניים חיים וקיימים מעין מלאכי השרת ובכן זמן ימות משיחנו יקרה נצח וזמן שאחר התחייה יקרא אורך ימים ויאמר הלא הבטחתנו שבסוף הגלות תסייענו לשוב עדיך על זאת דאבה נפשנו למה לנצח שהוא לסוף הגלות תשכחנו להשיבנו אז ולא מעתה כי הלא אם כה תעשה ימשך כי נפסיד גם התחיה כי תעזבנו ותפרד ממנו לאורך ימים שהוא לזמן ההיא כי אחר שנשתקע בעונות כל משך הגלות לא נוכל לעשות תשובה שלמה ע"כ טוב טוב תחזירנו בתשובה שלמה מעתה ולא תיחל עד נבא אנחנו תחלה ליטהר וזהו השיבנו כו' כאשר יבא בביאור בס"ד:

פסוק כא

השיבנו וכו' הלא אתה ה' אבינו מדתך ורצונך הוא שנתחיל אנחנו ונבא ליטהר ואח"כ תסייענו נחלה פניך תהפך השיטה כי תתחיל אתה שתשיבנו ה' אליך תחלה ואח"כ נשובה אנחנו בכח התחלתך להשיבנו והוא גם מאמרנו על פסוק משכנו אחריך נרוצה ואל תחשיבנו למקשי' לשאול כי לא די שתסייענו כ"א שגם תתחיל אתה אמנם ה' אם הטובה זו לא היית עושה מעולם החרשנו אך הלא למוד אתה ה' לעשותו כי הלא מקדם עשית כן במצרים כי הנה עודם עובדי ע"ג ואמר להם הוא יתברך משכו ידיכם מן הע"ג וקחו לכם איש שה וכו' ומעבדם ע"ג עשו כלם קצה אחר שקדשו את ה' כי הערו למות נפשם לקשר כל איש טלה בכרעי המטה והיו מצרים שואלים למה זה והיה ישראל משיב לזבוח אותו קרבן לה' אלהינו ולאכלו צלי והלא בפיהם הם אמרו הן נזבח את

תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו ואיך היו קושרים אותו במקום רואים ואומרים להם שקשרוהו לזבוח לה' ולא חשו שיסקלום אך אין זה כ"א שעל מנת כן באו וכיוונו למות על קדוש ה' והלא יפלא מאין ולאין קפצו הקפיצה ההיא אתמול עבדו ע"ג והיום ימותו על קדוש ה' אך אין זה כ"א שעם שלא התחילו ובאו ליטהר עזרם ה' והתחיל להשפיע בם שפע של תשובה ואמר להם עם שעדין ידכם היום בע"ג משכו ידיכם ממנה וקחו כו' וזה יאמר אין אנו מקשים לשאול כי הלא חדש ימינו עתה כקדם שהוא כאשר עשית מקדם במצרים שקודם שנתחיל לשוב התחלת אתה עשה גם עתה:

פסוק כב

כי אם מאוס וכו' דעת המפרשים כ"א מאוס מאסתנו כבר קצפת עלינו עד מאד וינוכה זה בזה והלא יקשה שלא בלבד קצפון היה כ"א גם פועל ועוד כי אולי אין במה שקצפת די בער המאיסות אך יאמר אם תאמר נא ה' איך אשיבכם אלי תחלה אחר שמאוס מאסתי אתכם שהם ב' מאיסות על ב' החרבנות לזה אנו אומרים כ"א הוא שמאוס מאסתנו זה אי אפשר כי הלא א"כ הוא נמצא כי קצפת עלינו עד גדר מאד ואי אפשר כי מאמרך נודע שאמר על אויבינו אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה ואם מאוס מאסתנו עד מאד קצפת ולא מעט ובזה גם פסוק זה הוא תחנה ולא תלונה כ"א לומר ועל יד הכרה זה שאלתנו כאמור תתחיל להשיבנו ראויה היא כי מגיננו ה':

סליק